زانستی

(تجوید)

دانانی: سیروان حامد

مۆڵەتی خوێندنەوەی قورئانی بەریوایەتی (حفص) لە(عاصم)ەوە پێدراوە

پێداچوونەوەو پێشەکی

د.دیاری أحمد

الجامع للقراءات العشر من طريق الشَّاطبيَّة والدُّرَّة

چاپی دووەم

٢٠١١ - ١٤٣١

ناوی کتێب: زانستی تەجوید

نوسینی: سیروان حامد

تایپ و دیزاینی ناوەوە: سیروان حامد

دیزاینی بەرگ:

نۆرەی چاپ: دووەم

تیراژ: ١٥٠٠ دانە

چاپخانە:

شوێنی چاپ: سلێمانی

ژمارەی سپاردن: ژمارە (١٦١٦)ی ساڵی ٢٠٠٩ی وەزارەتی ڕۆشنبیری پێدراوە.

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

ٱلَّذِينَ ءَاتَيۡنَٰهُمُ ٱلۡكِتَٰبَ يَتۡلُونَهُۥ حَقَّ تِلَاوَتِهِۦٓ أُوْلَٰٓئِكَ يُؤۡمِنُونَ
بِهِۦۗ وَمَن يَكۡفُرۡ بِهِۦ فَأُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلۡخَٰسِرُونَ ﴿١٢١﴾

البقرة (١٢١)

نزاو پاڕانەوەی خەم و پەژارە

پێغەمبەری خوا ﷺ دەفەرموێت:

[مَا أَصَابَ أَحَدًا قَطُّ هَمٌّ وَلا حَزَنٌ فَقَالَ:

(اللَّهُمَّ إِنِّي عَبْدُكَ، وَابْنُ عَبْدِكَ، وَابْنُ أَمَتِكَ، نَاصِيَتِي بِيَدِكَ، مَاضٍ فِيَّ حُكْمُكَ، عَدْلٌ فِيَّ قَضَاؤُكَ، أَسْأَلُكَ بِكُلِّ اسْمٍ هُوَ لَكَ سَمَّيْتَ بِهِ نَفْسَكَ، أَوْ عَلَّمْتَهُ أَحَدًا مِنْ خَلْقِكَ، أَوْ أَنْزَلْتَهُ فِي كِتَابِكَ، أَوْ اسْتَأْثَرْتَ بِهِ فِي عِلْمِ الْغَيْبِ عِنْدَكَ، أَنْ تَجْعَلَ الْقُرْآنَ رَبِيعَ قَلْبِي، وَنُورَ صَدْرِي، وَجِلاءَ حُزْنِي، وَذَهَابَ هَمِّي)

إِلا أَذْهَبَ اللَّهُ هَمَّهُ وَحُزْنَهُ وَأَبْدَلَهُ مَكَانَهُ فَرَجًا.

قَالَ: فَقِيلَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَلا نَتَعَلَّمُهَا ؟ فَقَالَ: بَلَى، يَنْبَغِي لِمَنْ سَمِعَهَا أَنْ يَتَعَلَّمَهَا] [1]

واتە: هیچ کەسێك نیە کەخەم وپەژارەیەکی تووش ببێت و بڵێت: (خوایە من بەندەی تۆم و کوڕی بەندەی تۆم و کوڕی کەنیزەکی تۆم، ناوچەوانم بەدەست تۆیەو بڕیارت بەسەرمدا جێبەجێیە، فەرمانت بەسەرمدا دادپەروەرانەیە، داوات لێدەکەم بەهەموو ناوێك کەهی تۆیەو خۆتت پێ ناو ناوە، یا

---

[1] **رواه أحمد عن ابن مسعود رضي الله عنه (برقم : ٣٧١٢) وصححه الألباني في السلسلة الصحيحة (١٩٩).**

لەکتێبەکەتدا ناردووتەتە خوارەوە، یا فێری یەکێك لەدروست کراوەکانت کردووە، یان لە عیلمی غەیبدا لای خۆت هەڵت گرتووە، قورئان بکەیتە بەهاری دڵم و نوری سنگم و لابەری خەم و پەژارەم)

ئیللا خوای گەورە خەم و پەژارەکەی لادەبات و بۆی دەگۆڕێ بە خۆشی و شادی.

دەڵێ:

وترا: ئەی پێغەمبەری خوا ئایا لەبەری نەکەین ؟

فەرمووی: بەڵێ پێویستە هەرکەسێك کە دەیبیستێت لەبەری بکات.

پێشەكی د. دیاری أحمد

الحمد لله والصَّلاة والسَّلام على رسول الله ...

گەر بەوردی سەیری فەرموودە بەنرخەكەی پێغەمبەری خودا (ﷺ) بكەین كەدەفەرموێت: (خیرُكم من تعلَّمَ القُرآن وعلَّمَهُ) دەردەكەوێت كەئەم (چاكترینە) ئەو كەسانە دەگرێتەوە كەپاش ئەوەی خۆیان فێری قورئان خوێندنەوە دەبن، خەڵكانی تریش فێردەكەن ...

دیارە چاكترین زانستیش زانستەكانی قورئانە.

خوای گەورەش دەفەرموێت: ﴿وَرَتِّلِ ٱلۡقُرۡءَانَ تَرۡتِيلاً﴾ كەواتە پێویستە قورئان بەجوانی، واتە بە (تجوید)ەوە بخوێنرێتەوە ...

هەر بۆیە لای زانایان چاكخوێندنەوەی قورئان پێویست (واجب)ە، گەرچی زانینی وردەكاری زانستی (تجوید) فەرزی كیفایەیە.. لێرەوە دەردەكەوێت نووسین لەبابەتی (تَجوید)و بڵاوكردنەوەی ئەم زانستە كارێكی زۆر پیرۆزەو پێویستە گرنگی پیٚ بدرێت، بەتایبەتی لەكردنەوەی خولی فێربوونی (تجوید)و چاكخوێندنەوەی قورئان، چونكە تەنها زانستە (نظري)یەكە بەس نی یە بۆ فێربوون، بەتایبەتی لەناو گەلانی غەیرە عەرەب، چونكە دەربڕینی پیتەكانی و دەرهێنان لە (مخرج)ەكانیانەوە كارێكە پێویستی بەڕاهێنان هەیە لەبەردەم ماموٚستایانی شارەزادا..

كاتێك برای بەڕێزم (مامۆستا سیروان حامد) داوای لێكردم كەبەسەر چاپی دووەمی كتێبەكەی (زانستی تەجوید) بچمەوە، بینیم بەشێوەیەكی زانستی و شارەزایانە بابەتەكانی داڕشتووەو جیاوازە لە

کتێبە کوردیەکانی دی کە کەباسی ئەم زانستە دەکەن لە (ترتیب) کردنی بەشەکان و چڕی زانیاریەکانی کەتیایدایە، کەئەویش دەگەڕێتەوەو بۆ شارەزایی خۆی لەوانە وتنەوەو فێربووندا، کەمامۆستا سیروان مۆڵەت (إجازة)ی خوێندنەوەی قورئانی هەیە بەریوایەتی (حَفص) لە (عاصِم)ەوە .. هەروەها زۆری ئەو سەرچاوە بەپێزانەی کە بەکاری هێناوە.

کتێبی (زانستی تجوید) هەرچۆن بۆ خوێندکاران بەسوودە مامۆستایانیش دەتوانن بەکاری بهێنن وەك سەرچاوەیەکی گرنگ، بەڕای من دەکرێت بکرێت بەپڕۆگرامی خولەکانی فێربوونی قورئان.

خوای گەورە پاداشتی نووسەر بداتەوەو بیکاتە تەرازووی چاکەکانی لەڕۆژی دواییداو لەئێمەو ئەویش خۆش بێت.

وآخرُ دعوانا أنِ الحمدُ للهِ ربِّ العالمين

د. دیاری أحمد إسماعیل

الجامع للقراءات العشر من الشَّاطبيَة والدُّرَّة

سلێمانی

٢٣/شعبان/١٤٣٢

پێشەکی چاپی دووەم

الحمدُ لله الذي بنعمته تتمّ الصَّالحات، والصلاة والسلام على نَبيٍّ الرّحمات الذي باتباعه تنال المكرمات، وتتمّ السّعادات في الحياة وبعد الممات، وعلى آله وصحبه دعاة الخير وأئمة الهدى ومصابيح الرّشاد.

وبعد:

سوپاس بۆ خوای بێ وێنەو بیسەرو بینەر، پاش تەواوبوونی[٢] چاپی یەکەمی کتێبی (زانستی تەجوید) لەماوەیەکی کەمدا، بریارم دا بۆ جاری دووەم لەچاپی بدەمەوەو گرنگیەکی تایبەتتری پێ بدەم و، کات و کۆششێکی زیاتری بۆ تەرخانبکەم، بۆیە ئەم چاپە جیاوەزە لەچاپی یەکەم ئەویش بە:

١- ڕاستکردنەوەی هەڵەی چاپ و هەڵە هونەرییەکان.

٢- سەر لەنوێ دارشتنەوەیەکی تازەم بۆ زۆرێك لە پێناسەکان و بابەتەکانی تری کردۆتەوە .

٣- سوود وەرگرتن لەچەندین سەرچاوەی تری بەهێزو باوەڕ پێکراو کەلەکۆتایی کتێبەکەدا ئاماژەم بۆ کردووە.

٤- زیاد کردنی چەندین بابەتی تر وەك: سیفەتی شاردنەوە (الخفاء)و، مینگە (الغنّة)و، وەستان (وقف)ی جبریل و، دستپێکردن (الإبتداء)و، (الروم والإشمام)و، بڕین (القطع)و، دەنگ بەرزکردنەوە (النَّبر)و ...

---

[٢] چاپی یەکەم (١٥٠٠) دانەی لێ چاپ کرابوو!

٥- ڕوونكردنەوەی زیاتر بۆ ئەو بابەتانەی كەپێویستییان بەڕوونكردنەوە هەبوو وەك: مەخرەج و سیفەتی پیتەكان و وەستان (الوقف)و ...

٦- گۆڕینی سەرجەم وێنەكان بەوێنەی تازەترو لەگەڵ زیادكردنی هەندێكی تریش.

٧- بەڵگە هێنانەوە بۆ زۆربەی بابەتەكان ئەویش بەدێرە شیعرەكانی پێشەوای زانستی تەجویدو (القراءات) (ابن الجزري) لەپێشەكیەكەیدا، هەندێ جاریش لە (التُحفة)ی (الجمزوري)و، هەروەها (التحفة)ی (السَّمَنُّوديّ)- ڕەحمەتی خوایان لێ بێ- هەم بۆ بتەوكردنی بابەتەكەو هەروەها بۆ ئاشناكردنی خوێنەریش بەو سەرچاوانە.

٨- نووسینەوەی ئایەتەكانی قورئانی پیرۆزی ناو ئەم كتێبە بە خەتی (عثماني).

٩-ئەزمونی خۆیشم كە خوای گەورە یارمەتیدام بۆ خویندنەوەی (ختمة)یەك بەریوایەتی (حفص) لە (عاصم)ەوە، لەخزمەت مامۆستای بەڕێزو خۆشەویستماندا (د.دیاری أحمد)، بێگومان ئەم ئەزمونە تازەیەش ئاشناتری كردم بەم زانستە.

لەكۆتاییدا دوعای سەرفەرازی دونیاو قیامەت بۆ ئەو برا بەڕێزانە دەكەم یارمەتیان دام بۆ دووبارە بەچاپگەیاندنەوەی ئەم كتێبە بەتایبەت مامۆستای بەڕێزمان (د.دیاری أحمد) كە ئەرك و زەحمەتی كێشا بۆ پێداچوونەوەی ئەم كتێبە، بێگومان وردبینی و تێبینیەكانی

بەڕێزیان کتێبەکەیان بتەوترو بەهێزتر کرد، خوای گەورە پاداشتی بەخێری بداتەوە.

خوایە لەو کەسانە بم قوڕئان دەخوێنن و سنورەکانی دەپارێزن، لەو کەسانە نەبم قوڕئان دەخوێنن و سنورەکانی دەبەزێنن. آمین.

سیروان حامد

هەڵەبجەی تازە

١٤٣٢/٨/٨ – ٢٠١١/٧/١٠

Sirwanhamed13@yahoo.com

پێشەکی چاپی یەکەم

إنَّ الحمدَ لله نحمده ونستعينه ونستغفره ونعوذ بالله من شرور أنفسنا وسيئات أعمالنا إنه من يهده الله فلا مضلَّ له ومن يضلل فلا هادي له وأشهد أن لا إله إلا الله وحده لا شريك له وأشهد أن محمَّداً عبده ورسوله.

﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱتَّقُواْ ٱللَّهَ حَقَّ تُقَاتِهِۦ وَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنتُم مُّسۡلِمُونَ﴾

(آل عمران:١٠٢)

﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ ٱتَّقُواْ رَبَّكُمُ ٱلَّذِي خَلَقَكُم مِّن نَّفۡسٖ وَٰحِدَةٖ وَخَلَقَ مِنۡهَا زَوۡجَهَا وَبَثَّ مِنۡهُمَا رِجَالٗا كَثِيرٗا وَنِسَآءٗۚ وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَ ٱلَّذِي تَسَآءَلُونَ بِهِۦ وَٱلۡأَرۡحَامَۚ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ عَلَيۡكُمۡ رَقِيبٗا﴾ (النساء:١)

﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱتَّقُواْ ٱللَّهَ وَقُولُواْ قَوۡلٗا سَدِيدٗا ﴿٧٠﴾ يُصۡلِحۡ لَكُمۡ أَعۡمَٰلَكُمۡ وَيَغۡفِرۡ لَكُمۡ ذُنُوبَكُمۡۗ وَمَن يُطِعِ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ فَقَدۡ فَازَ فَوۡزًا عَظِيمًا ﴿٧١﴾﴾

(الأحزاب: ٧٠-٧١)

أما بعد" فإنَّ أصدقَ الحديث كتابُ الله تعالى، وخيرَ الهدي هَديُ محمّدٍ (ﷺ)**، وشرَّ الأمور محدثاتها، وكلَّ محدثة بدعة، وكلَّ بدعةٍ ضلالة، وكلَّ ضلالةٍ في النار.**

خوێنەری بەڕێز:

بێگومان یەکێك لەکردەوە پیرۆزو هەرەچاکەکان خوێندنی قورئانی پیرۆزە، خوای گەورە دەفەرمویٚ: ﴿إِنَّ ٱلَّذِينَ يَتۡلُونَ كِتَٰبَ ٱللَّهِ وَأَقَامُواْ ٱلصَّلَوٰةَ وَأَنفَقُواْ مِمَّا رَزَقۡنَٰهُمۡ سِرّٗا وَعَلَانِيَةٗ يَرۡجُونَ تِجَٰرَةٗ لَّن تَبُورَ﴾ (فاطر: ٢٩)

واتە: بەڕاستی ئەوانەی کە پەڕاوەکەی خوا ئەخوێننەوە و، نوێژی ڕێك و پێك ئەکەن و، لەو ڕۆزییەی پێمان داون بەنهێنی و بەئاشکرا دەبەخشن، بەئومێدی بازرگانییەکن کەهەرگیز لەبرەو ناکەوێ، تاخوای گەورە لەبەرامبەر هەوڵەکانیان بەچاکی پاداشتیان بداتەوەو لەبەهرەی خۆی زێدەشیان بداتێ، چونکە بەڕاستی ئەو لێبوردەو پێزان و پاداشت دەرەوەیە .

پێغەمبەری پێشەوایشمان (ﷺ) دەفەرموێ: (اِقرءُوا القرآنَ فإنَّهُ يأتي يوم القيامةِ شفيعاً لأصحابِه)[٣]

واتە: قوڕئان بخوێنن چونکە لەڕۆژی دواییدا تکا کارە بۆ خاوەنەکانی.

خوێندنەوەی قورئانیش جیاوازە لەهەموو کتێبێکی تر،چونکە بنەماو یاسای تایبەتی خۆی هەیە، کەپێویستە لەسەر هەموو موسڵمانیك جێ بەجێیان کات لەکاتی خوێندنیدا.

منیش لەسۆنگەی ئایەتی ﴿وَتَعَاوَنُواْ عَلَى ٱلۡبِرِّ وَٱلتَّقۡوَىٰۖ﴾ (المائدة:٢) خوای گەورە سەرکەوتوی کردم کە ئەم کتێبە بە ناونیشانی (زانستی تەجوید) بخەمە بەردەست خوێنەری بەڕێزەوە بەهیوای سوود لێ وەرگرتنی.

جائەگەر لەئامادەکردن و وەرگێڕانی بابەتەکەدا پێکابێتم ئەوا فەزڵ و بەخششی پەروەردگارە، ئەگەر کەم و کوڕی تێدابوو ئەوا داوای لێبووردن دەکەمو، داواکارم لەخوای بەبەزەیی بیخاتە تەرازووی چاکەکانم.

دەستخۆشی لەهەر خوشك و برایەك دەکەم کەلەهەر کەم و کوڕی و هەڵەو بیرچوونێك – کەهیچ کەس لێیان بەدوور نابێت– ئاگادارم بکاتەوە.

---

[٣] دواتر (تخريج)ی دێت.

سبحانك اللهم وبحمدك أشهد أن لاإله إلاّ أنت، أستغفرُك وأتوبُ إليك.

سيروان حامد

هەڵەبجەی تازە

٢٢ جمادي الثاني ١٤٣٠ - ١٥/ ٦/ ٢٠٠٩

بەشی یەکەم

زانستی (تجوید)

وشەی (تجوید) لەزمانەوانیدا واتە: چاککردن وشارەزابوون.

لەزاراوەشدا دەبێت بە دوو بەشەوە:

١- تەجویدی زانستی (التجويدُ العِلْميّ): زانینی ئەو بنەماو یاسایانەی کە زانایان دایان ناوەو نوسیویانەتەوە، وەك: شوێنی دەرچوونی پیتەکان و، زانینی سیفەتەکانی و، ئەحکامەکانی نون و میمی زەننەدارو مەددو بەشەکانی و ... هتد.

٢- تەجویدی کردەیی (التجويدُ العَمَليّ): إخراجُ كلِّ حرفٍ من مخرجه، وإعطاءهُ حقَّهُ ومستحقّهُ.

إخراجُ كلِّ حرفٍ من مخرجه: واتە: دەرکردنی پیتەکان لەمەخرەجی خۆیانەوە.

حقَّهُ: ئەوسیفەتانە دەگرێتەوە کەخۆیی (ذاتي)ن و لەپیتەکە جیا نابنەوە، وەك: الهمس والجهر، الإستعلاء والإستفال و ... هتد.

مستحقّهُ: ئەوسیفەتانە دەگرێتەوە کە کاتی (عرضي)ن، لەهەندێ کاتدا تووشی پیت دەبن ولەهەندێ کاتیشدا لێی جیادەبنەوە، وەك:

(إظهار) و(إدغام) و(إخفاء) و(إقلاب) و (ترقيق) و(تفخيم)[٤]

---

[٤] بڕوانە: الوجيز في تجويد الكتاب العزيز: د محمد بن سيدي محمد الأمين ل ٢٨، غاية المريد في علم التجويد: عطية قابل نصر ل ٢١.

تێبینی: هیچ کەسێك ناتوانێت لەڕێگەی پەرتووك و کتێبەکانی زاستی تەجویـدەوە فێـری جـۆری دووەم (التجويـد العَمَلـيّ) ببێـت، بـەڵکو فێربوونیـان تـەنها لەڕێگـەی مامۆسـتایانی شارەزاوە (خاوەن سەنەدی نەبچڕاو) دەبێت، ئەویش بە بیستن و بینین و وەرگرتن لێیانەوە.

چۆنێتی فێربوونی تەجویدی کردەیی (عملي)

ئەم فێربونە دوو شێوازی هەیە:

١- گـوێگرتنی فێرخـواز بـۆ خوێنـدنی مامۆسـتا، ئەمـە شـێوازی پێشینانە.

٢- گـوێ گرتنـی مامۆسـتا بـۆ خوێنـدنی فێرخـوازو ڕاسـتکردنەوەی هەڵەکانی.

واباشـترە سـوود لەهـەردوو شـێوازەکە وەربگیرێـت، بـەڵام ئەگـەر کـات کەمبوو سوود لە شێوازی دووەم وەردەگیرێت.

گرنگی تەجوید

بەڕاستی تەجوید هۆکارێکە بۆ گەیشتن بەمەبەستێك، ئەو مەبەستەش لەم چەند سوودەی خوارەوەدا خۆی دەبینێتەوە:

١– پەرستن و بەجێهێنانی فەرمانی خواو، شوێنکەوتنی پێغەمبەرە (ﷺ) لە چۆنیەتی خوێندنی قورئاندا.

٢– دەرکەوتنی ئیعجازی قورئان.

٣– ڕوونبوونەوەی جیاوازی نێوان خوێندنەوەی قورئان و خوێندنەوی کتێبی ئاسایی.

٤– جوانکردنی خوێندنەوەو ڕازاندنەوەی.

٥– لەسەر خۆیی وهێواشی کەهەل دەڕەخسێنی بۆ:

أ– تێڕامان و وردبوونەوە و تێگەشتن لەقورئانی پیرۆز.

ب– ملکەچبوون بۆ خوا.

ج– دەربڕین بەشێوەیەکی ڕاست و ڕەوان.

٦– بەدیلێکی شەرعی جوانە بۆ مۆسیقاو ... هتد.

٧– فێربوونی شێوازی (عثماني) کەقورئانی پێ نوسراوە.

حوكمی فێربوونی تەجوید

سـەبارەت بـە حـوكمی فێربـوونی تەجویـد و جێبـەجێكردنی یاسـاكانی زانایان دوو ڕایان هەیە:

یەكـەم: فێربـوون و شـارەزابوونی ئـەم زانسـتە واتـە: (التجویـد العلمـي) فـەرزی كیفایەیـە، بـەڵام جێبـەجێكردنی لـەكاتی خوێندنـەوەی قورئـانی پیرۆزدا، واتە: (التجوید العَمَلي) فەرزی عەینەو پێویستە لەسـەر هـەموو موسڵمانێك ژن بێت یـان پیـاو لـەكاتی قوڕئـان خوێندنـدا پـەیڕەوی بكـا، ئەمە ڕای زۆربەی هەرە زۆری زانایانە.

دووەم: ڕەچـاوگرتن و جێبـەجێكردنی بنـەماو یاسـاكانی ئـەم زانسـتە سوننەتەو پابەندبوون پێوەی لـەكاتی قوڕئـان خوێندنـدا شـتێكی باشـە، ئەمەش ڕای هەندێ لە شەرعزانان (فقهاء)ە[٥]، بەڵام ڕای یەكەم بەهێزترە.

چونكە خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿وَرَتِّلِ ٱلْقُرْءَانَ تَرْتِيلاً﴾

واتە: زۆر بەجوانی و لەسەر خۆیی قورئان بخوێنەرەوە.

پێغەمبەریش ﷺ فەرموویەتی : (لَيْسَ مِنَّا مَنْ لَمْ يَتَغَنَّ بِالْقُرْآنِ.)

واتە: لە ئێمە نییە ئەو كەسەی بەدەنگەوە قوڕئان نەخوێنێت.

---

[٥] (محمد بن صالح العثیمین)یش ڕەحمەتی خوای لێبێت لە كتێبی (شرح ریاض الصالحین ل١١٤٠، ١١٥٤)دا ڕای دووەم بەپەسەند دەزانێت !!

هەر بۆیە پێشەوا (ابن الجزري)یش لە پێشەکیەکەیدا وتویەتی:

وَالأَخْذُ بِالتَّجْوِيدِ حَتْمٌ لازِمُ　　مَنْ لَمْ يُجَوِّدِ الْقُرَآنَ آثِمُ
لأَنَّهُ بِهِ الإِلَـهُ أَنْـزَلاَ　　وَهَكَذَا مِنْهُ إِلَيْنَا وَصَلاَ

واتە: خوێندنەوەی قورئان بە تەجویدەوە پێویستە، هەرکەسێك بە تەجویدەوە قورئان نەخوێنێت تاوانبارە، چونکە پەروەردگار قورئانی بە تەجویدەوە دابەزاندوە، هەر بەو شێوەیەش نەوە بە نەوە بە (تواتر) پێمان گەشتووە.

گەورەیی و پاداشتی فێربوونی قورئان و فێرکردنی

١- خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿إِنَّ هَٰذَا ٱلْقُرْءَانَ يَهْدِى لِلَّتِى هِىَ أَقْوَمُ وَيُبَشِّرُ ٱلْمُؤْمِنِينَ ٱلَّذِينَ يَعْمَلُونَ ٱلصَّٰلِحَٰتِ أَنَّ لَهُمْ أَجْرًا كَبِيرًا ﴾(الإسراء: ٩)

واتە: بێ گومان ئەم قورئانە ڕێگاو بەرنامەیەکی وا نیشانی خەڵکی دەدا، کەڕاستترین ڕێگایەو مژدەیش دەدا بەو بڕوا دارانەی کە کارو کردەوەی چاك ئەنجام دەدەن کە بەڕاستی پاداشتێکی زۆر گەورەیان بۆ هەیە لەبەهەشتدا.

٢- عن عقبة بن عامر ﷺ قال: خرج رسول الله ﷺ ونحن في الصُّفّة فقال: ((أيّكم يحب أن يغدو كل يوم إلى بطحان أو إلى العقيق فيأتي منه بناقتين كَوْماويْن في غير إثم ولا قطع رحم))؟ فقلنا: يا رسول الله ﷺ نحبُّ ذلك، قال: ((أفلا يغدو أحدكم إلى المسجد فيعلم أو يقرأ آيتين من كتاب الله عز وجل خير له من ناقتين وثلاث خير له من ثلاث، وأربع خير له من أربع ومن أعدادهن من الإبل؟))[٦]

واتە : (عقبة)ی کوڕی (عامر) دەڵێت : لەکاتێکدا ئێمە لە (الصُّفّة)[٧] دا دانیشتبووین پێغەمبەری خوا ﷺ هات و فەرمووی:

[٦] رواه مسلم (٧٠٣).

[٧] جێگایەکی سەرگیراو بووە لەبەشی دواوەی مزگەوتەوە دروست کراوە بۆ ئاوارەو هەندێك لەکۆچەران.

کـام لـەئێوە حـەز دەکـات کـە هـەموو ڕۆژێـك سـەر لەبـەیانی بچێت بـۆ (بطحـان) یـان (العقیـق)و دوو وشـتری کۆپـارە گـەورەی قەڵـەو لـەوێ بێنێتەوە بێ ئەوەی گوناهبار ببێت یا دڵی هیچ خزمێکی لێ بئێشێت؟

وتمان: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ هەمووومان حەز بەوە دەکەین.

فـەرمووی: ئـەی ناکرێـت هـەر یـەکێ لـەئێوە سـەر لەبـەیانی بـڕوات بـۆ مزگەوت و دوو ئایەت لە قوڕئان فێر ببێت یان بخوێنێت کە باشترە بۆی لەدوو وشتری مێ، سیانیش باشترە بۆی لە سیان و چواریش باشترە بۆی لەچوار، و بە ئەندازەی ژمارەی ئایەتەکان باشترە بۆی لە وشتر.

٣- عن عثمانَ بن عفانَ ﵁ قال : قالَ رسولُ اللَّهِ ﷺ:

« خَيرُكُم مَنْ تَعَلَّمَ القُرْآنَ وَعلَّمهُ» [٨]

واتـە: باشـترینتان ئـەو کەسـەیە قوڕئـان فێـر ببێـت و کەسـانی تـریش فێرکات.

٤- عن أبي هريرة ﵁ قال: قال رسول الله ﷺ : (... ما اجتمع قوم في بيت من بيوت الله يتلون كتاب الله، ويتدارسونه بينهم ؛ إلا نزلت عليهم السكينة، وغشيتهم الرحمة، وحفتهم الملائكة، وذكرهم الله فيمن عنده.)[٩]

واتــە: هــەر کۆمــەڵێك کۆببنــەوە لــەماڵێك لەماڵــەکانی خــواو قوڕئــان بخوێننــەوەو بەیــەکتری بڵێنــەوە، ئــەوا بێگومــان ئــارامی دادەبــەزێت بەسـەریانداو، بـەزەیی دایـان دەپۆشـێت و، فریشـتەکان چواردەوریان دەدەن و، خوای گەورەش باسیان دەکات لای ئەوانەی کەلای ئەون.

---

[٨] **رواه البخاري (٥٠٢٧).**

[٩] **رواه مسلم (٢٦٩٩).**

٥- عن أنس بن مالك ﷺ قال: قال رسول الله ﷺ : (إنّ لله أهلين من الناس) قالوا يا رسول الله: من هم ؟ قال: (هُم أهلُ القرآن أهلُ الله وخاصَّته)[١٠]

واته: بەڕاستی خوا لەناو خەڵکیدا دۆستانێکی هەیە.

وتیان: کێن ئەوانە ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ ؟

فەرمووی: ئەوانە قوڕئان خوێنەکانن، دۆست و هەلبژێرراوی خوان.

٦- عن عمرَ بن الخطابِ ﷺ أَنَّ النَّبِيَّ (ﷺ) قال: « إِنَّ اللَّه يرفَعُ بِهذَا الكتاب أَقواماً ويضَعُ بِهِ آخَرين »[١١]

واتە: بەڕاستی خوا بەهۆی ئەم قوڕئانەوە چەند گەلو هۆزێك سەربەرز دەكاتو چەندانی تریش نزم ونەوی دەكات.

٧- عن أبي مسعودٍ ﷺ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قال: (يَؤُمّ القومَ أقرؤهُم لكتاب الله وأقدمُهم قراءةً)[١٢]

واتە: ئەوەی پێشنوێژی دەكات بۆ خەڵك باشارەزاترینیان بێت لەخوێندنی قوڕئاندا.

٨- عن أبي أمامة قال سمعت رسول الله ﷺ يقول: (اِقرَءوا القرآنَ فإنه يأتي يومَ القيامة شفيعاً لأصحابه)[١٣]

---

[١٠] رواه أحمد في مسنده وصححه الأرناؤوط (١٢٣٠١)، وابن ماجة في سننه وصححه الألباني (٢١٥)

[١١] رواه مسلم (٨١٧).

[١٢] رواه مسلم (٦٧٣).

[١٣] رواه مسلم (٨٠٤).

واتــە: قورئــان بخــوێنن چــونکە لــەڕۆژی دوایــی دا تکــا کــارە بــۆ خاوەنەکانی.

٩- عن عائشة رضي اللَّه عنها قالتْ: قال رسولُ اللَّهِ (ﷺ):« الَّذِي يَقرَأُ القُرْآنَ وَهُو ماهِرٌ بِهِ معَ السَّفَرةِ الكِرَامِ البررَةِ، والذي يقرَأُ القُرْآنَ ويَتَتَعْتَعُ فِيهِ وَهُو عليهِ شَاقٌّ له أجْران »[١٤]

واتــە : ئــەو کەســەی قوڕئــان بــەڕەوانی دەخوێنێتــەوە لەگــەڵ فریشــتە بەرێزو پاکەکاندایە، ئەو کەسەشی قوڕئان دەخوێنێت و زمانی تەتەڵە دەکات تیایداو لەسەر زاری قورسە دوو پاداشتی هەیە .

١٠- عن أَبي موسى الأشْعريِّ ﷺ قال: قال رسولُ اللَّهِ (ﷺ): « مثَلُ المؤمنِ الَّذِي يقْرَأُ القرآنَ مثلُ الأُتْرُجَّةِ: رِيحهَا طَيِّبٌ وطَعمُهَا حلْوٌ ، ومثَلُ المؤمنِ الَّذي لا يَقرَأُ القُرْآنَ كَمثَلِ التَّمرةِ: لا رِيح لهَا وطعْمُهَا حلْوٌ، ومثَلُ المُنَافِقِ الذي يَقْرَأُ القرْآنَ كَمثَلِ الرَّيحانَةِ: رِيحها طَيِّبٌ وطَعْمُهَا مرٌّ، ومَثَلُ المُنَافِقِ الذي لا يَقْرَأُ القرآنَ كَمَثلِ الحَنْظَلَةِ: لَيْسَ لَها رِيحٌ وَطَعمُهَا مُرٌّ »[١٥]

واتـە: نموونـەی بڕواداری قوڕئـان خـوێن وەك نموونـەی نارنجـە، بۆنی خۆشـەو تامیشـی خۆشـە، بـڕواداری قوڕئـان نـەخوێنیش وەك خورمـا وایە، بۆنی نییەو تامی شیرینە، نموونەی دوو ڕووی قورئان خـوێنیش وەك ڕێحانە وایە بۆنی خۆشەو تامی تاڵە، نموونەی دوو ڕووی قوڕئـان نەخوێنیش وەك کوژاڵکە وایە، بۆنی نییەو تامیشی تاڵە.

---

[١٤] متفق عليه: صحيح البخاري (٤٦٥٣)،صحيح مسلم (٧٩٨).

[١٥] متفق عليه: أخرجه البخاري (٥٤٢٧)، ومسلم (٧٩٧).

١١– عنِ ابن عمر رضي اللَّه عنهما عن النَّبِيِّ (ﷺ) قال: «لا حَسَدَ إلاُّ في اثنَتَيْن : رجُلٌ آتَاهُ اللَّه القُرآنَ ، فهوَ يقومُ بِهِ آناءَ اللَّيلِ وآنَاءَ النَّهَارِ، وَرجُلٌ آتَاهُ اللَّه مالاً، فهُو يُنْفِقهُ آنَاءَ اللَّيْلِ وَآنَاءَ النهارِ »[١٦]

واتـه: ئيرەيـی بـردن دروسـت نییـه لـەدوو شـتدا نـەبێت : پیاوێـك خـوا قورئـانی پـێ خـەڵات كردبـێ بـەردەوام هەسـتێ بەخوێنـدنی بـەڕۆژوو بەشەو، پیاوێكیش خوا سامانی پێبەخشیبێت بەردەوام لەڕێی خوادا خەریكی بەخشینی بێت بەشەو بەڕۆژ.

١٢– عنِ البراء بنِ عَازِبٍ رضي الله عنه قال: كَانَ رَجلٌ يَقْرَأُ سورةَ الكَهْفِ، وَعِنْدَه فَرسٌ مَربوطٌ بِشَطَنَيْنِ فَتَغَشَّته سَحَابَةٌ فَجَعَلَت تَدنو، وجعلَ فَرسُه ينْفِر مِنها. فَلَمَّا أَصبح أَتَى النَّبِيَّ (ﷺ)، فَذَكَرَ له ذلكَ فقال:« تِلكَ السَّكِينَةُ تَنَزَّلَتْ للقُرآنِ»[١٧]

واته: (البراء) دەڵێت: پیاوێك سورەتی (الكهف)ی دەخوێند، ئەسپێكی لەلابوو بەدوو گوریسی درێژ بەسترابوویەوە، پەڵە هەورێك دایگرتـەوەو هەربەسـەریەوە سـووڕی دەخـواردەوە لـێ ی نزیـك دەبوویـەوە، ئەسپەكەشی هـەر لـێ ی ئەسڵەمیەوە، كـەڕۆژ بوویـەوە هاتـە خزمـەتی پێغەمبـەرو ﷺ بـۆی باسـكرد، ئـەویش فـەرمووی: (ئـەوە ئـارامی بـووە لەبەر قورئان دابەزیوە).

---

[١٦] متفق عليه: أخرجه البخاري في التوحيد (٧٥٢٩)، ومسلم في صلاة المسافرين (٨١٥).

[١٧] متفقٌ عليه: أخرجه البخاري في فضائل القرآن (٥٠١١)، ومسلم في صلاة المسافرين (٧٩٥).

١٣- عن ابن مسعودٍ ﷛ قالَ: قال رسولُ اللَّهِ (ﷺ): منْ قرأَ حرْفاً مِنْ كتاب اللَّهِ فلَهُ حسنَةٌ ، والحسنَةُ بِعشرِ أَمثَالِهَا لا أَقول : الم حَرفٌ، وَلكِن : أَلِفٌ حرْفٌ، ولامٌ حرْفٌ، ومِيَمٌ حرْفٌ » [١٨]

واته: هەرکەسێك پیتێك لەپەڕاوەکەی خوا(قورئان)بخوێنێت چاکەیەکی بۆ دەنوسرێت، چاکەکردنیش بەدەئەوەندەی خۆیەتی، من ناڵێم (ألم) پیتێکە، بەڵکو (أَلِف) پیتێکەو (لام)یش پیتێکەو (میم)یش پیتێکە.

١٤- عن النَّوَّاسِ بنِ سَمْعَانَ ﷛ قال: سَمِعْتُ رسولَ الله ﷺ يقولُ:
« يُؤْتَى بِالْقُرْآنِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَأَهْلِهِ الَّذِينَ كَانُوا يَعْمَلُونَ بِهِ تَقْدُمُهُ سُورَةُ الْبَقَرَةِ وَآلُ عِمْرَانَ » وَضَرَبَ لَهُمَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ ثَلاَثَةَ أَمْثَالٍ مَا نَسِيتُهُنَّ بَعْدُ قَالَ:
« كَأَنَّهُمَا غَمَامَتَانِ أَوْ ظُلَّتَانِ سَوْدَاوَانِ بَيْنَهُمَا شَرْقٌ أَوْ كَأَنَّهُمَا حِزْقَانِ مِنْ طَيْرٍ صَوَافَّ تُحَاجَّانِ عَنْ صَاحِبِهِمَا ».[١٩]

واته: (النَّوَّاس)ی کوڕی(سَمعان) دەڵێ: گوێم لەپێغەمبەری خوا بووﷺ دەیفەرمو: (لەڕۆژی قیامەتدا قورئان دەهێنرێت لەگەڵ خاوەنەکانی – ئەوانەی کاریان پێکردووە– لەپێشیەوە سوڕەتی (البقرة)و (آل عمران) ئینجاپێغەمبەری خوا ﷺ سێ نموونەی بۆ هێنانەوە هێشتا لەبیرم نەچوونەتەوە، فەرمووی: (وەك دوو پەڵە هەور، یا وەك دوو سێبەر کە لەنێوانیاندا ڕوناکی هەیە، یا وەك دوو پۆل باڵندە کە باڵیان ڕاخستووە لەئاسماندا، دێن بەرگری لەخاوەنەکانیان دەکەن)

[١٨] رواه الترمذي، بڕوانە: السلسلة الصحيحة (٣٣٢٧).
[١٩] رواه مسلم (٢٥٣).

دەنگخۆشكردن لەكاتی قورئـان خوێندندا

١- عن البراء ﵁ قال : سمعت النَّبي (ﷺ) يقرأ { والتين والزيتون } في العشاء، وما سمعتُ أحداً أحسن صوتاً منه أو قراءة.[٢٠]

واته: گوێم له پێغەمبەر ﷺ بوو كەلەنوێژی خەوتنان سورەتی: {والتينِ والزيتون}ی دەخوێندەوە، گوێم لەكەس نەبووە كەوەك ئەو دەنگی خۆش بێت یان جوانتر بیخوێنێتەوە.

٢- عن أبي هريرة ﵁ قال: قال رسول الله ﷺ: « ما أذَنَ الله لشيء ما أذن لنبيٍّ حسن الصوتِ يَتغنَّى بالقرآن يجهرُ به)[٢١]

واته: خوای گەورە گوێی لەهیچ شتێك نەگرتووە ئەوەندەی گوێ ی لەپێغەمبەرێكی دەنگ خۆش گرتووە بەدەنگێكی خۆشو بە ئاشكرا قورئان بخوێنێت.

٣- عن البراء بن عازب ﵁ أن رسول الله(ﷺ) قال: (زَيِّنوا القرآن بأصواتكم؛ فإنّ الصوتَ الحسن يزيدُ القرآنَ حُسناً)[٢٢]

واتە: قورئـان برازێننـەوە بـە دەنگـەكانتان، بێگومـان دەنگـی خـۆش جوانی زیاتر دەبەخشێت بە قورئان.

---

[٢٠] رواه البخاري (٧٣٥) ومسلم (٤٦٤).

[٢١] أخرجه البخاري: فضائل القرآن (٥٠٢٣)، ومسلم: صلاة المسافرين (٧٩٢).

[٢٢] رواه أحمد وأبو داود وابن ماجة والحاكم وصححه الألباني في صحيح الجامع (٣٥٨٠).

٤- عن سعد بن أبي وقاص ﵁ قال: قال رسول الله (ﷺ) « ليس مِنّا من لم يَتغَنَّ بالقرآن »[٢٣]

واتە: لە ئێمە نییە ئەو كەسەی بەدەنگەوە قوڕئان نەخوێنێت.

٥- عن أبي موسى﵁ أن النبيّ ﷺ قال له: (يا أبا موسى لقد أوتيتَ مزماراً من مزاميرِ آلِ داود)[٢٤]

واتـــە: ئـــەی (أبـــو موســـی) بەڕاســـتی تـــۆ دەنگێكـــی خۆشـــت لەدەنگەخۆشەكانی بنەماڵەی داودت پێدراوە.

---

[٢٣] **أخرجه البخاري برقم (٧٥٢٧).**

[٢٤] **رواه البخاري: فضائل القرآن (٥٠٤٨)، ومسلم: صلاة المسافرين (٧٩٣).**

گەورەیی و پاداشتی قورئان لەبەرکردن

١- عن أبي سعيد الخدري ﵁ قال: قال رسول الله (ﷺ): (يُقال لصاحب القرآن إذا دخل الجنّة اقرأْ واصعدْ، فيقرأ ويصعد بكلّ آيةٍ درجة حتى يقرأ آخرَ شيءٍ مَعه) [٢٥]

واتە: بە قورئان خوێن دەوترێت کاتێك دەچێتە بەهەشتەوە: بخوێنەو سەرکەوە، ئەویش دەخوێنێ و بەخوێندنی هەموو ئایەتێك لەبەهەشتدا پلەیەك سەردەکەوێت، تا کۆتا ئایەت کەلەبەری کردووە.

٢- عن أبي موسى الأشعري ﵁ أن رسول الله ﷺ قال: إنّ من إجلالِ الله إكرامُ ذي الشّيبة المسلم، وحامل القرآن غير الغالي فيه ولا الجافي عنه، وإكرام ذي السلطان المقسط. [٢٦]

واتە: بەڕاستی ڕێزگرتن لە: پیرو بەسالاچووی موسڵمان و، قورئان لەبەرێك کە توند ڕەوی و شلگیری تێدا نەکردبێت و، فەرمانڕەوایەکی دادپەروەر، ڕێزگرتنە لەخوای گەورە.

٣- عن أبي موسى الأشعري ﵁ عن النبي (ﷺ) قال: « تعاهدُوا القرآنَ فوالّذي نفسي بيده لهو أشدُّ تفصيًّا من الإبل في عُقُلِها » [٢٧]

---

[٢٥] **رواه أبوداود، بڕوانە: (السلسلة الصحيحة للألباني) رقم: (٢٢٤٠).**

[٢٦] **رواه أبو داود في سننه، وابن أبي شيبة في المصنف، والبيهقي في الشعب وحسّنه ابن حجر في (التلخيص الحبير (١٨١/٢) والألباني في صحيح أبي داود رقم (٤٠٥٣).**

[٢٧] **متفق عليه: البخاري (٤٦٤٧)، ومسلم (٧٩١).**

واتە: بەردەوام بن لەپیاچوونەوەی قورئان، سوێند بەو کەسەی گیانی منی بەدەستە خێراتر لەدەست دەرئەچێت لەو وشترەی کە جڵەوی لەدەست ئەدریٚ و ناگیرێتەوە.

٤– عن عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ قال: إِنَّ رَسُولَ اللهِ (ﷺ) قَالَ: لَوْ جُعلَ الْقُرْآنُ فِي إِهَابٍ ثُمَّ أُلْقِيَ فِي النَّارِ مَا احْتَرَقَ.[٢٨]

واتە: ئەگەر قورئان بخرێتە ناو پێستێك و فرێبدرێتە ناو دۆزەخەوە ناسوتێت، (هەر ئیمانداریٚك قورئانی لەبەر بێت ئاگری دۆزەخ نایسوتێنیٚ، لەشی قورئان لەبەر دەبێتە پێستێك بۆ قورئانەکە)

٥– وعن ابن عباس رضي الله عنهما قال: قال رسول الله(ﷺ): « إنَّ الذي ليسَ في جوفه شيءٌ من القرآن كالبيتِ الخَرِب »[٢٩]

واتە: ئەوکەسەی هیچ لەقورئانی لەسنگدا نییە (هیچی لیٚ لەبەر نەکردبێت) وەك خانووی وێران وایە.

---

[٢٨] رواه أحمد في المسند: (٤ / ١٥١ ، ١٥٥)، والدَّارميُّ في السنن : (٢/ ٤٣٠)، وأبو يَعْلى في المسند : (٢/ ٣٠٧) برقم (١٧٣٩)، وحسّنه المناوي في (فيض القدير: ٥ / ٣٢٤) والألباني في (السلسلة الصحيحة: ٣٥٦٢).

[٢٩] رواه أحمد (١٩٤٧)، والترمذي (٢٩١٣)، وضعّفه الألباني في ضعيف الجامع برقم (١٥٢٤) وأبو إسحاق الحويني في فتاويه الحديثية: (٦٤/١)، والأرنؤوط في تحقيقه لمسند أحمد برقم (٤٠٢).

ڕەوشت و ئادابەکانی قورئان خوێن

١- نیاز پاکی بۆ خوای تاکو تەنهاو دوور کەوتنەوە لەڕووپامایی و شۆرەت.

پێغەمبەری خوا (ﷺ) **دەفەرموێت:** « من قرأ القرآن فلْيسألِ الله به فإنّه سيجيءُ أقوامٌ يقرؤون القرآن يَسألونَ به الناس »[٣٠]

واتە: هەرکەسێك قورئانی خوێند با داوای پێبکات لەخوا، چونکە لە داهاتوودا خەڵکانێك پەیدا دەبن قورئان دەخوێنن و بەهۆیەوە داوا لەخەڵکی دەکەن.

هەروەها دەفەرموێت: (اقرؤوا القرآنَ ولا تغلُوا فيه ولا تجفوا عنه ولا تأكلوا به ولا تستكثروا به)[٣١]

واتە: قورئان بخوێنن و زێدەڕەوی و شلگیری تێدا مەکەن و، بەهۆیەوە مەخۆن و ماڵی پێ زیاد مەکەن.

هەروەها (عُبادة) کوڕی (الصامت) دەڵێ: پێغەمبەری خوا (ﷺ) زۆربەی کات سەرقاڵبوو کاتێك کۆچەرییەك خۆی دەگەیاندە لای، دەیدایە دەست پیاوێك تاکو قورئانی فێرکات، جارێکیان پیاوێکی دایە دەست من لەماڵەوە لەلام دەمایەوەو ئێواران لەخواردنی ماڵەوە خواردنم پێدەداو قورئانم فێردەکرت، دوای گەڕانەوەی بۆلای کەسوکاری کەوانێکی بەخەڵات بۆ ناردم، تائێستە لەو کەوانە چاکترو جوانترم

---

[٣٠] رواه الترمذي (٢٩١٧)، وأحمد (١٩٩٤٤)، وابن أبى شيبة، والطبراني البيهقى عن عمران بن حُصين، وصححه الألباني في السلسلة الصحيحة :٢٥٧).

[٣١] رواه أحمد ، والطبرانى ، والحاكم ، والبيهقى عن عبادة بن الصامت و قال ابن حجر فى الفتح: سنده قوي (٢٨٢/١٤)، وصححه الألباني (السلسلة الصحيحة :٢٦٠).

نەبینیبوو، منیش ڕۆشتم بۆ لای پێغەمبەری خوا (ﷺ) وتم:
چی تێدا دەبینی ئەی پێغەمبەری خوا ؟
فەرمووی: (جَمرةٌ بين كتفيك تقلدْتها أو تعلقتها)[32]

واتە: سکڵێکە لەنێوان هەردوو شانتدایە، جا ئیتر لە ملی کەیت یان هەڵیواسیت.

٢- باشتر وایە لە حاڵەتی لەش گرانی و، بێ دەستنوێژی دا قوڕئان نەخوێنرێت.

٣- پاك وخاوێنی شوێن ولەش و جل وبەرگ.

٤- پاککردنەوەی دەم بە (سواك).

پێغەمبەری خوا (ﷺ) دەفەرموێت: « إنَّ العبدَ إذا تسوّك ثُمّ قام يُصلّي قام الملك خلفَه فسمع لقراءته فيدنو منه أو كلمة نحوها حتى يضعَ فاه على فيه وما يخرج من فيه شيءٌ من القرآن إلا صار في جوف الملك فطهّروا أفواهَكم للقرآن.[33]

واتە: بەڕاستی هەربەندەیەك (سواك) بەکاربهێنێ و پاشان هەستێ نوێژ بکات، فریشتەیەك لەپشتیەوە دەوەستێ و گوێ لە خوێندنی دەگرێت و، لێی نزیك دەبێتەوە تا وەکو دەم دەخاتە سەر دەمی، بەراستی ئەو قوڕئانەی کە لەدەمی دێتە دەرەوە دەچێتە ناو سنگی فریشتەکەوە، کەوابوو دەمتان پاککەنەوە بۆ قوڕئان.

[32] رواه أبوداود، وأحمد وصححه الألباني في صحيح أبي داود (٢٩١٦)و، شعيب الأرنؤوط في مسند أحمد (٣/٢).

[33] رواه البيهقي عن علي بن أبي طالب (٣٨/١) وصححه الألباني في السلسلة الصحيحة (١٢١٣).

پێشەوا (علي)یش (رضي الله عنه) دەڵێت:
(إنَّ أفواهَكُم طُرقٌ للقرآنِ فطيّبوها بالسواك)[٣٤]
واتە: بەڕاستی دەمتان ڕێگایە بۆ قورئان، کەوابوو پاکی بکەنەوە بە (سواك).

٥- سوننەتە ڕوو لە ڕووگە (قبلة) بکرێت، بەلاّم بەپێوەو لەکاتی ڕێکردنداو بەدانیشتن و لەسەر تەنیشت و بەڕاکشانیش دروستە.
خوای گەورە دەفەرموێت :
﴿ٱلَّذِينَ يَذۡكُرُونَ ٱللَّهَ قِيَـٰمًا وَقُعُودًا وَعَلَىٰ جُنُوبِهِمۡ ... ﴾ (آل عمران : ١٩١)
واتە: ئەو کەسانەی بەپێوەو بەدانیشتن و لەسەر تەنیشت و ڕاکشان یادی خوا دەکەن.
پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) دەفەرموێت:
«إنّ لكلّ شيء سيّداً وإن سيّدَ المجالس قبالة القبلة»[٣٥]
واتە: بە ڕاستی هەموو شتێك گەورەیەکی هەیەو، گەورەی هەموو نشتگەیەکیش بەرامبەر ڕووگەیە.

٦- خوێندنی (أعوذ بالله من الشيطان الرجيم)
خوای گەورە دەفەرموێت :
﴿فَإِذَا قَرَأۡتَ ٱلۡقُرۡءَانَ فَٱسۡتَعِذۡ بِٱللَّهِ مِنَ ٱلشَّيۡطَـٰنِ ٱلرَّجِيمِ ﴾ (النحل : ٩٨)
واتە: جا هەرکە ویستت قورئان بخوێنیت، بەر لەوە پەنا بگرە بەخوا لە شەیتانی نەفرین لێ کراو.

---

[٣٤] رواه بن ماجة وصححه الالباني في السلسلة الصحيحة (١٢١٣).
[٣٥] رواه الطبراني عن أبي هريرة رضي الله عنه وحسنه الألباني في صحيح الترغيب والترهيب. (١٠٧/٣).

٧ – ملكەچبوون و ئارام گرتن لە گەڵ هەست کردن بەگەورەیی ئەو زاتەی فەرمایشتەکەی دەخوێنیتەوە.

خوای گەورە دەفەرموێ: ﴿ لَوۡ أَنزَلۡنَا هَٰذَا ٱلۡقُرۡءَانَ عَلَىٰ جَبَلٖ لَّرَأَيۡتَهُۥ خَٰشِعٗا مُّتَصَدِّعٗا مِّنۡ خَشۡيَةِ ٱللَّهِۚ وَتِلۡكَ ٱلۡأَمۡثَٰلُ نَضۡرِبُهَا لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمۡ يَتَفَكَّرُونَ ﴾ (الحشر ٢١)

واتە: ئەگەر ئەم قورئانەمان بۆسەر کێوێك دابەزاندایە، ئەوا دەتبینی بەکزیی و لەت لەت بوویی لە ترسی خوا، ئێمە ئەم نموونانە لە قورئاندا بە چەند شێوەو وێنەیك دێنینەوە بۆ خەڵکی بەڵکو بیر بکەنەوەو تێ بگەن.

هەروەها دەفەرموێ : ﴿وَيَخِرُّونَ لِلۡأَذۡقَانِ يَبۡكُونَ وَيَزِيدُهُمۡ خُشُوعٗا﴾ (الإسراء: ١٠٩)

واتە: هەر کات قورئانیان بۆ بخوێنرێتەوە چەناکە نەوی دەکەن ودەگرین و ئیمانیان زیاتر دەبێت.

٨– ورد بوونەوەو بیرکردنەوە لە ئایەتەکانی.

خوای گەورە دەفەرموێ:

﴿أَفَلَا يَتَدَبَّرُونَ ٱلۡقُرۡءَانَ أَمۡ عَلَىٰ قُلُوبٍ أَقۡفَالُهَآ ﴾ (محمد: ٢٤)

واتە: ئایا ئەوانە بۆ لەئایەتەکانی قورئان ڕانامێنن و بیر ناکەنەوە، بەڵکو ئەوانە قوفڵ لەسەر دڵیان دراوە .

هەروەها دەفەرموێ:

﴿ كِتَٰبٌ أَنزَلۡنَٰهُ إِلَيۡكَ مُبَٰرَكٞ لِّيَدَّبَّرُوٓاْ ءَايَٰتِهِۦ وَلِيَتَذَكَّرَ أُوْلُواْ ٱلۡأَلۡبَٰبِ﴾ (ص: ٢٩)

واته: ئەمە کتێبێکی پیرۆزە، دامان بەزاندووە بۆتۆ ئەی محمد (ﷺ) تا ئەوانە لە ئایەتەکانی ڕابمێنن‌و، ژیرو هۆشیارەکانیش ئامۆژگاری لێوەرگرن.

پێشەوا (علي)یش (رضي الله عنه) دەڵێت: لا خير في عبادة لا فقه فيها، ولا في قراءة لا تدبر فيها.[36]

واتە: خێر لەو بەندایەتیەدا نی یە کە تێگەشتنی تێدا نەبێت و، هەروەها ئەو خوێندنەوەش ورد بوونەوەی تێدا نەبێت.

(ابن عباس)یش (رضي الله عنه) دەڵێت: لَأَن أقرأَ البقرةَ في ليلة فأدَّبَّرها وأرتّلها أحبّ إليَّ من أن أقرأ القرآن أجمعَ هَذْرَمَةً.[37]

واتە: بەڕاستی ئەگەر سورەتی (البقرة) لەشەوێکدا بەتێگەشتنەوە و بەجوانی و لەسەرخۆیی بخوێنمەوە پێم خۆشترە لەوەی هەموو قورئان بەپەلە بخوێنمەوە.

٩- خوێندنەوەی قورئان بە لەسەرخۆیی و بێ پەلەکردن و خەتم نەکردنی لەماوەی سێ شەو کەمتردا.

خوای گەورە دەفەرموێ : ﴿وَرَتِّلِ ٱلۡقُرۡءَانَ تَرۡتِيلاً ﴾ (المزمل ٤)

واتە: زۆر بەجوانی و لەسەر خۆیی قوڕئان بخوێنەرەوە.

پێغەمبەری خوایش (ﷺ) دەفەرموێت:

لا يفقهُ من قرأ القرآن في أقلّ من ثلاث.[38]

واتە: تێناگات لە قوڕئان کەسێك لەماوەی سێ ڕۆژ کەمتردا بیخوێنێتەوە.

---

[36] إحياء علوم الدين، بتخريج الحافظ العراقي (٢/ ٤٢).

[37] فضائل القرآن، لابن كثير: ١٥٧.

[38] رواه أحمد وأبو داود والترمذي وابن ماجة وصححه الألباني في صحيح أبي داود (١٣٩٠).

١٠- داوا كردنـــى بـــەزەيى لـــە خـــواى گـــەورە لـــەكاتى خوێنـــدنى ئايەتەكانى بەزەيى و پەنا گرتن بە خوا لەسزاكانى لەكاتى ئايەتەكانى سزادا.

عن عوف بن مالك الأشجعي قال: قمتُ مع رسول الله (ﷺ) ليلةً فقام فقرأ سورة البقرة لا يمرّ بآية رحمة إلا وقف فسأل ولا يمر بآية عذاب إلا وقف فتعوّذَ.[٣٩]

واتـە: شـەوێكيان لەگـەڵ پێغەمبـەرى خـوادا (ﷺ)نوێـژم كـرد، سـوڕەتى (البقـرة)ى خوێنـد، كاتێـك دەگەشـتە ئايـەتێك لەئايەتـەكانى بـەزەيى دەوسـتاو داواى بـەزەيى دەكـرد و كـاتێكيش دەگەشـتە ئايـەتێك لـە ئايەتەكانى سزا دەوەستاو پەناى بەخوا دەگرت.

١١- خوێنـدن بـەئاوازو دەنگێكـى خۆشـەوە، وەك پێشـتر باسمـان لێوەكرد.

١٢- وەستان لە كۆتايى ئايەتەكاندا.

سەبارەت بەچۆنێتى قوڕئان خوێندنى پێغەمبەرى خوا (ﷺ) پرسيار كرا لە (أمّ سلمة) -خواى لىٚ ڕازيبێت- ئەويش فەرمووى: كان يقطع قراءته آيةً آية {الحمد لله رب العالمين} ثم يقف { الرحمن الرحيم} ثم يقف.[٤٠]

واتە: پێغەمبەرى خوا (ﷺ) لەكۆتايى ئايەتەكاندا دەوەستا، {الحمد لله رب العالمين}ى دەخوێند پاشان دەوەستا، {الرحمن الرحيم}ى دەخوێندو پاشان دەوەستا.

---

[٣٩] **رواه أحمد وأبو داود والنسائي وصححه الألباني في صحيح أبي داود (٧٧٦).**

[٤٠] **أخرجه أبو داود برقم (٤٠٠١)، وأحمد في المسند (٦/ ٣٠٢)، بڕوانە: صحيح الجامع الصغير للألبانى برقم (٥٠٠٠).**

١٣- كار كردن بە فەرمانەكانی قورئان و دووركەوتنەوە لە قەدەغەكراوەكانی.

پێغەمبەری خوا (ﷺ)دەفەرموێت: (سَيَخرُجُ أقوامٌ من أمّتي يشرّبون القرآنَ كشرْبهمُ اللبن)[41]

واتە: لە داهاتوودا لە ناو ئوممەتەكەمدا خەڵكانێك پەیدا دەبن قورئان دەخۆنەوە – بیری لێناكەنەوەو كاری پێناكەن و بەسەر زمانیاندا تێدەپەڕێت – وەك چۆن شیر دەخۆنەوە.

(**ابن عمر)یش**رضي الله عنه **دەڵێت :** لقد عشتُ برهة من دهرٍ وإنَّ أحدَنا يُؤتى الإيمان قبل القرآن وتنزل السورة على محمّد(ﷺ)فيتعلم حلالها وحرامها... .[42]

واتە: هەریەكێك لەئێمە فێری باوەڕ (إیمان) دەبوو پێش ئەوەی فێری قورئان بێت، كاتێك سوڕەتێك بۆ محمّد (ﷺ)دەهاتە خوارەوە فێری حەڵاڵو حەڕامی دەبووین و لەشوێنی پێویستدا دەوەستاین و تێدەفكراین.

(**ابن مسعود)یش** رضي الله عنه **دەڵێت:** كَانَ الرَّجُلُ مِنَّا إِذَا تَعَلَّمَ عَشْرَ آيَاتٍ لَمْ يُجَاوِزْهُنَّ حَتَّى يَعْرِفَ مَعَانِيَهُنَّ وَالْعَمَلَ بِهِنَّ.[43]

واتە: هەرپیاوێك لەئێمە دە ئایەتی لەقورئان لەبەركردایە بەسەریدا تێنەدەپەڕی تاوەكو مانای نەزانیبایەو كاری پێنەكردبایە.

---

[41] **صحيح الجامع للألباني (٢/ ٣٤٠).**

[42] **رواه البيهقي في سننه برقم(٥٤٩٦)،والحاكم في المستدرك برقم (١٠١) وقال: صحيح على شرط الشيخين، ووافقه الذهبي، وصححه الهيثمي في مجمع الزوائد (٤٠٤/١).**

[43] **أخرجه الطبري في التفسير وصححه(٧٤/١، ٨٣)، والحاكم في المستدرك (٥٥٧/١)، وصححه ووافقه الذهبي.**

١٤- گوێگرتن و بێدەنگ بوون بۆ خوێندنەوەی قورئان.

خوای گەورە دەفەرموێت:

﴿وَإِذَا قُرِئَ ٱلْقُرْءَانُ فَٱسْتَمِعُواْ لَهُۥ وَأَنصِتُواْ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ﴾ (الأعراف ٢٠٤).

واتە: ئەگەر قورئان خوێنرا گوێی بۆ بگرن و بێدەنگ بن بەڵکو خوا بەزەیی پێتانا بێتەوە.

١٥- نەبچڕاندنی خوێندن مەگەر پێویست کات.

جابرﷺ دەڵێت: لەگەڵ پێغەمبەری خوادا (ﷺ) چوینە دەرەوە بۆ غەزای (ذات الرقاع) لەوێ پیاوێك ژنی یەکێك لەبێباوەڕەکان دەکوژێت، بێباوەڕەکەش سوێند دەخوات کە واز نە هێنێت تا خوێنی یەکێك لەهاوەڵانی محمد (ﷺ) نەڕژێت، دەڕوا بەشوێنیاندا، پێغەمبەریش (ﷺ) لەشوێنێکدا دادەبەزێت و دەفەرموێت: (منْ رجل يكلؤنا)؟

واتە: کێ پاسەوانیمان دەکات ؟ پیاوێك لە کۆچەرەکان پیاوێکیش لەپشتیوانان هەستانو، پێغەمبەریش (ﷺ)فەرمووی: (کونا بفم الشعب) واتە : لە دەم ئەم شیوەدا بن، کاتێك گەشتنە ئەوێ، کۆچەریەکە ڕاکشاو هاوڕێکەی دەستی کرد بەنوێژ کردن، بێباوەڕەکەش هات و کاتێك زانی ئەوانن، تیرێکی تیگرت و پێکای، ئەویش تیرەکەی دەرهێناو نوێژەکەی نەبڕی تا سێ تیری لێدا ،پاشان چەمایەوەو کڕنوشی برد،پاشان هاوەڵەکەی بێدار بوویەوە، کاتێك بێباوەڕەکە دڵنیا بوو کەناسیویانەتەوە هەڵهات و، کۆچەریەکەش بەهاوڕێکەی گوت: (سبحان الله) بۆچی بێدارت نەکردمەوە ؟

وتی: له خوێندنی سوڕەتێکدا بووم حەزم نەکرد بیبڕم.[٤٤]

١٦- کڕنـوش بـردن لـەکاتی خوێنـدن یـا بیسـتنی ئایـەتی کڕنـوش (سجدة)دا.

أبـو رافـع دەڵـێ: لەگـەڵ (أبـو هريـرة) نوێـژی شـێوانم کـرد، (إذا السـماء انشـقت)ی خوێنـدو کڕنوشـی تێـدا بـرد، منـیش پـێم وت: ئـەم کڕنوشـە چییە ؟ فـەرمووی : لەپشـت (أبـو القاسـم)ەوە ئـەم کڕنوشـەم بـردووە، بەردەوام ئەم کڕنوشە دەبەم تادەگەم بەخزمەتی.[٤٥]

تێبینی: ئەم (سجدة)یە لەنوێـژو لـەدەرەوەی نوێـژدا فـەرز نـی یـە بـەڵکو سوننەتە، چونکە (زيد)ی کوڕی (ثابت) ﷺ دەڵێ: سوڕەتی ﴿وَٱلنَّجۡمِ﴾م بۆ پێغەمبەر (ﷺ) خوێندو کڕنووشی تێدا نەبرد.[٤٦]

پێشەوا (عمر) یش ﷺ دەڵێ: فمن سجد فقد أصاب ومن لم يسجد فلا إثم عليه، إنَّ الله لم يفرضِ السّجودَ إلا أن نشاء)[٤٧]

واتـە: هـەر کەسـێ کڕنـوش ببـات پێکـاوێتی و هەرکەسـێکیش کڕنـوش نـەبات تـاوانی لەسـەر نییـە، خـوای گـەورە فـەڕزی نـەکردووە و ویسـتی خۆمانە.

وەلەسەر ڕای بەهێزی زانایان پێویستی بەدەست نوێـژو ڕوو لـە ڕووگـە (قبلة)و، سەلام دانەوە نیە چونکە نوێژ نیە تا ئەمانەی پێویست بێت،

---

[٤٤] **رواه أبوداود وحسّنه الألباني في صحيح أبي داود (٢٧٦/١) برقم (١٨٢).**

[٤٥] **رواه البخاري (٧٣٤، ١٠٢٤، ١٠٢٨)، ومسلم (٥٧٨).**

[٤٦] **رواه البخاري (١٠٢٣)، ومسلم (٥٧٧).**

[٤٧] **رواه البخاري (١٠٢٧).**

ئەوەشی دەڵێت نوێژە بەڵگەی بەدەستەوە نیە.[48]
ژمارەشیان (١٥) (سجدة)یە:

١- الأعراف (٢٠٦)
٢- الرعد (١٥)
٣- النحل (٥٠)
٤- الإسراء (١٠٩)
٥- مريم (٥٨)
٦- الحج (١٨)
٧- الحج (٧٧)
٨- الفرقان (٦٠)
٩- النمل (٢٥)
١٠- السجدة (١٥)
١١- ص (٢٤)
١٢- فصّلت (٣٧)
١٣ -النجم (٦٢)
١٤- الإنشقاق (٢١)
١٥ - العلق (١٩)

---

٤٨ **بڕوانە: المحلى لإبن حزم:** (١١١/٥)، **تمام المنّة للألباني:** (٢٧٠/١)، **مجموع فتاوي ومقالات بن باز:** (٤٠٦/١١).

بەشی دووەم
جۆرەکانی خوێندنەوەی قورئان

١- التحقيق: خوێندنەوەی قورئان بەهێواشی و لەسەرخۆیی، لەگەڵ تێڕامان و وردبوونەوە لەواتاکانی، بەڕەچاوگرتنی گشت یاساکانی (تجويد).

٢- الحَدْر: خوێندنەوەی قورئان بەخێرایی، لەگەڵ ڕەچاوگرتنی یاساکانی (تجويد)و (إعراب).

٣- التدوير: حاڵەتی مام ناوەند، کە پەسەند کراوە لەلایەن زۆرینەی زانایان و خوێنەرانەوە.

(ابن الجزري) لەپێشەکیەکەیدا دەڵێت :

وَيُقْرَأُ الْقُرْآنُ بِ : التَّحْقِيقِ مَعْ   حَدْرٍ وَتدْوِيرٍ، وَكُلٌّ مُتَّبعْ

خوێندنەوەش بەهەرکام لەم سێ جۆرە دروستەو، لەژێر ئایەتی:

﴿وَرَتِّلِ ٱلۡقُرۡءَانَ تَرۡتِيلاً﴾ (المزمّل: ٤٠) **جێی دەبێتەوە .**

تێبینی: هەندێ لە زانایان پلەی (الترتيل) بە پلەیەکی سەربەخۆ لەدوای پلەی (التحقيق)ەوە دادەنێن وخوێندنەوەش لەهەردووکیاندا بەهێواشی و لەسەرخۆیە، بەوە لێکیان جیادەکەنەوە کەدەڵێن (التحقيق) بۆ فێربوونە چونکە شێوازێکی خاوترەو یاساکانی تەجوید باشتر تێیاندا جێبە جێدەکرێت، بەڵام (الترتيل) ئەو شێوازەیە کە خوێنەر دوای فێربوونی قورئان لەسەری بەردەوام دەبێت.

(الزَّمْزَمَة): قورئان خوێن لەبەرخۆیەوەو بەدەنگێکی نزم قورئان بخوێنێت بەشێوەیەك ئەوانەی دەوروبەری بە باشی نەیبیستن.
ئەم جۆرەش هەندیێ لە زانایان باسیان لێوەکردووەو دەڵێن بەشێکە لە شێوازی (الحدْر)[٤٩]

(الهَذْرَمَة)یا(الهَذّ): خوێندنەوەی قورئان زۆر بەخێرایی بە جۆرێك کە خوێنەر نەتوانێت ڕەچاوی یاساکانی تەجویدو، تێڕامێ لەئایەتەکان.
بۆیە زانایان بەپشت بەستن بەچەند بەڵگەیەك ئەم جۆرە خوێندنە بە دروست نازانن، لەوانە:
جارێکیان پیاوێك دێتە لای (ابن مسعود)ﷺ و پێی دەڵێ:
من سوڕەتەکانی (المفصل)[٥٠] لەیەك (رکعة)دا دەخوێنم.
(ابن مسعود)یش وتی: هَذًّا كَهَذِّ الشِّعْرِ !! لَقَدْ عَلِمْتُ النَّظَائِرَ الَّتِي كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَقْرَأُ بِهِنَّ سُورَتَيْنِ فِي رَكْعَةٍ.[٥١]
واتە: وەك لەبەرکردن و خوێندنەوەی شیعر !! من دڵنیام کە پێغەمبەری خوا (ﷺ) دوو لەو سوڕەتانەی –کە لە کورتی و درێژیدا لە یەکەوە نزیکبوون– لەیەك (رکعة)دا دەخوێند.

---

[٤٩] بڕوانە: نهاية القول المفيد في فن التجويد للشيخ محمد نصر ل ٢٨.
[٥٠] سوڕەتەکانی (المفصل) لەسوڕەتی (الحجرات)ەوە تا کۆتایی سوڕەتی (الناس)ە.
[٥١] متفقٌ عليه: البخاري (٧٧٥) و مسلم (٢٠٤).

هەڵەکردن (اللَحْن)

(اللَحْن) لە زمانەوانیدا: هەڵەو لادان لەڕاستی.
لە زاراوەشدا: هەڵەیەکە لەناکاو توشی وتە (لفظ) دەبێت و هەندێ جار واتاومانا تێك دەدات و، هەندێ جاریش یاساکانی خوێندنەوە.
ئەمیش دەبێت بە دوو بەشەوە:

١- (اللحنُ الجليّ) هەڵەی ئاشکرا:
هەڵەیەکە لەناکاو توشی وشە دەبێت و یاساکانی خوێندنەوەو شێوازی وشەکە تێك دەدات، جا مانای وشەکە بگۆڕێت یان نا.
بۆیە ئەم ناوەشی لێنراوە چونکە شارەزایان و کەسانی تریش بە ئاشکرا هەستی پێدەکەن.
ئەم جۆرە هەڵەیە لە وشەو، پیت و، جووڵەو(حرکات) زەننەدا ڕوودەدات:
أ- لەپیت دا کەسێ شێوەی هەیە:
١- گۆڕینی پیتێك بە پیتێکی تر، وەك:
گۆڕینی { صِرَاط } بۆ (صرات) (مانا ناگۆڕێت)
یان { وَأَصَرُّوا} بۆ (وأسرُّوا) (مانا دەگۆڕێت)
٢- زیادکردنی پیتێك بۆ وشەکە، وەك:
{ إِيَّاكَ نَعْبُدُ } بکرێت بە (إِيَّاكَ نَعْبُدو) (مانا ناگۆڕێت)
{ وَلَتُسْأَلُنَّ } بکرێت بە (وَلا تُسْأَلُنَّ) (مانا دەگۆڕێت)
٣- کەمکردنەوەی پیتێك لە وشەکە، بۆ نموونە:
﴿فإذا جاءت الطَّامَةُ﴾ بکرێت بە (إذا جاءت الطَّامَةَ)

ب- له وشەدا ئەمیش سێ شێوەی هەیە:

١- گۆڕینی وشەیەك بە وشەیەکی تر، بۆ نموونە:

(واللّه غفورٌ حليمٌ) بە (واللّه غفورٌ رحيمٌ) بخوێنرێتەوە.

٢- زیادکردنی وشەیەك لە ئایەتێك دا، وەك:

(أو تحريرُ رقبةٍ) بكرێت بە (أو تحرير رقبةٍ مؤمنة)

٣- کەمکردنی وشەیەك لە ئایەتێك، وەك:

(ولله ما في السموات وما في الأرض) بكرێت بە (ولله ما في السموات والأرض)

ج- له جووڵە (حرکات)و زەننەدا:

گۆڕینی (ضمّة) بە (فتحة) وەك:

(الحَمْدُ لله) بگۆڕرێت بۆ(الحَمْدَ لله) یان بۆ (الحَمْدِ لله). (مانا ناگۆڕێت)

(أَنْعَمْتَ) بگۆڕرێت بۆ (أَنْعَمْتُ) (مانا دەگۆڕێت)

حوکمی (اللحن الجلي):

ئەم جۆرە (لحن)ە بە تێکڕای دەنگی زانایان حەڕامەو خاوەنەکەی لەدوا ڕۆژدا سزا دەدرێت ئەگەر بەئەنقەست بیانکات، هەروەها لە حاڵەتێکیشدا ئەگەر نەزان بێت بەڵام کەمتەرخەمی بکات و هەوڵی فێربوون نەدات.

بەڵام ئەگەر لێی تێکچوو، یان لەپێناوی فێربووندا ئەو هەڵانەی کرد بەتاوان بۆی نانوسرێت.

٢- (اللحن الخفي) هەڵەی شاراوە: هەڵەیەکە لەناکاو توشی وشە دەبێت و یاساکانی خوێندنەوە تێك دەدات، بەڵام مانا ناگۆڕێت.

ئەم جۆرەشیان دەبێت بە دوو بەشەوە:

أ- بەشێکی خوێنەرانی قورئان بەگشتی هەستی پێدەکەن.
وەك وازهێنان لە (إدغام)و (إخفاء)و (إظهار)و ... هتد.
ب- بەشێکیشی قورئانخوێنی تەواو شارەزا نەبێت کەسیتر هەستی پێناکات.
وەك: زۆر دووبارەکردنەوەی پیتی (ر)و، گەورەکردنی پیتی (ل) لەکاتێکدا خۆی بچووکبێت و، زیادەڕۆیی لەمینگەکان و، کەم وزیادکردنی مەددەکان و ... هتد.
بۆیە ئەم ناوەشی لێنراوە چونکە تەنها کەسانی شارەزاو لێهاتوو هەستی پێدەکەن و لای خەڵکانی تر شاراوەیە.

حوکمی (اللحن الخفي):

زانایان بوون بەدوو بەشەوە هەندێکی بەحەڕام و هەندێکی تریشیان بە (مکروه)ی دەزانن.
بەلاّم لەسەر ڕای بەهێزی زانایان تەنها لەسەر ئەو کەسانە حەڕامە کە توانای فێربوونیان هەیە بەلاّم هەوڵی بۆ نادەن.[٥٢]

---

[٥٢] بڕوانە: الروضة الندية شرح متن الجزرية: (٢/ ٣٣) محمود بن محمد عبد المنعم بن عبد السلام العبد، حق التلاوة ل ٦٥-٦٧.

پەنا گرتن (الإستعاذة)

خوای گەورە دەفەرموێ:

﴿فَإِذَا قَرَأْتَ ٱلْقُرْءَانَ فَٱسْتَعِذْ بِٱللَّهِ مِنَ ٱلشَّيْطَٰنِ ٱلرَّجِيمِ﴾ (النحل: ٩٨)

واتە: هەرکە ویستت قورئان بخوێنیت، بەر لەوە پەنا بگرە بەخوا لە شەیتانی نەفرین لێکراو.

شێوەکانی:

١- أعوذُ بالله من الشيطانِ الرجيم.

٢- أعوذُ بالله السّميعِ العليمِ من الشّيطانِ الرّجيم.

خوای گەورە دەفەرموێ:

﴿وَإِمَّا يَنزَغَنَّكَ مِنَ ٱلشَّيْطَٰنِ نَزْغٌ فَٱسْتَعِذْ بِٱللَّهِ ۖ إِنَّهُۥ هُوَ ٱلسَّمِيعُ ٱلْعَلِيمُ﴾

(فصلت: ٣٦)

٣- أعوذُ بالله من الشّيطانِ الرّجيم من هَمْزِهِ ونَفْخِه ونَفْثِهِ.

٤- أعوذُ بالله السّميع العليم من الشّيطانِ الرّجيم من هَمْزِه ونَفْخِه ونَفْثِهِ.[٥٣]

(هَمْزِه) واتە: شێتی و خنکاندنی و، (نفْخِـه) واتـە: ڕۆزو خۆ بەگەورە زانینی و، (نَفْثِهِ) واتە: شیعرو هۆنراوەی.

شوێنی خوێندنی: خوێندنی (الإستعاذة) پێش خوێندنی قورئانی پیرۆزەو، بەشێکیش نیە لە قورئان.

بەڵام شێوازی یەکەم پەسەند کراوی تێکڕای زانایانە.

---

[٥٣] رواه أبو داود والترمذي وصححه الألباني في مشكاة المصابيح (١/٢٧٠).

حوكمی (الإستعاذة):

وتنی لەلای زۆربەی زانایان (الجمهور) سوننەتەو، هەندێکیش لەزانایان دەڵێن (واجب) پێویستە چونکە خوای گەورە فەرمانی پێکردووە:

﴿فَإِذَا قَرَأۡتَ ٱلۡقُرۡءَانَ فَٱسۡتَعِذۡ بِٱللَّهِ مِنَ ٱلشَّيۡطَٰنِ ٱلرَّجِيمِ﴾

بەرزکردنەوەو نزم کردنەوەی دەنگ لەکاتی خوێندنی (الإستعاذة)دا:

لەم حاڵەتانەی خوارەوەدا (الإستعاذة) بەدەنگی بەرز دەخوێنرێت:

١- ئەگەر قورئان خوێن بەدەنگی بەرز قورئان بخوێنێت کەسێکی دیکەش گوێی لێ بگرێت.

٢- لەکاتی فێرکردن و وتنەوەی قورئانی پیرۆزدا.

٣- لەدەستپێکردنی قورئان خوێندنی بەکۆمەڵدا.

لەم حاڵەتانەی خوارەوەشدا بەدەنگی نزم دەخوێنرێت:

١- لەنوێژکردندا، نوێژی تاك بێت یان بە کۆمەڵ.

٢- کەسێك تەنها بۆ خۆی قورئان بخوێنێت، خوێندنەکە بەدەنگی بەرز بێت یا نزم.

٣- لەکۆڕی قورئان خوێندنی بەکۆمەڵدا، بەمەرجێك یەکەم خوێنەر نەبێت.

ناوی خوا هێنان (البَسْمَلة)

تەنها یەك شێوەی هەیە کە: (بسم الله الرّحمن الرّحیم)ە، وپێش قورئان خوێندنە.

حوکمی خوێندنی (بسم الله الرّحمن الرّحيم) لە نێوان سورەتەکانی قورئانی پیرۆزدا:

حوکمی خوێندنی (بسم الله الرّحمن الرّحيم) بنيات دەنرێت لەسەر ئەو جیاوازیەی کەلەنێو زانایاندا (ڕەحمەتی خوایان لێبێت) هەیە سەبارەت بەوەی ئایا (بسم الله ...) ئایەتێکە لەقورئان یان ئایەتێك نیە، ئەمەش کورتەی بۆچوونەکانیانە:

١- (بسم الله الرّحمن الرّحيم) بەئایەتێك لەگشت سورەتەکان دادەنرێت تەنها سورەتی (التوبة) نەبێت، کەوابوو لەسەر ئەم ڕایە خوێندنی لەنێوان سورەتەکاندا پێویست (واجب)ە، ئەمە ڕای پێشەوا شافیعی یە ڕەحمەتی خوای لێبێت.

٢- ئایەتێکی سەربەخۆیەو بۆپیرۆزی و جیا کردنەوی سورەتەکانە لەیەکتر، لەسەر ئەم ڕایە خوێندنی چاك (مُستحبّ)ە ، ئەمەش ڕای پێشەوا ئەحمەدی کوڕی حەنبەل و عەبدوڵلای کوڕی ئەلموبارەك و توێژەرەوانی مەزهەبی ئەبوحەنیفەو فەرموودەناسان و شەیخولئیسلام ئیبنوتەیمیەو ئیبن بازو ئیبن عوسەیمینە ڕەحمەتی خوایان لێبێت.[٥٤]

---

[٥٤] بڕوانە: (مجموع الفتاوى٢٢/٤٠٦)، تفسير العلامة محمد العثيمين (٢/٤)، تەفسیری ڕامان: ئەحمەد کاکە محمود ل ٦.

٣- ئایەتێکە تەنها لەسوڕەتی (الفاتحة)دا.

٤- ئایـەتێك نیـە لـە قوڕئـانی پـیرۆز، ئەمـەش ڕای پێشـەوا مالیـك و ئەبوحەنیفەیە ڕەحمەتی خوایان لێبێت.

تێبینی:

١- هـەموو زانایـان یەکـدەنگن کـە (بسـم الله الـرّحمن الـرّحیم) بەشـە ئایەتێکە لەسوڕەتی (النمل)[٥٥] و، ئایەتیش نیە لە سوڕەتی (التوبة).

٢- خوێنـدنی (بسـم الله الـرّحمن الـرّحیم) لـەنێوان سـوڕەتەکاندا لەریوایـەتی (حفـص) لـە (عاصـم)ەوە، (واتـە: ئـەوەی کەئـەمڕۆ دەیخوێنینەوە) پێویست (واجب)ە.

شـێوازەکانی خوێنـدنی (الإسـتعاذة) و (البسـملة) لـەکاتی قوڕئـان خوێندندا:

١-جیاکردنەوەی هەرسێکیان (الإستعاذة - البسملة - سوڕەتەکە) لەیەکدی.

٢- لکاندنی یەکەم (الإستعاذة) بەدووەمەوە (البسملة) و جیاکردنەوەی دووەم لەسێیەم (سوڕەتەکە).

٣- جیاکردنەوەی یەکەم (الإستعاذة) و لکاندنی دووەم (البسملة) بە سوڕەتەکەوە.

٤- خوێندنەوەی هەرسێکیان بەسەر یەکەوە.

---

[٥٥] { إِنَّهُ مِنْ سُلَيْمَانَ وَإِنَّهُ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ } (النمل: ٣٠).

شێوازەکانی خوێندنی (البسملة) لەنێوان سوڕەتەکاندا جگە لە نێوان (الأنفال) و (التوبة) سیانن:

١- جیاکردنەوی هەرسێکیان لە یەکتر، واتە: وەستان لەسەر کۆتایی سوڕەتەکەو پاشان وەستان لەسەر (البسملة) و پاشان دەستپێکردن بەسوڕەتی دووەم.

٢- جیاکردنەوەی یەکەم و لکاندنی دووەم بەسێیەمەوە.

٣- لکاندنی هەرسێکیان پێکەوە.

واتە: وەستان لەسەر کۆتایی سوڕەتی پێشوو، پاشان لکاندنی (البسملة) بەسەرەتای سوڕەتی داهاتووەوە.

بەلاّم ڕووی چوارەم دروست نیە، واتە: لکاندنی کۆتایی سوڕەتی پێشوو بە (البسملة) وەو پاشان وەستان لەسەر (البسملة)و پاشان دەستپێکردن بەسوڕەتی دووەم، چونکە شوێنی (البسملة) سەرەتای سوڕەتە نەك کۆتایی.

هەروەها شێوەکانی خوێندنی (الأنفال) و(التوبة)ش سیانن:

١- وەستان-بەهەناسەوە- (الوقف) لەسەر ﴿إِنَّ ٱللَّهَ بِكُلِّ شَىۡءٍ عَلِيمُۢ﴾ **و پاشان خوێندنی** ﴿بَرَآءَةٌ مِّنَ ٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦٓ ...﴾ **بەبێ (بَسملة).**

٢- گەیاندنی هەردووکیان (الوصل) ﴿إِنَّ ٱللَّهَ بِكُلِّ شَىۡءٍ عَلِيمُۢ﴾

٣- وەستان -بەبێ هەناسە- (السکت) لەسەر وشەی ﴿عَلِيم﴾ **پاشان خوێندنی** ﴿بَرَآءَة ...﴾.

بەشی سێیەم

شوێنی دەرچوونی پیتەکان (مخارج الحروف)

ئەم بەشە بەگرنگترین بەشەکانی تەجوید دادەنرێت بۆیە پێویستە قورئان خوێن گرنگیەکی تەواوی پێبدات ئەویش بە:

١- ڕاستکردنەوەی مەخرەجی پیتەکان.

٢- پێدانی سیفەتی پیتەکان.

٣- ڕاهێنانی زمان و دەم تاوەکو دەبێتە خوو لەو کەسەدا.

هەر بۆیە (ابن الجزري) دەڵێت:

إذْ وَاجِبٌ عَلَيْهِمُ مُحَتَّمُ   قَبْلَ الشُّرُوعِ أَوَّلاً أَنْ يَعْلَمُوا

مَخَارِجَ الْحُرُوفِ وَالصِّفَاتِ   لِيَلْفِظُوا بِأَفْصَحِ اللُّغَاتِ

پێناسەی مەخرەج:

بریتیە لەشوێنی دەرچوونی پیتەکان لەکاتی دەربڕینیاندا، یا ئەوشوێنەی کەدەنگی پیتەکە تێیدا کۆتایی دێت و بەهۆیەوە لەپیتەکانی تر جودا دەبێتەوە. مەخرەجەکانیش دوو جۆرن:

١- المخرجُ المحقّق: ئەو مەخرەجەیە کەپشت دەبەستێت بەبەشێکی دیاریکراو لەبەشەکانی گەروو یا زمان یا هەردوو لێو.

٢- المخرج المقدّر: ئەو مەخرەجەیە کە پشت بە شوێنێکی دیاریکراوی نابەستێت و لەو هەوایە پێك هاتووە کەلە هەردوو بۆشایی گەروو و دەم دایە، هەر بۆیە قبوڵی زیاد کردن و کەمکردنیش دەکات، ئەم مەخرەجەش هەرسێ پیتەکانی مەددی لێوە دەردەچێت.

چۆنێتی دۆزینەوەی مەخرەج:

بۆ دۆزینەوەی مەخرەجی هەر پیتێك لەپیتەكان (سكون) زەننە یان (شدّة) یەك بدە بەپیتەكەو لەپاش هەمزەیەكی جولاّو (متحرّك) ەوە بیخوێنەرەوە، لەهەر شوێنێكدا پیتەكە كۆتایی هات ئەوە مەخرەجی پیتەكەیە.

نموونە: بۆ دۆزینەوەی مەخرەجی پیتی (ب) دەڵێین: (أَبْ)، كەواتە مەخرەجی پیتی (ب) هەردوو لێوە.

بەلاّم بۆ دۆزینەوەی مەخرەجی پیتەكانی مەدد پیتێكی (فتحة)دار بخەرە پێش پیتی (ألف)و، پیتێكی (ضمّة)داریش بخەرە پێش پیتی (و)و، هەروەها پیتێكی (كسرة)داریش بخەرە پێش پیتی(ي).

بۆ نموونە: قَال، يقُول، قِيل.

پیتەكانی زمانی عەرەبی (الهجائي)

پیتەكانی زمانی عەرەبی دەبن بە دووبەشەوە:

١- پیتە سەرەكیەكان: كە لەسەر ڕای زۆرینەی زانایان ژمارەیان (٢٩) پیتە، بۆیە (الطّيبي) دەڵێت:

وَعِدَّةُ الْحُرُوفِ لِلْهِجَاءِ   تِسْعٌ وَعِشْرُونَ بِلَا امْتِرَاءِ[٥٦]

أ، ب، ت، ث، ج، ح، خ، د، ذ، ر، ز، س، ش، ص، ض، ط، ظ، ع، غ، ف، ق، ك، ل، م، ن، هـ، و، لا[٥٧]، ي.

---

[٥٦] المفيد في علم التجويد شهاب الدِّين أَحمد بن أَحمد بن بدرالدِّين بْن إبراهِيم الطِّيبِيّ ل٤ .

[٥٧] مەبەست لە(لا)لێرەدا پیتی ئەلیفە كە هەمیشە زەننەدارەو پێشەوەی (مفتوح)ە، لەزمانی عەرەبیشدا پیتی زەننەدار ناكەوێتە سەرەتاوە بەڵكو پێویستی بەپیتێك هەیە بكەوێتە پێشیەوە، جا زانایانی زمان (لغة) پیتی لامیان لەپێشەوەی داناوە، لەبەر ئەوەی پیتی ئەلیف خزمەتێكی زۆری

٢- پیتــە لاوەکیــەکان: بریتیــە لەوپیتانــەی کەلــەنێوان دوو مەخرەجـدا دەردەچن و، لەنێوان دوو پیتدا دەخوێنرێنەوە، ژمارەیـان هەشـت پیتـە، بەڵام دوانیان پەیوەندیان بە ریوایەتی(حفص)ەوە نیە بۆیە باسیان لێوە ناکەین:

١- هەمزەی ئاسانکراو (الهمزة الْمُسَهَّلَة): لەنێوان هەمزەو ئەلیفدا دەخوێنرێتەوە، وەك هەمزەی دووەمی وشەی ﴿ءَاْعۡجَمِیٌّ﴾ (فصلت: ٤٤)

٢- ئەلیفی لارکراو (الألف الْمُمَالَة): لەنێوان ئەلیف و یائدا(هاو شێوەی پیتی ێ) دەخوێنرێتە وەو تەنها لەم وشەیەدا هاتووە: ﴿مَجۡرٜىٰهَا﴾ (هود: ٤١)

٣- ئــەلیفی گــەورە (الألــف المفخمــة): ئــەو ئەلیفەیــە کــە بــە گــەورەبی دەخوێنرێتــەوە ئــەویش بــەهۆی هــاتنی بــەدوای پیتێکــی بــەرزدا، وەك: ﴿الطَّآمَّة﴾، ﴿خالدون﴾.[٥٨]

٤- لامی گەورە (اللام المفخمة): ئەویش لە وشەی پیرۆزی (الله)دا. وەك: ﴿عَبۡدُ اللَّه﴾، ﴿قَالَ اللَّهُ﴾[٥٩]

٥- نون و (تنوین)ی شاراوە: بەهۆی تێکەڵبونیان لەگەڵ پیتی دوای خۆیان دەبنە پیتێکی ناتەواو ولاوەکی.

پێشکەش بە پیتی لامی زەننەداری ناساندن (تعریف) کردووەو پێویستە ئەمیش خزمەتێك بەپیتی ئەلیف پێشکەشبکات .(وانەکانی دکتۆر أیمن سوید).

[٥٨] چونکە پیتی (ا) پیتێکی بچووك (مرقق)ە. (د. دیاری)

[٥٩] چونکە پیتی (ل) پیتێکی بچووك (مرقق)ە. (د. دیاری)

وەك: ﴿ كنتم﴾، ﴿تنظرون﴾

٦- میمی شاراوە: ئەگەر زەننەداربێت و بەدوایدا پیتی (ب) هاتبێت

وەك: ﴿أَنۢبِئۡهُم بِأَسۡمَآئِهِمۡۖ﴾ (البقرة:٣٣)

سوود:

لەڕاستیدا پێناسەی پیتە لاوەکیەکان بەسەر (لامی گەورەو، نونی زەننەدارو (تنوین)و، میمی شاراوە)دا جێبەجێ نابێت، چونکە نە لەنێوان دوو مەخرەجدا دەردەچن و، نە لە نێوان دوو پیتدا دەخوێنرێنەوە، بەڵکو پیتی لام تەنها بەگەورەیی دەخوێنرێتەوەو، هەردووپیتی نون و میمیش مەخرەجیان پوك (الخیشوم)ە.[٦٠]

ژمارەی مەخرەجەکان

لەسەر ڕای زۆرینەی خوێنەرانی قوڕئان (جمهور القرّاء) مەخرەجی پیتەکان حەڤدە مەخرەجن کەپێیان دەگوترێت: (مەخرەجە تایبەتەکان)، ئەم بۆچوونەش پەسەند کراوە لەلایەن (خلیل)ی کوڕی (أحمد)ی (الفراهیدي)و هەروەها (ابن الجزَري)یش (ڕەحمەتی خوای لێبێت) لە پێشەکیەکەیدا دەڵێت:

مَخَارِجُ الحُروفِ سَبْعَةَ عَشَرْ   عَلَى الْذِي يَخْتَارُهُ مَنِ اخْتَبَرْ.

---

[٦٠] **بڕوانە: نهایە القول المفید ل٥٠.**

جا خوێنەری بەڕێز، ئەم حەڤدە مەخرەجە تایبەتانە دابەش دەبن بەسەر پێنج مەخرەجی گشتیدا کە ئەمانەن:

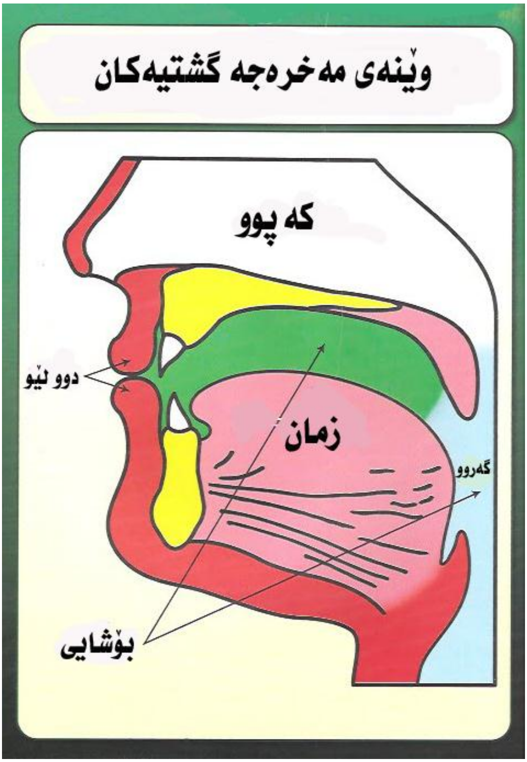
١- هەردوو بۆشایی گەروو و دەم (الجوف) (یەك مەخرەج)

٢- گەروو (الحلق) (سێ مەخرەج)

٣- زمان (اللسان) (دە مەخرەج)

٤- هەردوو لێو (الشّفتان) (دوو مەخرەج)

٥- کەپوو (الخیشوم) (یەك مەخرەج)

مەخرەجی یەکەم: هەردوو بۆشایی گەروو و دەم (الجوف):

بریتیە لە بۆشایی گەروو و دەم، ئەویش پیتەکانی مەدد لەخۆ دەگرێت کە ئەمانەن:

أ-(ئەلیف)ی زەننەدار پیتی پێشەوەی سەر (فَتْحَة)ی هەبێت، وەکو: (قَالَ).

ب-(واو)ی زەننەدار پیتی پێشەوەی بۆر (ضَمَّة)ی هەبێت، وەکو: (يقُولُ).

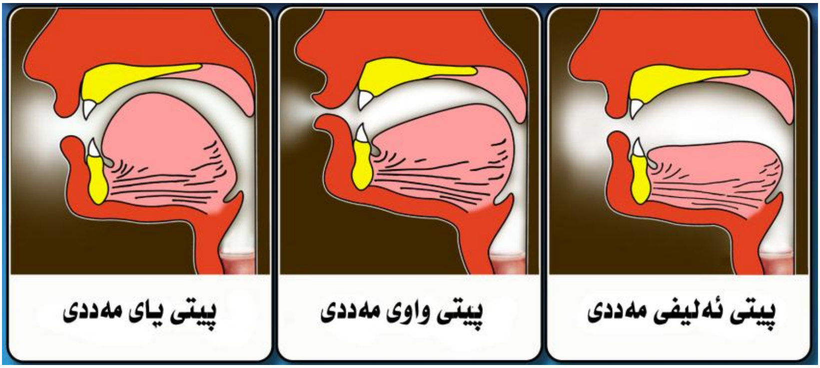
ج-(ي)ی زەننەدار پیتی پێشەوەی ژێر (كَسْرَة)ی هەیبێت، وەکو: (قِيلَ)

ئەم سێ پیتەش لە وشەی (نُوحِيهَا)ی ئایەتی: ﴿تِلْكَ مِنْ أَنۢبَآءِ ٱلْغَيْبِ نُوحِيهَآ إِلَيْكَ﴾ (هود : ٤٩) **کۆبوونەتەوە.**

ئەم مەخرەجەش (تقديري) مەزەندەکراوەو شوێنێکی دیاریکراوی نیەو هەردوو بۆشایی گەروو دەم دەگرێتەوەو، پێشیان دەگوترێت (الحروف الهوائية)پیتە هەواییەکان چونکە کۆتاییان دێت بە کۆتایی هاتنی دەنگەکە لەهەوادا، هەر بۆیە قبوڵی زیادکردن و کەمکردنیش دەکەن.

(ابن الجزري) دەڵێت:

فَأَلِفُ الجَوْفِ وأُخْتَاهَا وَهِي حُرُوفُ مَدٍّ لِلْهَوَاءِ تَنْتَهِي

مەخرەجی دووەم: گەروو (الحلق):

لەگەرووودا سێ مەخرەج بۆ شەش پیت هەیە:

١- دوورترینی گەروو (أقصى الحلق): (کەلە سنگەوە نزیکە)، هەردوو پیتی (الهمزة:ء)و (ه)ی لێوە دەردەچێت، بەڵام مەخرەجی (ء) دوورترە لە مەخرەجی (ه). نموونە: ﴿قُلۡ هُوَ ٱللَّهُ أَحَدٌ﴾

٢- ناوەڕاستی گەروو (وسط الحلق): کەهەردوو پیتی (ع) و (ح)ی لێوە دەردەچێت، بەڵام مەخرەجی (ع) دوورترە لەمەخرەجی (ح).

نموونە: ﴿إِنَّ رَبَّكَ عَلِيمٌ حَكِيمٌ﴾ (يوسف: ٦)

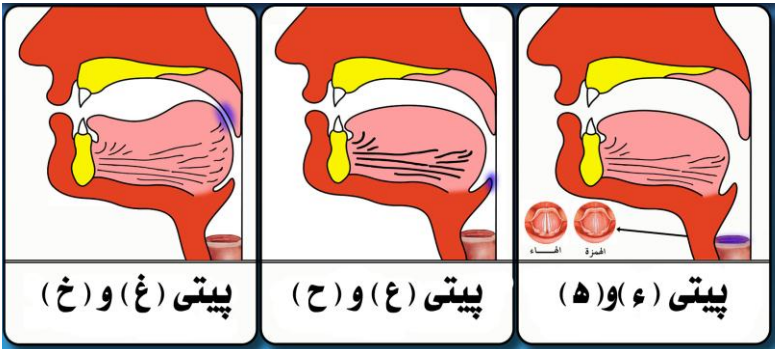
٣- نزیکترینی گەروو (أدنى الحلق): (کەلەدەمەوە نزیکە)و هەردوو پیتی (غ)و (خ)ی لێوە دەردەچێت، بەڵام مەخرەجی (خ) نزیکترە لە دەمەوە لەمەخرەجی (غ).

نموونە: ﴿وَنَزَعۡنَا مَا فِي صُدُورِهِم مِّنۡ غِلٍّ إِخۡوَٰنًا﴾ (الحجر: ٤٧)

(ابن الجزري) دەڵێت:

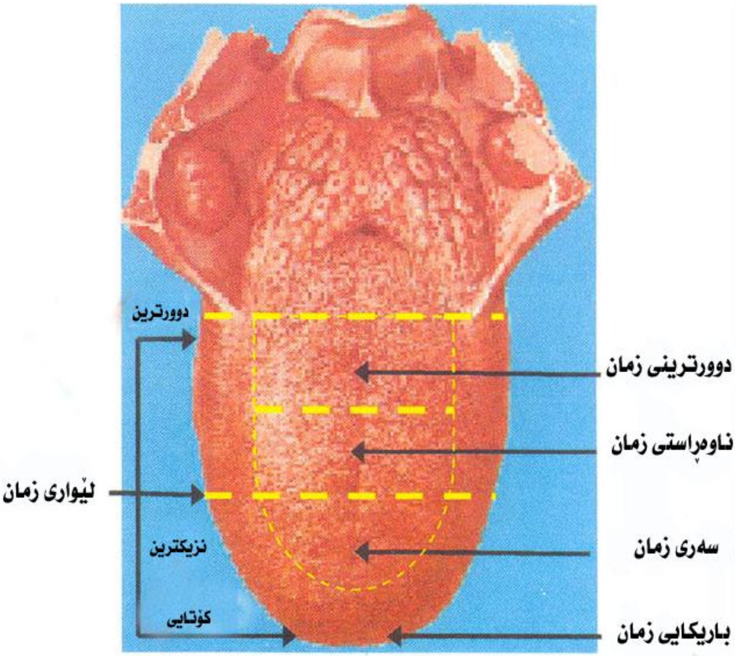
ثُمَّ لأَقْصَى الحَلْقِ هَمْزٌ هَاءُ ثُمَّ لِوَسْطِهِ فَعَيْنٌ حَاءُ

أَدْنَاهُ غَيْنٌ خَاؤُهَا........ ....

مەخرەجی سێیەم: زمان (اللسان):

لەزماندا (١٠) مەخرەج بۆ (١٨) پیت هەیە:

١- دوورترینی زمان (أقصى اللسان): (کە لە گەرووەوە نزیکە) لەگەڵ ئەوبەشەی کەبەرامبەریەتی لەئاسمانەی دەم، ئەم مەخرەجەش پیتی (ق)ی لێوە دەردەچێت.

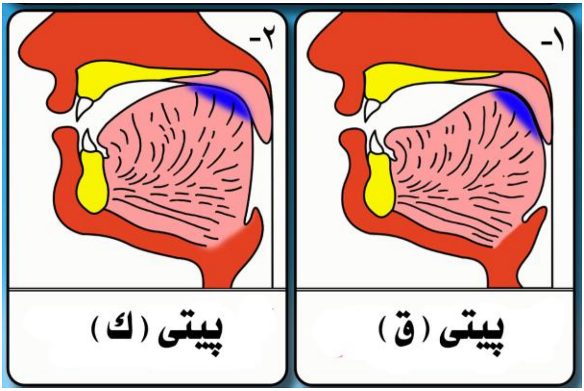
٢- دوورترینــی زمــان (أقصــی اللســان) کــەمێك پــێش مــەخرەجی (ق) لەگـەڵ ئەوبەشـەی بەرامبەریـەتی لەئاسمانـەی دەم، ئـەم مەخرەجـەش پیتی (ك)ی لێوە دەردەچێت.

کەواتە پیتی (ق) نزیکە لە گەرووەوە دوورە لەدەمەوەو، پیتـی(ك)یـش دوورە لە گەرووەوە نزیکە لەدەمەوە.

نموونە: ﴿ٱللَّهُ خَـٰلِقُ كُلِّ شَىۡءٍۖ﴾ (الزمر : ٦٢)

(ابن الجزري) دەڵێت:

......................والْقَافُ	أَقْصَى اللِّسَانِ فَوْقُ ثُمَّ الْكَافُ
أَسْفَلُ........................	....

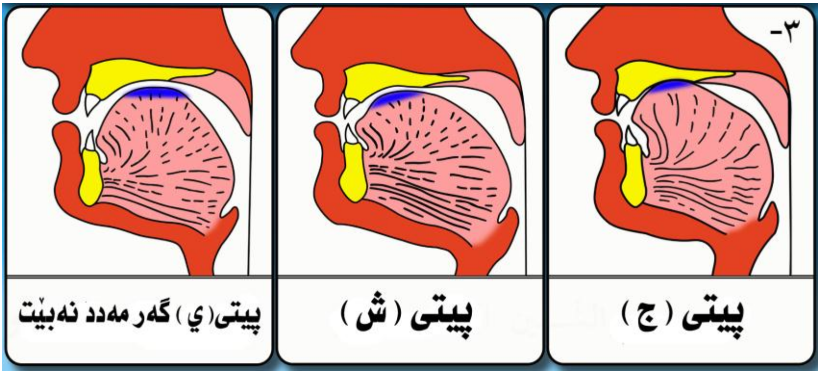

٣- ناوەڕاستی زمان (وسط اللسان) لەگەڵ ئەو بەشەی بەرامبەریەتی لەئاسمانەی دەم، ئەم مەخرەجەش سێ پیتی لێوە دەردەچێت:

(ج) و (ش) و (ي) گەر مەدد نەبێت.

(ابن الجزري) دەڵێت:

..........وَالْوَسْطُ فَجِيمُ الشِّينُ يَا ....

تێبینی:

یەکەم: مەبەست لەپیتی(ي) لێرەدا: پیتی مەدد نەبێت، بەڵکو بزواو (متحرّك) یان (ساكن) زەنەدار بێت و پێشەوەی ژێر (كسرة)ی نەبێت.

(يَعلمون)، (يُوقنون)، (يدَيِ اللَّه)، (علَيْهم).

دووەم: لەکاتی دەربڕینی پیتی (ج)دا پێویستە ناوەڕاستی زمان بنووسێت بە بەشی سەرەوەی پووك، بەلام بۆ پیتی (ش، ي) زمان نانوسێت بەپووكدا و تەنها لێ ی نزیك دەبێتەوە.

سوود: خوێنەری بەڕێز، پێش باسکردنی مەخرەجەکانی تر پێویستە هەندێ زانیاری لەبارەی ددانەکانەوە بزانیت.
مرۆڤ خاوەنی (٣٢) ددانە بەم شێوەیەی خوارەوە:

- بڕەڕ (الثنايا): چوار ددانەکەی پێشەوە، دوو لەسەرەوە و دوانیش لەخوارەوە.

- تەنیشتە بڕەڕ (الرَّباعيات): ئەمیش چوار ددانە دوو لەسەرەوە و دوانیش لەخوارەوە.

- کەڵبە (الأنياب): ئەمیش چوار ددانە بەهەمان شێوە.

- خڕێ (الأضراس): ئەمیش بیست ددانە دەبێت بەسێ بەشەوە:

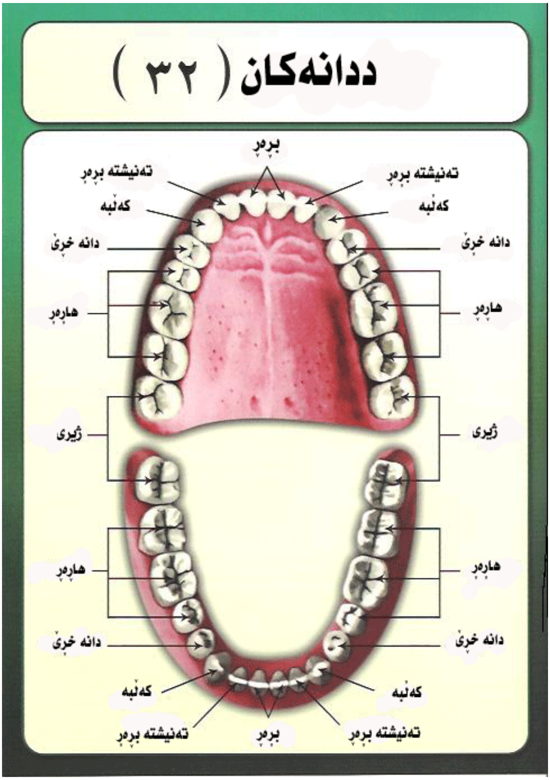
یەکەم: (الضواحك) ئەو ددانانەی لەکاتی پێکەنیندا دەردەکەون، ژمارەیان چوار دانەیە لەدوای کەڵبەکان.
دووەم: هاڕەڕ (الطواحن) یا(الطواحين): دوازدە ددانی سەرو خوارەوەی لاشەویلگەکان، لەهەر لایەك سێ ددان.

سێیەم: ددانی ژیری (النواجذ): ئەمانیش چوارن. [٦١]
هەندێ لەزانایان بە هۆنراوە ڕوونیان کردۆتەوە:

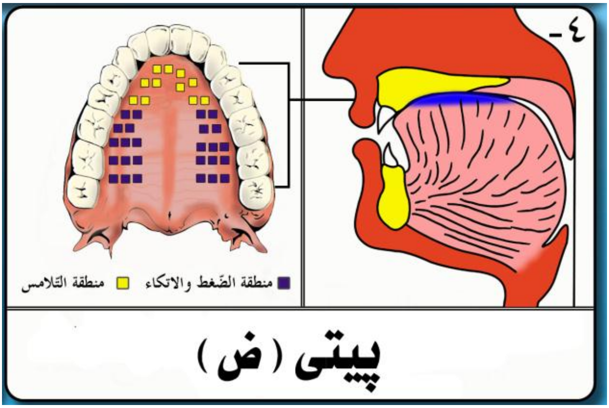
للإنسان أسنان ثنايا رباعيه وأنياب كل كالضواحك أربع
طواحن ضعف الست أربعة أخر نواجذ فاعلمها إذ العلم أرفع.

---

[٦١] بڕوانە: الروضة النديّة شرح متن الجزرية: (٩/٢)، تاج العروس ل (٦٧٤١).

٤- یەكێك لە لێوارەكانی زمان (حافة اللسان) یان هەردووكیان لەگەڵ دیوی ناوەوەی دانەخڕێكانی سەرەوە (الأضراس العلیا)، كە هەستیارترین پیتی زمانی عەرەبی لێوە دەردەچێت ئەویش پیتی (ض)دە، بەڵام لێواری چەپی زمان لەگەڵ دانەخڕێ كانی لاتەنیشتی زیاتر بەكار دەهێنرێت و ئاسانترە، لای ڕاست كەمتر بەكاردەهێنرێت و قورسترە، بەكارهێنانی هەردوولاش بەهێزترو ناوازەترە.

سوود: فەرمودەی:(أنا أفصح من نطق بالضاد)

واتە: من ڕەوانبێژترین کەسم کەپیتی (ضاد)ی دەربڕیبێت.

هەردوو پێشەوا: (ابن كثير)و (ابن الجزري) دەڵێن: لا أصل له. [٦٢]

واتە: هیچ بنەمایەکی نیە، بەڵام بێگومان واتای فەرموودەکە ڕاستە.

(ابن الجزري) سەبارەت بە مەخرەجی پیتی (ض) دەڵێت:

.... وَالضَّادُ مِنْ حَافَتِهِ إِذْ وَلِيَا

لَاضْرَاسَ مِنْ أَيْسَرَ أَوْ يُمْنَاهَا ....

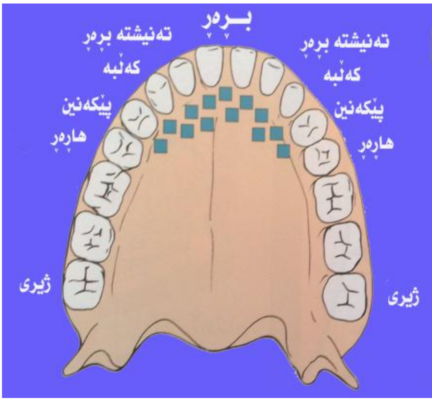
[٦٢] بڕوانە: تفسير ابن كثير(١/ ١٤٣)، النشر في القراءات العشر (٢٤٨/١).

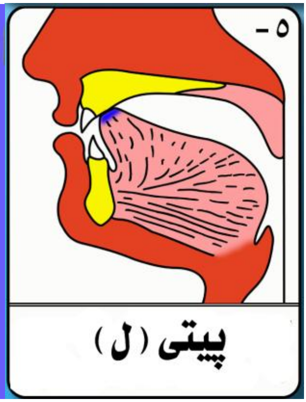
٥- نزيكترينـی هـەردوو لێـواری زمـان (أدنـی حـافتي اللسـان) لەگـەڵ پووكی ددانەكانی سەرەوە (هەردوو دانی پێكەنين (الضواحك)و كەڵبـەو تەنيشتە بڕەڕو بڕەڕ) كە پيتی (ل)ی لێوە دەردەچێت .

ئـەم پيتــە فـراوانترين مـەخرەجی هەيــە، دەشـتوانرێ يـەك لای زمـان بـەكاربهێنرێ بـەڵام لای ڕاســت ئاسـانترە بـە پێچـەوانەی مـەخرەجی (ض)ەوە .

(ابن الجزري) دەڵێت:

.... وَاللاَّمُ أَدْنَاهَا لِمُنْتَهَاهَا

٦- سەری زمان (طرف اللسان) لەگەڵ ئەو بەشەی کەبەرامبەریەتی لەپووکی هەردوو دانی بڕەڕی سەرەوە، کەمێك خوار مەخرەجی لام، ئەمیش پیتی (ن)ی ئاشکرای لێوە دەردەچێت.

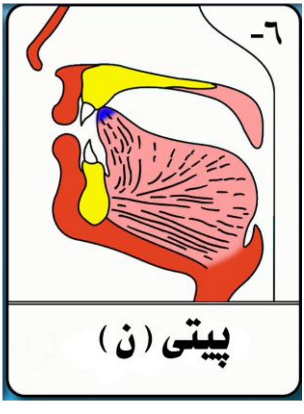
تێبینی:

پیتی نونی شاراوە پیتێکی ناتەواوەو مەخرەجی نزیکی مەخرەجی ئەوپیتەوە کەتیایدا دەیشاریتەوە لەگەڵ پشتبەستن بە کەپوو (خیشوم).

مەخرەجی نونی تێهەڵکێشکراویش دەگۆڕێت بۆ مەخرەجی پیتی پاش خۆی.[٦٣]

(ابن الجزري) دەڵێت:

وَالنُّونُ مِنْ طَرَفِهِ تَحْتُ اجْعَلُوا ....

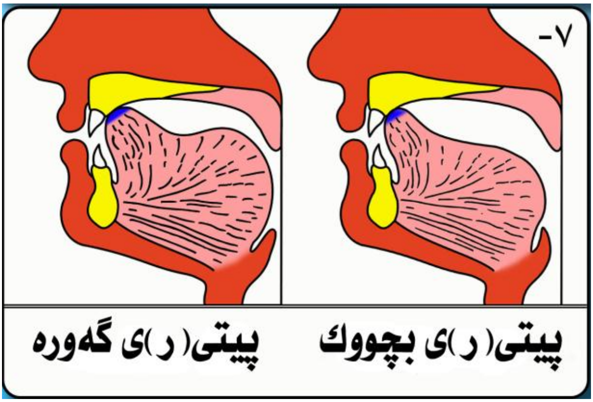

[٦٣] بڕوانە: تیسیر الرحمن في تجوید القرآن: د سعاد عبدالحمید ل ٥٩.

٧- سەری زمان (طرف اللسان) وبەشێکی کەمیش لەپشتی زمان لەگەڵ ئەو بەشەی کەبەرامبەریەتی لەپووکی دوو دانی بڕەڕی سەرەوە، کەمێك خوارەوەی مەخرەجی لام، ئەمیش پیتی (ر) ی لێوەدەردەچێت.

(ابن الجزري) دەڵێت:

وَالرَّا يُدَانِيهِ لِظَهْرٍ أَدْخَلُوا ....

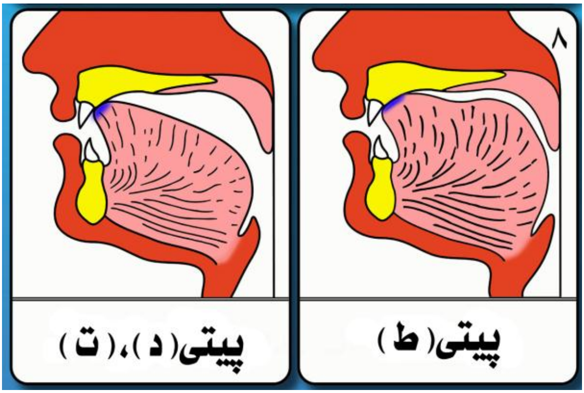

٨- سەری زمان (طرف اللسان) لەگەڵ پووکی بڕەڕی سەرەوە هەرسێ پیتی: (ط، د، ت)ی لێوە دەردەچن، بەڵام مەخرەجی (ط) دوورترینیانە لە بڕەڕو پاشان (د)و پاشانیش (ت).

(ابن الجزري) دەڵێت:

.... والصفَّيرُ مُسْتَكِنْ

مِنْهُ وَمِنْ فَوْقِ الثَّنَايَا السُّفْلَى ....

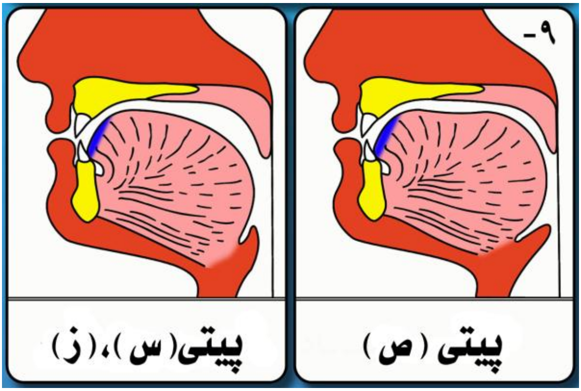

٩- باریکایی زمان (أسلة اللسان)و بەشی سەرەوەی ددانەکانی بڕەڕی خوارەوە،[٦٤] لە گەڵ هێشتنەوەی بۆشاییەکی تەسك بۆ ڕاکردنە دەرەوەی هەوا، ئەم مەخرەجەش هەرسێ پیتی (س، ص، ز) لێوە دەردەچێت.

بەلاّم بۆشاییەکە لەپیتی (ص)دا تەسکترەو لەپیتی (ز)دا زیاترەو لەپیتی (س)دا مامناوەندە.

(ابن الجزري)یش دەڵێت:

وَالطَّاءُ وَالدَّالُ وَتَا مِنْهُ وَمِنْ   عُلْيَا الثَّنَايَا ....

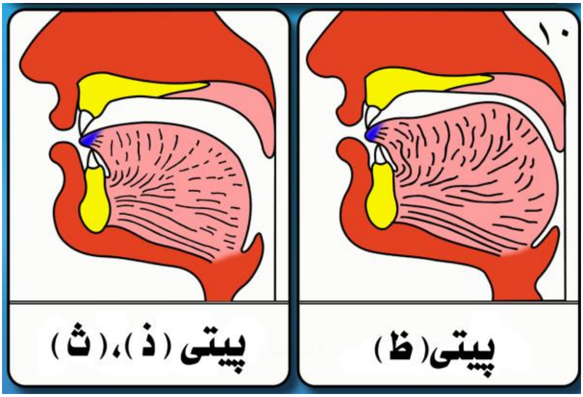
[٦٤] هەندێکیش لەزانایان گوتویانە بڕەڕەکانی سەرەوە، هەندێکی تریش گوتویانە نێوان هەردوو بڕەڕەکان، هۆی ئەم جیاوازیەش دەگەڕێتەوە بۆ زانای گەورە (سیبویە) ڕەحمەتی خوای لێبێت، چونکە ئەو دەستنیشانی نەکردووەو، بەڵکو زانایانی دوای خۆی قسەیان لێوە کردووە.
بڕوانە: الجامع الکبیر في علم التجوید (ل ٤١٦-٤١٨).

١٠- سەری زمان (طرف اللسان)و بەشی خوارەوەی بڕەپڕەکانی سەرەوە کە هەرسێ پیتی:(ث، ذ، ظ)ی لێوە دەردەچێت.

بەڵام دەرکرنی زمان بۆ دەرەوە لەپیتی (ث)دا زیاترە لەدوو پیتەکەی ترو، لەپیتی (ذ)دا زیاترە لە پیتی (ظ).[٦٥]

(ابن الجزري)یش دەڵێت:

....	وَالظَّاءُ وَالذَّالُ وَثَا لِلْعُلْيَا
مِنْ طَرَفَيْهِمَا	....

[٦٥] بڕوانە: نهاية القول المفيد في علم التجويد ل ٥٨.

مەخرەجی چوارەم: هەردوو لێو (الشَّفتان):

ئەم مەخرەجە گشتیەش دوو مەخرەجی تایبەت بۆ چوار پیت لەخۆ دەگرێت:

١- نێوان هەردوو لێو کە ئەم پیتانەی لێوە دەردەچێت:

أ - هەردوو پیتی (ب، م) ئەویش بەداخستنی هەردوو لێو، بەلاّم داخستنی هەردوو لێو لەپیتی (ب)دا زیاترە.

تێبینی: هەندێ زانایان بۆ جیاکردنەوەی مەخرەجی(ب)و (م) لەیەکتر گوتوویانە:

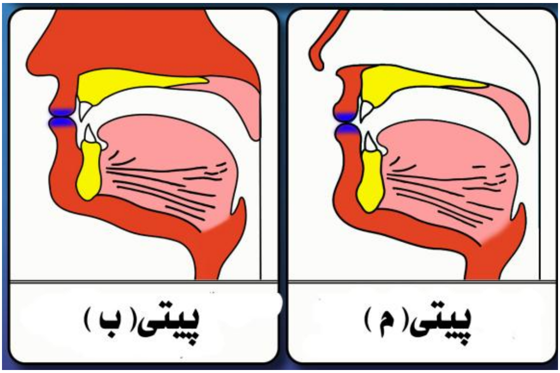
پیتی (ب) پیتێکی دەریایی (بحرية)یەو، پیتی (م) یش پیتێکی وشکایی (بريّة)یە.

واتە: لەکاتی داخستنی هەردوو لێودا بۆ پیتی(ب) پێویستە هەردوو دیوی ناوەوەی لێو (واتە: تەڕایی دیوی ناوەوەی هەردوو لێو) بەر یەك بکەوێت.

بەلاّم لەکاتی داخستنی هەردوو لێودا بۆ پیتی(م) پێویستە هەردوو دیوی دەرەوەی لێو (واتە: وشکایی هەردوو دیوی دەرەوەی لێو) بەر یەك بکەوێت.[٦٦]

---

[٦٦] بڕوانە: أحكام قراءة القرآن للحصري ل ٦٧.

ب – پیتـــی (و) – گـــەر پیتـــی مـــەدد نـــەبێت – ئـــەویش بـــە کردنەوەوخڕکردنی هەردوو لێو.

تێبینی:

مەبەست لەپیتی(و) کاتێك مەدد نەبێت، ئەمانەیە:

– (و)ی (فتحة)دار: { قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَد } { كُفُوًا أَحَد }.

– (و)ی (ضمّة)دار: { تَلْوُواْ ، الْوُسطَى ، الْوُثقَى }.

– (و)ی (کسرة)دار: { وِقْرا ، وِزْرَا }.

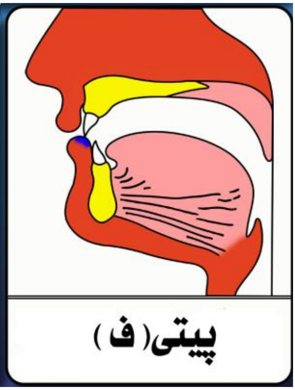
– (و)ی زەننەدار بەدوای (فتحة)دا هاتبێت: { يَومِهِم، قَولِهِم }.

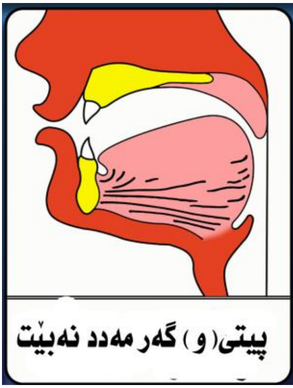
٢– بەشی ناوەوەی لێوی خوارەوە لەگەڵ لێواری بڕەڕەکانی سەرەوە، ئەمیش پیتی (ف)ی لێوە دەردەچێت.

(ابن الجزري) دەڵێت:

.......وَ مِنْ بَطْنِ الشَّفَهْ: فَالْفَا مَعَ اطْرَافِ الثَّنَايَا الْمُشْرِفَهْ

لِلشَّفَتَيْنِ: الْوَاوُ بَاءٌ مِيمُ ....

پیتی(ف)

پیتی(و) گەر مەدد نەبێت

مەخرەجی پێنجەم: کەپوو (الخیشوم):

کەپوو (الخیشوم): ئەو کونەیە کە لوت دەگەیەنێت بەگەروو، ئەم مەخرەجەش مینگە (الغنّة) ی لێوە دەردەچێت.[٦٧]

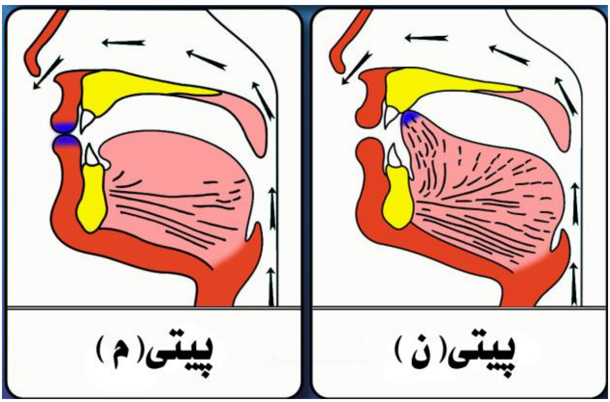
(ابن الجزري) وتویەتی:

.... وَغُنَّةٌ: مَخْرَجُهَا الْخَيْشُومُ

تێبینی:

مینگە پیتێك نیە بنوسرێت وشێوەشی نیە، لەبەر ئەوە هەندێك لەزانایان ڕەخنەیان لە (اِبن الجزري) گرتووە کە بەپیتێکی خاوەن مەخرەج دایناوە!

بۆیە باشتر وایە بە سیفەت یان بەپیتێکی لاوەکی حیسابی بۆبکرێت[٦٨]

[٦٧] پشت بەخوا لەکۆتایی سیفەتی پیتەکاندا بەدرێژی باسی مینگە دەکەین.

[٦٨] بڕوانە: تیسیر الرحمن في تجوید القرآن ل ٦٢– ٦٣.

بەشی چوارەم

نازناوی پیتەکان (أَلقابُ الحروف)

پیتــەکانی زمــانی عــەرەبی نازناویــان پێــدراوە بــەگوێرەی شــوێنی دەرچــوونیان لــە مەخرەجەکانیانــەوە، یەکــەم کەســیش نازنــاوی بــۆ پیتەکان دانا خـەلیلی کوڕی ئەحمـەدی ئەلفەڕاهیـدی بـوو لەکتێبەکەیـدا بەناوی (العین)، کەئەمانەن:

١- پیتەکانی بۆشایی (الحروف الجوفیة): بەهەریەکێك لەسێ پیتەکـەی مەدد: (ـَا، ـُو، ـِي) دەگوترێت، چونکە مەخرەجیان بۆشایی ناو گەروو دەمە.

٢- پیتە هەواییەکان (الحروف الهوائیة): ئەمیش هەر بە پیتەکانی مەدد دەگوترێـت چـونکە دەرچـونیان کۆتـایی دێـت بـەکۆتایی هـاتنی هـەوا لەدەمدا.

٣- پیتەکانی (الحروف الحلقیة): بەهەریەکێك لەپیتەکانی (ء، ه، ع، ح،غ ،خ) دەگوترێت، چونکە لەگەرووەوە دەردەچن.

٤- پیتەکانی زمانە بچکۆلە (الحروف اللَّهَویة): بەهەریەکێك لەپیتەکانی (ك، ق) دەگوترێــت، چــونکە مــەخرەجیان نزیکــە لەزمانــە بچــکۆلەوە (اللَّهَاة).

٥- پیتـه شـەویلگەییەکان (الحـروف الشَّـجْرِیّة): لەسـەر ڕای بـەهێزی زانایـان بەهەریـەکێك لەپیتـەکانی (ج، ش، ض، ي) دەگوترێـت، چـونکە دراونەتە پاڵ کەلێنی نێوان هەردوو شەویلگە (شجْر الفم)ەوە.

٦- پیتەکانی سەری زمان (الحروف الذَّلْقِیة) یان (الذَّلَقِیة): بەهەریەکێك لەپیتـەکانی (ل، ن، ر) دەگوترێـت، چـونکە مـەخرەجیان سـەری زمانـە (ذَلْق اللسان).

٧- پیتـەکانی پێشـەوەی مەلاشـوو (الحـروف النِّطَعیّـة): بەهەریـەکێك لەپیتــەکانی (ط، ت، د) دەگوترێــت، چــونکە مــەخرەجیان پێشــەوەی ئاسمانەی دەم یا مەلاشوو (نطع الحنك)ە.

٨- پیتــەکانی باریکــایی زمــان (الحــروف الأَسَــلِیَّة): بەهەریــەکێك لەپیتــەکانی (ص، ز، س) دەگوترێت،چــونکە مــەخرەجیان باریکــایی زمانە (أسلة اللسان).

٩- پیتە پووکیەکان (الحروف اللِّثَویة): بەهەریەکێك لەپیتەکانی (ظ، ذ، ث) دەگوترێت، چونکە لەنزیك پووکەوە دەردەچن.

١٠- پیتـە لێویـەکان (الحـروف الشَّـفَوِیّة) یـان (الشَّـفهیَّة): بەهەریـەکێك لەپیتــەکانی (ف، و، ب، م) دەگوترێــت، چـونکە مـەخرەجیان هــەردوو لێوە.

سیفەتی پیتەکان

سیفەتی پیتەکان: بریتیە لەونیشانەو تایبەتمەندیانەی کە بەهۆیەوە پیتەکانی پێدەناسرێتەوەو، لەیەکتری جیادەکرێنەوە.

سوودی زانینی سیفەتەکان:

١- جیاکردنەوەی ئەوپیتانەی کە لەمەخرەجدا هاوبەشن، بۆنموونە: هەرسێ پیتی (ث، ذ، ظ) کە مەخرەجیان پێشەوەی زمان وبەشی خوارەوەی بڕەڕەکانی سەرەوە.

٢- چاك دەربڕینی پیتەکان .

٣- ناسینی پیتە بەهێزو لاوازەکان.

جۆری سیفەتەکان:

یەکەم: سیفەتە هۆگرەکان (الصفات اللازمة): ئەو سیفەتانەن کەبەشێکن لەپیتەکەو هەرگیز لێ ی جیا نابنەوە، ژمارەشیان لەسەر ڕای بەناوبانگی زانایان حەڤدە سیفەتە.

دووەم: سیفەتە کاتیەکان (الصفات العارضة): ئەو سیفەتانەن کەتەواوکەری پیتەکەن و لەهەندێ حاڵەتی دیاریکراودا تووشی دەبن و لەهەندێ حاڵەتیشدا لەبەر هۆکارێ لەهۆکارەکان لێی جیادەبنەوەو، کاریگەرییان لەسەر خودی پیتەکە نیە لەکاتی جیابوونەوەیاندا، وەك: إخفاء و إدغام و تفخیم و هتد ... [٦٩]

پشت بەخوای گەورە دوای سیفەتە هۆگرەکان باسیان لێوە دەکەین.

---

[٦٩] بڕوانە: هداية القاري إلى تجويد كلام الباري للمرصفي ل٤٤.

یەکەم: سیفەتە هۆگرەکان (الصفات اللازمة)

ئەم سیفەتانەش دەبن بەدوو بەشەوە:

١- سیفەتە دژ یەکەکان (الصفات المتضادّة): پێنج کۆمەڵەن و لەهەر کۆمەڵەیەکدا دوو سیفەتی دژبەیەك هەیە ئەگەر یەکێك لەو دوو سیفەتە لەپیتێکدا بەدیکرا ئیدی ئەوی تریانی تێدا بەدیناکرێت. بەڵام پێویستە هەموو پیتێك یەکێکیانی تێدا بەدیبکرێت.

پێنج کۆمەڵەکەش ئەمانەن:

الهمس والجهر

الهمس

لە زمانەوانیدا: دەنگی نزم و ئەسپایی.

لەزاراوەشدا: بیستن بەئەسپایی بەهۆی کردنەوەی دەنگە ژێ یەکان (الوتران الصوتیان) و نەلەرزینیان و دەرچوونی زۆرێك لەهەوای هەناسە.

پیتەکانی: (١٠) پیتن و (ابن الجزري) لەم وتەیەدا کۆی کردوونەتەوە: (فحثه شخص سکت)[٧٠] واتە: بێدەنگ بوو، کەسێك هانیدا بۆ قسەکردن. ئەم پیتانەش لەناو خۆیاندا وەك یەك نین، بەڵکو هەندێکیان لەهەندێکی تریان لاوازترن، بۆ نموونە پیتی (ص) لەوانی تر بەهێزترە چونکە سیفەتی (إطباق) و (إستعلاء) و (صفیر)ی هەیە کە ئەمانە سیفەتی بەهێزن و، پاشان پیتی (خ)دێت چونکە سیفەتی (إستعلاء)ی هەیە.

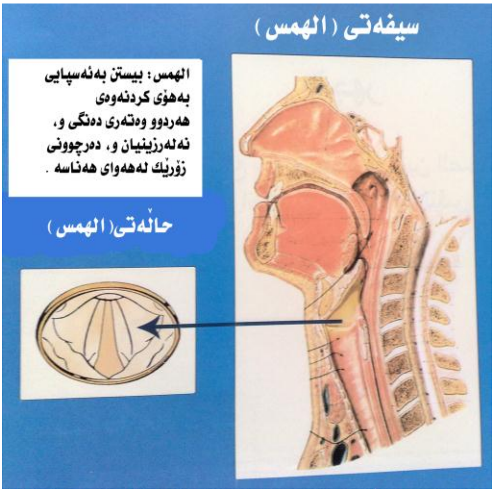
---

[٧٠] لەبنەڕەتدا (سکت فحثه شخص) لەبەر ناچاری شیعری (الضرورة الشعرية) پاش و پێش خراوە. (وانەکانی د أيمن سويد)

هـەروەها پیتـی (ك، ت) لەپیتـەکانی تـر بـەهێزترن جگـە لـە (ص، خ)، لەهەمووشـیان لاوازتـر پیتـی (ھ)یـە هـەر بۆیـە ئـەم پیتـەیان بـە مـەددی (صلة) بەهێز کردووە.[٧١] پاشانیش (ف)و (ح)و (ث).

(ابن الجزري)یش دەڵێت:

مَهْمُوسُهَا: (فَحَثَّهُ شَخْصٌ سَكَتْ) ....

[٧١] نهاية القول المفيد في فن التجويد ل ٦٩.

الجهر

له زمانهوانیدا: دهنگ بهرزی.

لهزاراوهشـدا: بیسـتن بـهڕوونی بـههۆی داخسـتنی دهنگـه ژێ یـهكان (الوتران الصوتیان) و لهرزینیان و گیرانی زۆرێك لهههوای ههناسه.

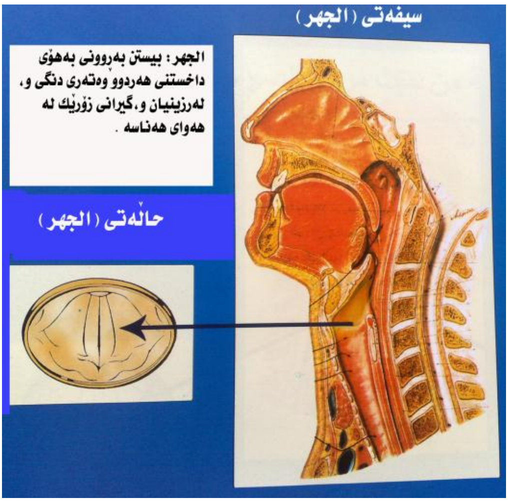
پیتـهكانی : (١٩) پیتهكـهی تـری زمـانی عـهرهبی دهگرێتـهوه كهلـهم وتهیهدا كۆكراونهتهوه (عَظمَ وَزْنُ قَارِىءِ ذِي غَضٍّ جِدٍّ طَلَب).

واته: پلهو پایهی بهرزه ئهو قوڕئان خوێنهی چاوی لهحهڕام دهپارێزێت و كۆشش دهكات بۆ وهدهست هێنانی زانست.

ئـهم پیتانـهش لـهڕووی بههێزیـهوه جیـاوازن، پیتـی (ط) لهھـهمویان بههێزتره پاشانیش (د).

(ابن الجزري) دهڵێت:

صِفَاتُهَا جَهْرٌ وَ رِخْوٌ مُسْتَفِلْ   مُنْفَتِحٌ مُصْمَتَةٌ وَالضِّدَّ قُلْ

الشدّة والرّخاوة

الشدّة

له زمانەوانیدا: بەهێزی.

لەزاراوەشدا: گیران یان ڕێنەکردنی دەنگ لەکاتی دەربڕینی پیتەکەدا لەبەر تەواوی پشت بەستنی بەمەخرەجەکەیەوە (یان لەبەر داخستنی مەخرەجەکەی).

ئەم ڕێنەکردنەش کاتێك دەردەکەوێت پیتەکە زەنندەداربێت.

پیتەکانی: (٨) پیتن لەم ڕستەیەدا (ابن الجزري) کۆی کردوونەتەوە (أَجِدْ قَطٍ بَكَتْ).

واتە: گوێم لێیە (قط) دەگری. (قط)ناوی ئافرەتێکە.

ئەم پیتانەش لەڕووی بەهێزییەوە لەیەکتر جیاوازن، ئەگەر لەگەڵ سیفەتی (شدة)دا سیفەتی(جهر) و(إستعلاء)و (إطباق) هەبوو ئەوە ئەوپەڕی بەهێزییە، وەك پیتی (ط).

(ابن الجزري) دەڵێت:

شَدِيْدُهَا لَفْظُ (أَجِدْ قَطٍ بَكَتْ) ....

الرِّخاوة

له زمانەوانیدا: نەرم ونیانی.

لەزاراوەشدا: ڕێکردنی دەنگ لەکاتی دەربڕینی پیتەکەدا.

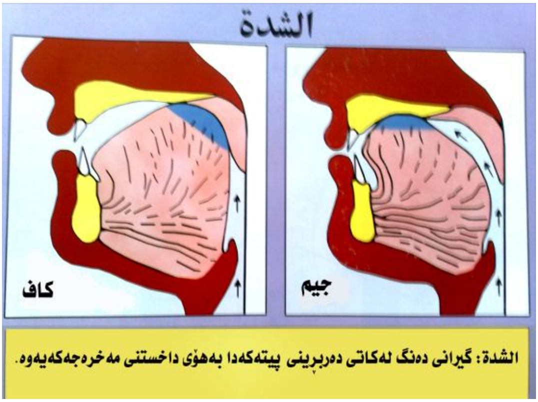
پیتەکانی: (١٦) پیتن: (ث، ح، خ، ذ، ز، س، ش، ص، ض، ظ، غ، ف، هـ، و، ي، ا)

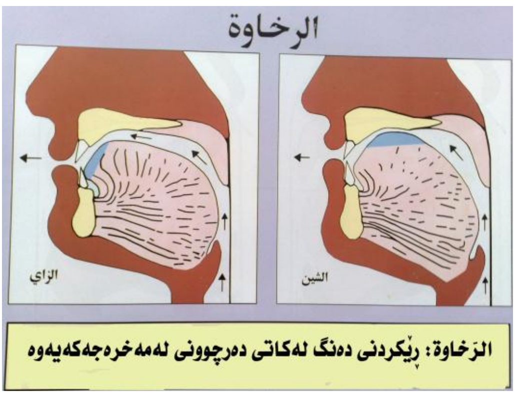
هەندێ لەزانایان بەشیعر هۆنیویانەتەوە:

رخو من الحروف ست وعشرْ ... حاء وخاء وذال زاي ذا اشتهرْ

ثاء وسين ثم شين وألفْ ... صاد وضاد ثم ظاء واو عرفْ

والغين ثم الفاء ثمّ الهاءُ ... وقد أتى في ختمهنَّ الياءُ

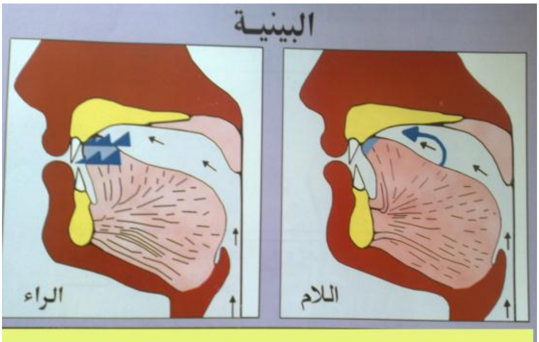
هــەروەها لــەنێوان (الشــدّة) و (الرّخــاوة)شــدا ســيفەتی مامناوەنــد (التوسط) يا نێوان (البينيّة) هەيە كەدەنگ تيايانـدا بەتـەواوی ناگيرێت و بەتەواويش رێناكات.

پيتــەكانی: (٥) پــيتن و، (ابــن الجــزري) لــە ڕســتەی (لِــنْ عُمَــر)دا كۆيكردوونەتەوە.

واتە: نەرم ونيان و لەسەرخۆبە ئەی (عمر).

(ابن الجزري) دەڵێت:

وَبَيْنَ رِخْوٍ وَالشَّدِيدِ (لِنْ عُمَرْ)   ....

نێوان: ڕێكردنی بەشێك لەدەنگی پیتەكە بەهۆی دانەخستنی تەواوی مەخرەجەكەی .

سوود: پیتەکانی زمانی عەرەبی لەڕوی ڕێکردنی دەنگو هەناسەو ڕێنەکردنیانەوە دەبن بەپێنج کۆمەڵەوە:[٧٢]

١- (شديدة مجهورة): (٦) پیتن (قطب جد+الهمزة)
لەم (٦) پیتەدا دەنگو هەناسە بەهیچ شێوەیەك ڕێناکەن و بواری هاتنەدەرەوەیان نیەو، قورساییەك دروست دەکەن لەکاتی دەربڕیندا، بۆیە عەرەب (قلقلة)یان داناوە بۆ پیتەکانی (قطب جد)و، –زۆربەشیان– ئاسانکردن (تسهيل)یان داناوە بۆ پیتی (همزة).

٢- (شديدة مهموسة): هەردوو پیتی (ك، ت)
ئەم دوو پیتەش لەسەرەتای دەربڕینیاندا دەنگ لەگەڵیاندا دەرناچێت، بەڵام لەکۆتایی دەربڕینیادا هەناسە دەردەچێت.
هەربۆیە هەندێ لەزانایان وتویانە پیتی (ك، ت) لەسەرەتاوە بەهێز (شدید)ن لەکۆتاییشدا ئەسپایی (مهموس)ن.

٣- (مجهورة رِخْوة): بریتیە (ض، ظ، ذ، غ، ز، (و ي لين)و پیتەکانی مەدد).
ئەم پیتانەش دەنگ لەگەڵیان ڕێدەکات و هەناسە لەگەڵیان دەگیرێت و ڕێناکات.

٤- (مهموسة رِخوة): (فحثَّهُ شخصٌ س) (ف، ح، ث، ه، ش، خ، ص، س)

[٧٢] بڕوانە: تيسير الرحمن في تجويد القرآن ل ٧٩ دواتر.

ئەم پیتانەش دەنگ بەتەواوی لەگەڵیاندا ڕێدەکات بەهۆی لاوازی پشتبەستنیان بەمەخرەجەکانیانەوە، هەناسەش بەتەواوی لەگەڵیاندا ڕێدەکات بەهۆی کردنەوەی دەنگەژێ یەکان (الوتران الصوتیان).
بۆ نموونە: (أَسْ)، (أَخْ)، (أَشْ)

٥- (متوسطة مجهورة): (لِنْ عمر)
ئەم پیتانەش هەناسە لەگەڵیاندا ڕێناکات، بەڵام دەنگ بەشێوەیەکی مامناوەند لەگەڵیاندا ڕێدەکات.
بۆ نموونە: (أَلْ)، (أَنْ)، (أَرْ)

تێبینی:

١- هەموو پیتەکانی (همس) سیفەتی (رِخاوة)یان تێدایە جگە لە (ك، ت) کە دوو پیتی بەهێز (شدید)ن.

٢- هەمو پیتە بەهیز (شدید)ەکان سیفەتی (جهر)یان تێدایە جگە لە (ك، ت) کە دوو پیتی ئەسپایی (همس)ن.

٣- ماوەی پیتەکانی (الرِّخاوة) درێژترن لەماوەی پیتەکانی (البینیّة)و، ماوەی پیتەکانی (البینیّة)ش درێژترن لەماوەی پیتەکانی (الشدة).[٧٣]

[٧٣] **أطلس التجوید ل ٦١.**

الإستعلاءُ والإستفال

الإستعلاء

له زمانەوانیدا: بەرزی.

لەزاراوەشدا: بەرزکردنەوەی ڕێڕەوی دەنگ بەرەو مەلاَشووی دەم.

پیتەکانی (٧) پیتن و (ابن الجزري) له پێشەکیەکەیدا وتویەتی:

.... وَسَبْعُ عُلْوٍ (خُصَّ ضَغْطٍ قِظْ) حَصَرْ

ڕستەی (خُصَّ ضَغْطٍ قِظْ) لەڕووی واتاوە دوو ئامۆژگاری لەخۆ دەگرێت:

یەکەم: لەگەرمای هاویندا بەخانویەکی لەقامیش دروستکرای تەسك و بچووکدا قەناعەت بکە.

(قِظ): بمێنەرەوە، (خُصَّ): خانووی له قامیش دروستکراو.

دووەم: بێدار بەرەوە قەبر گۆ ڕشانی هەیە.

(قِظ): بێدار بەرەوە، (ضَغط) گۆ ڕشان.

سوود: مەرج نیە بۆ دەربڕینی هەموو پیتەکانی (الاستعلاء) کۆتایی زمان بەرزبێتەوە، وەك لەزۆربەی کتێبەکانی تەجویدا هاتووە، چونکە پیتی (خ، غ) مەخرەجیان گەرووەو پەیوەندیان بەزمانەوە نیەو تەنها ئاڕاستەی دەنگیان بەرەو مەلاَشوو بەرزدەبێتەوە.[٧٤]

---

[٧٤] بڕوانە: نهاية القول المفيد في فن التجويد: محمد مكي نصر ل ٧٤، لەچاپی یەکەمدا منیش هەمان پیناسەم لەو کتێبانەوە وەرگرتبوو.

بــەرزترین پیتــەکانی (اســتعلاء) پیتـــی (ق)و، بـــەهێزترینیان (ط)و نزمترینیان پیتی (خ)یە.

الإستفال

له زمانەوانیدا: نزمی.

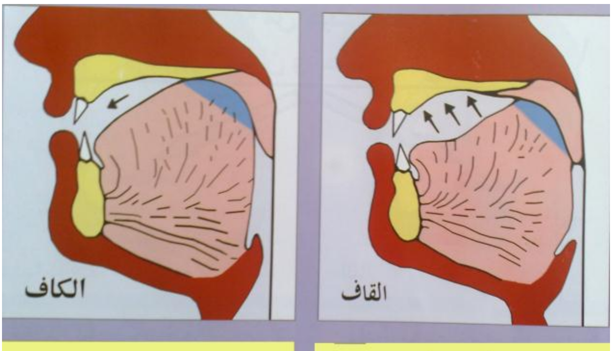
لەزاراوەشــدا: نــزم کردنــەوەی ڕێــڕەوی دەنگــو دابــەزینی لەتــەختایی دەمدا.

پیتەکانی: (٢٢) پیتەکەی تری زمانی عەرەبین:

(ء، ب، ت، ث، ج، ح، د، ذ، ر، ز، س، ش، ع، ف، ك، ل، م، ن، ه، و، ي، ا).

هەندێك لەزانایان لەم ڕستەیەدا کۆیانکردۆتەوە:

(ثَبَتَ عِزّ مّنْ يُجَوّدْ حَرْفَهُ إذ سَلَّ شَكا)[٧٥]

بەرزبوونەوەی دەنگ بە پیتێکی (اِستعلاء)

نزمبوونەوەی دەنگ بە پیتێکی (اِستفال)

[٧٥] بڕوانە: إحكام الأحكام في تجويد القرآن ل٣٩.

الإطباق والإنفتاح

الإطباق

له زمانەوانیدا: لکاندن.

لەزاراوەشدا: لکاندنی زمان یان بەشێکی بەئاسمانەی دەم (مەلاشوو)ەوە، بە شێوەیەك كەدەنگ پەنگ بخواتەوە لەنێوانیاندا لەكاتی دەربڕیندا.

پیتەكانی: (٤) پیتن (ص، ض، ط، ظ).

(ابن الجزري) دەڵێت:

وَصَادُ ضَادُ طَاءُ ظَاءٌ مُطْبَقَهْ ....

تێبینی:

١- پیتی (ط) بەهێزترینیانەو (ظ)یش لاوازترینەو (ض، ص)یش مامناوەندن.

٢- سیفەتی (إطباق) تایبەترە لە سیفەتی (إستعلاء) واتە هەموو پیتەكانی (إطباق) سیفەتی (إستعلاء)یان تێدایە، بەڵام مەرج نیە هەموو پیتێكی (إستعلاء) سیفەتی (إطباق)یان تێدا بێت.[٧٦]

[٧٦] بڕوانە: نهاية القول المفيد في فن التجويد: محمد مكي نصر ل ٧٧.

الإنفتاح

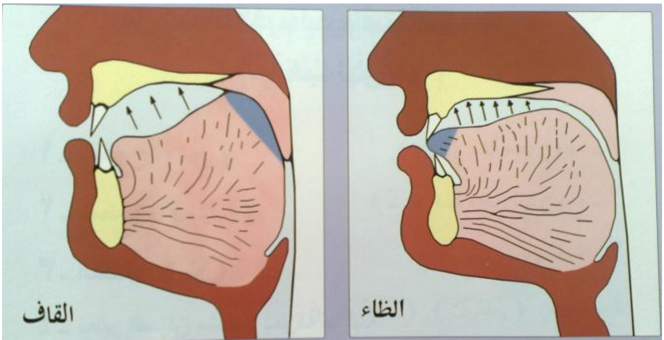
له زمانەوانیدا: جیابوونەوە، دوورکەوتنەوە.

لەزاراوەشدا: دوورخستنەوەی زمان یان زۆرینەی لەئاسمانەی دەم (مەلاشوو) لەکاتی دەربڕیندا.

پیتەکانی: (٢٥) پیتەکەی ترن و، لەم وتەیەدا کۆکراونەتەوە:

(من أخذ وَجد سعة فزکا حق له شرب غیث) [٧٧]

واتە: هەرکەسێك زەکاتی سامانەکەی دەرکات، مافە بەسەر پەروەردگارەوە بەزەیی خۆی بەسەردا بڕژێنێت.

به پیتی (إنفتاح) دەنگ پەنگناخواتەوە

به پیتی(إطباق)دەنگ پەنگدەخواتەوە

---

[٧٧] هەمان سەرچاوە ل ٧٧.

سوود: بەهۆی لێکدانەوەی ئەم چوار سیفەتە (الاستعلاءُ والإستفال) و (الإطباق والإنفتاح) دوو خاڵمان بۆ ڕووندەبێتەوە:

١- پیتەکانی (إستعلاء) دەبن بە دوو بەشەوە:

أ- (حروف مستعلية مطبقة): (٤) پیتن (ص، ض، ط، ظ)

گەر سەرنج بدەین بۆمان ڕووندەبێتەوە کەئەم پیتانە قەڵەوترن لەپیتە (مستعلية منفتحة)کان، بۆنموونە سیفەتە بەهێزەکانی پیتی(ق) زیاترە لەسیفەتە بەهێزەکانی پیتی (ص) بەڵام پیتی (ص) قەڵەوترە لە پیتی (ق) ئەویش لەبەر بونی سیفەتی (اطباق) لەپیتی دووەمدا.

ب- (حروف مستعلية منفتحة): (٣) پیتن (ق، غ، خ)

لە کاتی دەربڕینی ئەم سێ پیتەدا کۆتایی زمان بەرەو مەلاشوو بەرز دەبێتەوە بێئەوی پێوەی بنووسێ، بۆیە قەڵەوییان کەمترە لەپیتە (مستعلية مطبقة)کان.

کەوابوو پێویستە لەکاتی خوێندنەوەدا جیاوازبن بۆنموونە: (الطَّامَّة) و(الخالدون).

٢- کاریگەری ژێر (کسرة) لەسەر پیتە (مستعلية منفتحة)کان زیاترە لەسەر پیتە (مستعلية مطبقة)کان، چونکە یەکەمیان کاریگەری (کسرة) و (إنفتاح)ی لەسەرە، بەڵام دووەمیان تەنها لەژێر کاریگەری (کسرة) دایە، بۆنموونە پیتی(ظ)ی ژێردار (مکسور) لەوشەی (ظِلّ) قەڵەوترە لەپیتی (غ)ی ژێردار لەوشەی (غِلّ)دا.[٧٨]

---

[٧٨] بڕوانە: تيسير الرحمن في تجويد القرآن ل ٨٦-٨٧.

الإذلاق والإصمات

الإذلاق

له زمانەوانیدا: تیژی، قەراخ، ڕەوانبێژی.

لەزاراوەشـــدا: دەربڕینـــی پیتـــەکانی بـــەخێرایی و بەئاســـانی، لەبـــەر دەرچوونیان لەپێشەوەی زمان یا هەردوو لێوەوە.

(ابن الجزري) لەم ڕستەیەدا کۆیکردوونەتەوە:

وَ (فِرَّ مِنْ لُبِّ) الحُرُوفِ المُذْلَقَهْ ....

واتە: لەدەست ژێرەکە ڕاکە.

(ل، ن، ر) مـــەخرەجیان پێشـــەوەی زمانـــەو، (ف، م، ب) مـــەخرەجیان هەردوولێوە.

الإصمات

له زمانەوانیدا: ڕێگرتن.

لەزاراوەشـــدا: ڕێگـــرتن لـــە کۆبوونـــەوەی پیتـــەکانی بەتـــەنها– بـــەبێ پیتـــەکانی (إذلاق)– لـــە وشـــەی چـــوار پیتـــی و پپـــنج پـــیتی بنـــەڕەتی (أصل)یدا.

پیتەکانی: (٢٣) پیتەکەی ترن و لەم وتەیەدا کۆکراونەتەوە:

(جز غش ساخط صید ثقة إذ وعظه یحضك).

واتە: له فێڵبازو حەق نەویست خۆت بەدوور بگرەو، بەشوێنی مرۆڤی خاوەن متمانەدا بکەڕێ، چونکە ئامۆژگاریەکانی هانت دەدەن بۆ چاکە کردن.

هەر بۆیە گوتویانە هەریەك لە وشەی (عَسجد: ئاڵتوون)و (عَسَطُوس: درەختێکە)، ئەعجەمیین (هێنراوەتە ناو زمانی عەرەبیەوە)، چونکە لە سێ پیتی بنەڕەتی (أصلي) زیاتر پێك هاتوون و پیتی (إذلاق)یشیان تێدا نیە.

تێبینی: خوێنەری بەڕێز، ئەم دوو سیفەتە (الإذلاق والإصمات) بابەتێکی زمانەوانی (لغوي)ن و هیچ پەیوەندییان بە زانستی تەجویدەوە نیە، ڕەنگە هۆی باسکردنیشیان ئەوە بووبێت تاوەکو ژمارەی سیفەتەکان بگەنە (١٧) سیفەت و لەگەڵ ژمارەی مەخرەجەکان یەکسان بن، هەر بۆیە زۆرێك لە توێژەران ئەم دوو سیفەتەیان فەرامۆش کردووە.[٧٩]

[٧٩] بڕوانە: فتح رب البريّة شرح المقدمة الجزرية ل ١٣، أحكام قراءة القرآن الكريم للحصري ل ٩٧.

٢- سیفەتە بێ دژەکان:

سیفەتی یەکەم: (الصَّفير)

لەزمانەوانیدا: دەنگی تیژ، دەنگی باڵندە، فیکە.

لە زاراوەشدا: دەنگێکە لەدەنگی باڵندە دەچێت، لەکاتی دەربڕینی پیتەکەدا لەنێوان بڕەڕو سەری زمانەوە دێتەدەرێ.

پیتەکانی: (٣) پیتن (ص، ز، س) (ابن الجزري)یش لە نیوە دێڕێکدا کۆی کردوونەتەوە:

صَفِيرُهَا صَادٌ وَزَايٌ سِينُ ....

دەنگی پیتی(ص) لەدەنگی(وَز)[٨٠] دەچێت و، دەنگی پیتی (ز) لە دەنگی هەنگ دەچێت و، دەنگی پیتی (س) لەدەنگی کوللە دەچێت. بەهێزترینی ئەم پیتانەش پیتی (ص)ە لەبەر بوونی سیفەتی (إستعلاء) و (إطباق)و، پاشانیش (ز)یە لەبەر بوونی سیفەتی (الجَهر) تێیانداو، پیتی (س)یش لاوازترینیانە لەبەر بوونی سیفەتی (الهمس) و(الرِّخاوة) تێیدا، بۆیە پێویستە سیفەتی (صفیر)ی پیتی (س) بەهێزتربێت لەپیتی (ز) چونکە دوو سیفەتی لاوازی تێدایەو، هەروەها دەبێت سیفەتی (صفیر)ی پیتی (ز)یش بەهێزتربێت لە پیتی (ص) چونکە ئەمیش سیفەتێکی لاوازی تێدایە.

---

[٨٠] باڵندەیەکە لە قاز دەچێت، بەلاّم هەڵدەفڕێت.

پلەکانی (الصَّفير):
١- بەهێز: ئەگەر (شدّة)داربوو: (السَّامريّ)، (الزّكاة)، (الصَّلاة).
٢- مامناوەند: ئەگەر زەنننەدار بوو (يُوَسْوِسُ)، (بالأَزْلام)، (واصْطبر).
٣- لاواز: ئەگەر بزواو (متحرك) بوو.[٨١]

سیفەتی دووەم: (القلقلة)
لەزمانەوانیدا: جووڵەو بزوتن، لەرینەوە.
لەزاراوەشدا دەرخستنی دەنگێکی بەهێز لەکاتی زەنننەداری پیتەکانیدا.
پیتەکانی: (٥) پیتن و، (ابن الجزري) لەم ڕستەیەکدا کۆیکردوونەتەوە:

.... قَلْقَلَةٌ (قُطْبُ جَدٍّ).......

واتە: جەمسەری گەورەیی.
ئەم پێنج پیتە سیفەتی (شِدّة)و (جَهر) یان تێدایەو نابێت لەکاتی دەربڕیندا دەنگ و هەناسە لەگەڵیاندا بێتە دەرێ، لەبەر ئەوە پێویستییان بە (قلقلة) دەبێت تاوەکو دەنگی پیتەکان دەرکەون .

ڕیزبەندی پیتەکانی (قلقلة) لەڕووی بەهێزی و ڕوونیەوە:

لەڕووی بەهێزیەوە پیتی (ط) بەهێزترینیانەو، پیتی (ق)یش لەپلەی دووەمدایەو، پاشان هەرسێ پیتەکەی تر (ب، د، ج) لەپلەی سێیەمدا دێن.
لەڕووی ڕوونیشەوە پیتی (ق) ڕوونترینیانەو، پاشان پیتەکانی تر.

---

[٨١] الجامع الكبير في علم التجويد ل (٢/ ١٠٣)

بەشەکانی (قلقلة):

١- (قلقلة)ی بچووك: ئەگەر پیتەکە زەنننەدار (ساکن) بێت و، قورئان خوێن لەسەری نەوەستێت.

وەك: (يقْدر)، (أفتطْمعون)، (فاستجبْنا)، (يجْهلون)، (يَدْعون).

٢- (قلقلة)ی گەورە: ئەگەر پیتەکە زەنننەدارو لە حاڵەتی وەستان (وقف)دا بێت و (شَدّة)دار نەبێت.

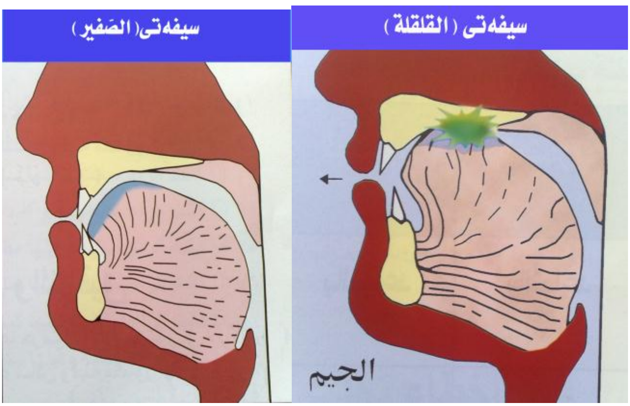
وەك: (واقْ)، (محيطْ)، (عذابْ)، (مريجْ)، (بعيدْ).

٣- (قلقلة)ی گەورەتر: ئەگەر پیتەکە (شَدّة)دارو لەکۆتایی وشەداو لە حاڵەتی وەستان (وقف)دا بێت.

وەکو: (الحجّ)، (الحقّ)، (وتبّ)، (أشدّ).[82]

(ابن الجزري) دەڵێت:

وَبَيِّنَنْ مُقَلْقَلاً إِنْ سَكَنَا وَإِنْ يَكُنْ فِي الْوَقْفِ كَانَ أَبْيَنَ

[82] سەرچاوەی پێشوو (١٢٢/٢)

سیفەتی سێیەم: (اللِّین)

لەزمانەوانیدا: ئاسانی.

لەزاراوەشدا دەرچوونی پیتەکە لەمەخرەجەکەیەوە بەئاسانی .

پیتەکانی: دوو پیتن (و، ي) کاتێك زەنندداربن و پێشەوەیان سەر (فتحة) بێت (واتە پیتی مەدد نەبن).

نموونە: (خَوْف، هَیْت، بَیْت، غَیر، نَوم، بَیع، شَيء، قَوْل)

پێشەوا (ابن الجزري)یش دەڵێت:

....	..............واللینُ
واوٌ وياءُ سُكِّنَا وانفَتَحَا	قبلَهُما.............

سیفەتی چوارەم: (الإنحراف)

لەزمانەوانیدا: لادان.

لەزاراوەشدا: حەزو لادانی دەنگی پیتەکە لەبەر ڕێنەکردنی بەتەواوی ئەویش بەهۆی ڕێگرتنی لەلایەن زمانەوە.[٨٣]

پیتەکانی: تەنها دوو پیتن: (ل، ر)

لادانی دەنگی پیتی (ل) بەرەو هەردوو لای پێشەوەی زمان ئەویش بەهۆی نوسانی پێشەوەی زمان بە پووکەوە.

---

[٨٣] **هەندێکی تر لەزانایان پێیان وایە لادانی مەخرەجە، هەندێکی تریشیان پێیان وایە لادانی سیفەتە، لەچاپی یەکەمدا منیش بەلادانی مەخرەج پێناسەمکردبوو بەلام پاش توێژینەوە گەڕانەوە بۆسەرچاوەکان بۆم دەرکەوت کە ڕای یەکەم بەهێزترەو، زۆرێك لە توێژەران پەسەندیان کردووە. بڕوانە: تیسیر الرحمن ل ١٠٣، الجامع الکبیر في علم التجوید: (٢/١٣٤–١٣٥)**

پیتی (ر)یش پێچەوانەی پیتی (ل) دەنگەکەی لەهەردوو لای پێشەوەی زمانەوە لادەدات بۆ ناوەڕاستی.

(ابن الجزري)یش دەڵێت:

.... والإنحرافُ صُحِّحَا

فى اللام والرا ....

تێبینی: سیفەتی لادان لەپیتی (ل)دا زیاترە لەپیتی(ر)، هەروەها لادانی پیتەکە لە حاڵەتی (شدة)دا زیاترە لە حاڵەتی زەنندەو، لە حاڵەتی زەنندەشدا زیاترە لە حاڵەتی بزوتن (حركة).

سیفەتی پێنجەم: (التَّفشّي)

لە زمانەوانیدا: بڵاوبوونەوەو فراوانبوون.

لە زاراوەشدا: بڵاوبوونەوەی هەوا لەناو دەمدا لەکاتی دەربڕینی پیتەکەدا تاوەکو دەگاتە مەخرەجی پیتی (ظ).

پیتەکانی: تەنها پیتی (ش)ە.

(ابن الجزري)یش گوتوویەتی:

.... وَللتَّفَشّي (الشِّينُ) ....

پلەکانی (التفشّي):

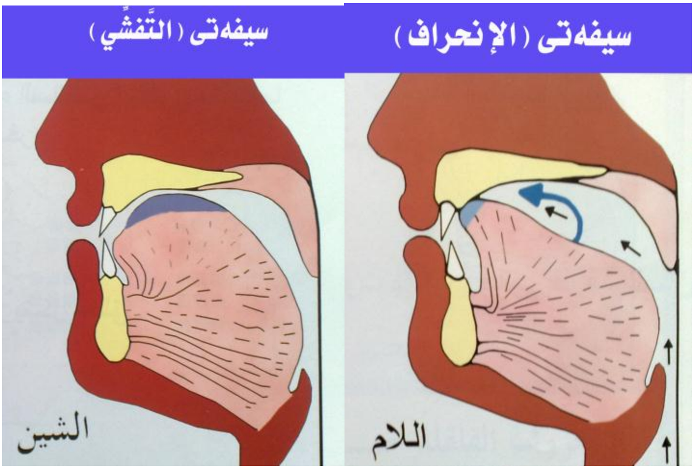
١- ئەگەر (شدَّة)داربوو، وەك: (الشَّيطان)، (الشَّاكرين).

٢- ئەگەر زەنندەداربوو، وەك: (الرُّشْد)، (اشْتَرى).

٣- ئەگەر بزواو بوو، وەك: (يَغشَى)، (يخشَى).[٨٤]

---

[٨٤] بڕوانە: تيسير الرحمن ل ٩٣، الجامع الكبير في علم التجويد: (١٤٤/٢).

سیفەتی شەشەم: (التَّكرير)

لە زمانەوانیدا: دووبارە بوونەوە.

لە زاراوەشدا: لەرینەوەی سەر زمان لەکاتی دەربڕینی پیتەکەدا.

پیتەکانی: تەنها پیتی (ر)یە.

(ابن الجزري)یش دەڵێت:

........وَالرَّا، وَبِتَكْرِيرٍ جُعِلْ ....

مەبەستیش لە باسکردنی ئەم سیفەتە خۆ پاراستن و دوور کەوتنەوەیە لێی نەك جێبەجێکردنی، ئەمەش ئەوە ناگەیەنی کەخوێنەر بەتەواوی زمانی لەجووڵە بخات بەڵکو پێویستە سەری زمانی وبەشێك لەپشتەوەی بەتوندی بنوسێنیٚ بە پووکی بڕەڕی سەرەوە لەگەلٚ هێشتنەوەی بۆشاییەکی زۆر تەسك بۆ چوونەدەرەوەی بەشێك

لــەدەنگی پیتەکــە، چــونکە پیتــی (ر) پیتێکــی مامناوەنــدە لــەنێوان هەردووسیفەتی (الشدَّة)و (الرِّخاوة)دا.

پلەکانی (التّكرير)

١- ئەگەر (شدَّة)داربوو، وەك: (الرَّحمن الرَّحيم)

بۆیە (ابن الجزري) دەڵێت:

.... وَأَخْفِ تَكْرِيراً إِذَا تُشَدَّدُ

واتە: ئەگەر پیتی (ر) (شدّة)داربوو (تكرير)ەکەی بشارەوە.

چــونکە پیتــی (مشــدّد) دوو پیتــەو (تكريــر)ی زیــاترەو پێویســتە زیادەڕەوی تێدا نەکرێت.

٢- ئەگەر زەننەداربوو، وەك: (يرْجون)

١- ئەگەر بزواو بوو، وەك: (نَرَى).[٨٥]

سیفەتی حەوتەم: الإستطالة

لەزمانەوانیدا: درێژ کردنەوە.

لەزاراوەشــدا: درێــژ کردنــەوەی مــەخرەج لەســەرەتای قــەراخی لایــەکی زمانەوە (یان هەردوولای) تا کۆتایی.

پیتەکانی: تەنها پیتی (ض) دە.

پێشەوا (ابن الجزري)یش دەڵێت:

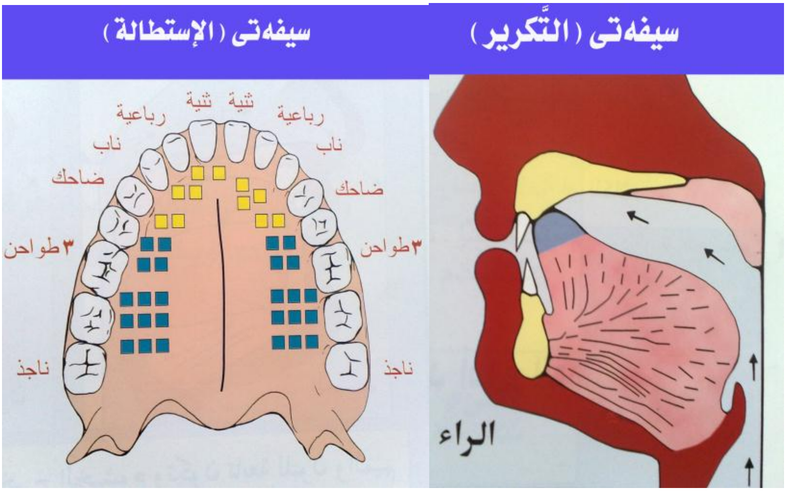
والضَّاد باستطالة ومخْرَج مَيِّزْ من الظَّاء ... ...

---

[٨٥] بڕوانە : الجامع الكبير في علم التجويد: (١٤٠/٢).

پلەکانی (الإستطالة):

بەهێزترینــە ئەگــەر (مشـدّد) بـوو پاشـان ئەگـەر زەنـنـەداربوو پاشـانیش ئەگەر بزواو(متحرك)بوو.[86]

[86] سەرچاوەی پێشوو (١٤٨/٢).

پاشماوە: زۆرێك لەپێشەوایانی ئەم زانستە دوو سیفەتی تریان بۆ سیفەتە هەمیشەییە بێدژەکان زیاد کردووە، کە بریتین لە سیفەتی (الخفاء) و(الغنّة)،[87] بۆیە بەگرنگی دەزانم لێرەدا باسێکیان لێوە بکەم:

سیفەتی یەکەم: شاراوەیی (الخَفاء)

(الخفاء) لەزمانەوانیدا: شاراوەیی

لەزاراوەشدا: شاراوەیی دەنگی پیتەکە لەکاتی دەربڕینیدا.

پیتەکانی: (هـ، پیتەکانی مەدد)، کەلەوشەی (هاوي)دا کۆبوونەتەوە.

(السَّمنودي) دەڵێت:

وَ(الهَاءُ مَعْ حُرُوفِ مَدٍّ) لِلْخَفَا ....

هۆی ناونانی: لەبەر شاراوەییان لەکاتی دەربڕیندا.

هۆی شاراوەیی (الخفاء) لەم پیتانەدا:

یەکەم: پیتی (هـ):

لەبەر لاوازی سەرجەم سیفەتەکانی و، دووری مەخرەجەکەی بۆیە پێویستە قورئانخوێن بەئاگاداری (تحفُّظ)ەوە ئەم پیتە دەربڕێت.

چۆنێتی چارەسەرکردنی:

ئەگەر زەنندداربوو: دەربڕینی (هـ)ی زەننەدار قورسترە لەدەربڕینی (هـ)ی بزواو، بۆیە چارەسەرکردنی بە تەسککردنەوەی مەخرەجەکەی وئاشکراکردنی سیفەتەکانی دەبێت بەتایبەت هەردوو سیفەتی

---

[87] بڕوانە: نهاية القول المفيد ل ٨٦-٨٧، الروضة الندية شرح متن الجزرية ل ٢٨- ٢٩.

(الهمس)و (الرِّخاوة) واتە: لەکاتی دەربڕیندا نیوەی هەواو نیوەکەی تریشی دەنگ بێت.
ئەگەر بزواو بوو: پێویستە لەکاتی دەربڕینیدا پەلەی تێدا نەکرێت و درێژیش نەکرێتەوە، بەڵام ئەگەر ڕاناو (ضمیر)بوو بە مەددی (صلة)ی بچووك یان گەورە درێژدەکرێتەوە.[88]

دووەم: پیتەکانی مەدد:
چونکە مەخرەجیان مەزەندەکراو (مُقَدَّر)ەو لەشوێنێکی دیاریکراوەوە دەرناچن بەڵکو پیتی هەواییِن و لەگەڵ هەوای بۆشایی (جوف)دا دێنە دەرەوەو دەنگیان لەگەڵ هەوادا دەشارێتەوە لەبە فراوانی مەخرەجەکەیان.

چارەسەری شاراوەیی (الخفاء)ی پیتەکانی مەدد:
بەهێزکردنی ئەم پیتانە ئەویش بەدرێژکردنەوەی دەنگ بۆماوەیەك کەمترینی (٢) جووڵەبێت، چونکە بێ درێژکردنەوەیان مانای وشەکە دەگۆڕێت، وەك: (يقُول) دەبێتە (يَقُل).
جاری واش هەیە ماناکە خراپ (فاسد) دەکات، وەك: ﴿فَسَقَىٰ لَهُمَا﴾ دەبێتە (فَسَقَ لَهُمَا)!!

---

[88] بڕوانە: تیسیر الرحمن ل ١٠٥– ١٠٧.

سیفەتی دووەم: مینگە (الغنة)

مینگـە: دەنگێکـی خۆشـە، هاوەڵایـەتی هـەردوو پیتـی (م، ن) دەکـات، بەڵام مینگەی پیتی (م) لەپیتی (ن) زیاترە.

خاوەنی (السلسبیل الشافي) دەڵێت:

وغُنَّةٌ صَوْتٌ لَذيذٌ رُكِّبا   في النُّونِ والمِيمِ عَلَي مَراتِبا

هەندێ لـەزانایان دەڵێن ئـەم دەنگـە لـەدەنگی ئاسك و، بـۆڕەی مانگـاو، بای نێوگەڵای درەخت دەچێت.[89]

پیتەکانی: (ن، م)

پلەکانی مینگە:

قوڕئان خوێنی بەڕێز، لەسـەر ڕای بـەناوبانگ (مشـهور)مینگە دەبێـت بـە پێنج پلەوە:

١- تەواوترین: لە نون و میمی(شدّة)داردا:

أ- لەیەك وشەدا:

﴿إِنَّ﴾، ﴿يَمُنُّونَ﴾، ﴿هَمَّتْ﴾، ﴿وَعِندَهُ أُمُّ الْكِتَابِ﴾.

ب- لەدوو وشەدا: ئەمیش چوار جۆرە:

- **تێهەڵکێشی نونی زەننەدارو (تنوین) لە پیتی نون و میمدا ﴿إِن نَّشَأْ﴾، ﴿مِن مَّالِ اللَّهِ﴾**
- **تێهەڵکێشی پیتی (م) لە (م)دا ﴿كَم مِّن فِئَةٍ﴾.**

[89] بڕوانە: الجامع المفيد في صناعة التجويد للسّنهوري ل ٣٦٧.

- تێهەڵکێشی (متجانسين) پیتی (ب)ی زەننەدار لە (م)دا:
﴿يابُنَيَّ ارْكَب مَّعَنَا﴾
- تێهەڵکێشی لامی (شمسي) لەنوندا ﴿إِلَى النُّورِ﴾، ﴿عَنِ النَّعِيمِ﴾
(ابن الجزري)یش دەڵێت:

وأظْهر الغُنَّة من نُون ومِنْ   ميمٍ إذا ما شُدِّدا ....

٢- تەواوتر: لە تێهەڵکێشکردنی ناتەواودا (الإدغام الناقص)،
واتە تێهەڵکێشی نونی زەننەدارو (تنوين) لە پیتی(ي) و(و)دا وەك:
﴿فَمَن يُؤْمِن﴾، ﴿سراجاً وهّاجا﴾

٣- تەواو: لە نون و میمی شاراوە (مُخفی)دا، هەروەها هەڵگەڕاندنەوە (إقلاب)یش دەگرێتەوە:
﴿ هَٰذَا يَوْمُ ٱلْفَصْلِ ٱلَّذِى كُنتُم بِهِۦ تُكَذِّبُونَ ﴾ (الصّافات٢١)
﴿أَلَمْ تَرَ إِلَى ٱلْمَلَإِ مِنۢ بَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ مِنۢ بَعْدِ مُوسَىٰٓ ﴾ (البقرة ٢٤٦)

٤- ناتەواو: لە نون و میمی زەننەدار و ئاشکرادا .
وەك: ﴿يَنْحِتُون﴾ ، ﴿لَكُمْ دِينُكُمْ﴾

٥- ناتەواوترین: لە نون و میمی بزواو (متحرك)دا.
﴿يُنَادَوْنَ﴾، ﴿نُودِيَ﴾، ﴿مِنَ السَّمَآءِ مَآءً ...﴾ [٩٠]

---

[٩٠] بڕوانە: تيسير الرحمن في تجويد القرآن ل ١١٠-١١١، هداية القاري للمرصفي ل٩٤-٩٥، الجامع الكبير في علم التجويد:(١٥٢/٢-١٥٦) .

کەواتــە مینگــە ســیفەتێکی وابەســتەیە بــەپیتی (م)و (ن)ەوە، بــەڵام لەدووشـێوەی کۆتاییـدا دەرناکـەوێت و لەهەرسـێ شـێوەی سـەرەتادا پێویستە دەربخرێـت و ئەنـدازەی دوو جووڵـە (حرکـة) درێـژ بکرێتـەوە، بەڵام لەدوو پلەی کۆتاییدا لەیەك جووڵە (حرکة) زیاتر درێژ ناکرێنەوە.

تێبینی:

یەکەم: مەبەست لەتەواو و ناتەواوی لەسێ پلەی سەرەتادا:

(بــەهێزی مینگەو،تــەواوی پشــت بەســتن بــە (خیشــوم)و، ناتــەوای مینگە)یە.

بەڵام هەندێك لە زانایان دەڵێن مەبەست پێی درێژکردنەوەی مینگەکانە لەڕووی کـات (زمـن)ەوە، واتـە لەپلـەی یەکەمـدا زیـاتر درێژدەکرێتـەوەو، دووەمیش لەیەکەم کەمترو، سێیەمیش لەدووەم کەمتر.[٩١]

دووەم: لـەکاتی دەربڕینـی مینگـەدا دەنگـی پیتەکـە یـان سیفەتەکەی لـە کەپوو (خیشوم)ەوە دەردەچێت، نەك پیتەکە خۆی.

سێیەم: مینگەی پیتی (ن) بەهێزترە لەمینگەی پیتی (م).[٩٢]

---

[٩١] **بڕوانە: تیسیر الرحمن ل ١١١، فتح رب البریة شرح المقدمة الجزریة : ل ٣٠.**

[٩٢] **بڕوانە: نهایة القول المفید ل ٨٧.**

گەورەکردن و بچووککردنی مینگە:

مینگە شوێنی پیتی پاش خۆی دەکەوێت، واتە: گەورە دەکرێت ئەگەر بەدوای نونی زەننەدارو(تنوین)دا یەکێك لەپیتەکانی (إستعلاء) هاتبوو، ئەمەش لەحاڵەتی شاردنەوە (إخفاء)دا دەبێت کاتێك دەگات بە هەر پێنج پیتی (ص، ض، ط، ظ، ق).

خاوەنی (التحفة) دەڵێت:

.... وَتَتْبَعُ الأَلِفْ مَا قَبْلَهَا ، وَالْعَكْسُ فِي الْغَنِّ أُلِفْ

هەروەها خاوەنی (السلسبيل الشافي)یش دەڵێت:

وفخِّم الغُنَّة إن تلاها حروفُ الاستعلاءِ لا سواها

نموونە:

﴿ يُنصَرُون، مِن صَلْصَالٍ، ريحاً صرصرا، مَنضُود، لَمن ضرُّه، وكلّاً ضربْنا، ينطقون، مِن طِين، حلالاً طيّبا، يَنظُرُون، إن ظنًّا، ظلّاً ظليلاً، يَنقَلِبون، مِن قَبْلِ، عليمٌ قدير﴾ [93]

بەڵام ئەگەر بەدوای نونی زەننەدارو (تنوین)دا پیتەکانی تری (إخفاء) هاتن ئەوا مینگەیان بچووك دەکرێتەوە، وەك:

﴿ الإِنسَان، كُنتُم، مِن شَيء، أنفَقتُم ﴾

[93] **بڕوانە: مذكرة في التجويد (١١/٢)، نهاية القول المفيد ل ١٥٨-١٥٩.**

پیت و سیفەتە بەهێزو لاوازەکان

سیفەتە لازمەکان لەڕووی بەهێزی و لاوازیەوە دەکرێن بە سێ بەشەوە :

١- سیفەتە بەهێزەکان: (١١) سیفەتن:

(الجهـــر)و (الشِــدّة)و (الإســتعلاء)و (الإطبــاق)و (الصـــفير)و (القلقلـة)و (الإنحـراف)و (التكريـر)و (التفشّـي)و (الإسـتطالة)و (الغنّة).

٢- سیفەتە لاوازەکان: (٦) سیفەتن:

(الهمـــس)و (الرخـــاوة)و (الإســـتفال)و (الإنفتـــاح)و (اللـــين)و (الخفاء).

٣- ســیفەتی بــەهێزو لاوازیــان تێدانیــە: (الإصــمات)و (الإذلاق)و (البينيّة) [واتە: نێوان (الشدّة)و (الرِّخاوة)]

هەروەها پیتەکانیش دەکرێن بەپێنج بەشەوە:

١- بەهێزترین: (١) پیت: (ط) چونکە هەموو سیفەتەکانی بەهێزن.

٢- بەهێز: (٨) پیت: (ب، ج، د، ص، ض، ظ، ق) چونکە سیفەتە بەهێزەکانی لەلاوازەکانی زیاترە.

٣- مامناوەند: (٥) پیت: (ء، غ، ل، م، ن)، چونکە سیفەتە بەهێزو لاوازەکانی یەکسانە.

٤- لاواز: (١٠) پیت: (ت، خ، ذ، ز، س، ش، ع، ك، هەردوو پیتی (اللين): و، ي) چونکە سیفەتی لاوازیان زیاترە.

٥- لاوازترین: (٧) پیت:

(٤)پیتیان: (ث، ح، ف، هـ)هەموو سیفەتەکانیان لاوازە، لەهەمووشیان لاوازتر پیتی (هـ) لەبەر سیفەتی (الخفاء).

(٣) پیتیشان: (ا، و، ي) واتە پیتەکانی مەدد، تەنها یەك سیفەتی بەهێزیان تێدایە، ئەویش سیفەتی (الجهر).[٩٤]

---

[٩٤] بڕوانە: تیسیر الرحمن ل ١١٧- ١١٨.

خوێنەری بەڕێز! سەبارەت بەدیاریکردنی سیفەت وپیتە بەهێزو لاوازەکان چەند ڕاوبۆچونێکی تریش هەیە، بەڵام ئەمەی کەباسمانکرد بەهێزترینیانە، خوای گەورەش زاناترە.

بۆزیاتر شارەزابوون سەیری ئەم سەرچاوانە بکە:

نهاية القول المفيد ل ٩١- ٩٣، حق التلاوة: ٣٣٨- ٣٣٩، الجامع الكبير (٢/١٩٥- ٢٠١)

خشتەی سیفەتی پیتەکان

پیتەکان	سیـــفەتـەکـان ١	٢	٣	٤	٥	٦	٧	پلەی پیتەکە
الهمزة	جهري	شديد	مستفل	منفتح	مصمت			مامناوەند
الباء	جهري	شديد	مستفل	منفتح	مذلق	مقلقل		بەهێز
التاء	مهموس	شديد	مستفل	منفتح	مصمت			لاواز
الثاء	مهموس	رخوي	مستفل	منفتح	مصمت			لاوازترین
الجيم	جهري	شديد	مستفل	منفتح	مصمت	مقلقل		بەهێز
الحاء	مهموس	رخوي	مستفل	منفتح	مصمت			لاوازترین
الخاء	مهموس	رخوي	مستعل	منفتح	مصمت			لاواز
الدال	جهري	شديد	مستفل	منفتح	مصمت	مقلقل		بەهێز
الذال	جهري	رخوي	مستفل	منفتح	مصمت			لاواز
الراء	جهري	متوسط	مستفل	منفتح	مذلق	منحرف	مكرّر	بەهێز
الزاي	جهري	رخوي	مستفل	منفتح	مصمت	صفيري		لاواز
السين	مهموس	رخوي	مستفل	منفتح	مصمت	صفيري		لاواز
الشين	مهموس	رخوي	مستفل	منفتح	مصمت	متفشٍ		لاواز
الصاد	مهموس	رخوي	مستعل	مطبق	مصمت	صفيري		بەهێز
الضاد	جهري	رخوي	مستعل	مطبق	مصمت	مستطيل		بەهێز
الطاء	جهري	شديد	مستعل	مطبق	مصمت	مقلقل		بەهێزترین
الظاء	جهري	رخوي	مستعل	مطبق	مصمت			بەهێز
العين	جهري	متوسط	مستفل	منفتح	مصمت			لاواز
الغين	جهري	رخوي	مستعل	منفتح	مصمت			مامناوەند
الفاء	مهموس	رخوي	مستفل	منفتح	مصمت			لاوازترین
القاف	جهري	شديد	مستعل	منفتح	مصمت	مقلقل		بەهێز
الكاف	مهموس	شديد	مستفل	منفتح	مصمت			لاواز
اللام	جهري	متوسط	مستفل	منفتح	مذلق	منحرف		مامناوەند
الميم	جهري	متوسط	مستفل	منفتح	مذلق	غنّة		مامناوەند

پیتەکان	سیـــفەتـــەکـــان							پلەی پیتەکە
	١	٢	٣	٤	٥	٦	٧	
النون	جهري	متوسط	مستفل	منفتح	مذلق	غنّة		مامناوەند
الهاء	مهموس	رخوي	مستفل	منفتح	مصمت	خفاء		لاوازترین
(و)ی بزواو	جهري	رخوي	مستفل	منفتح	مصمت			لاواز
(ي)ی بزواو	جهري	رخوي	مستفل	منفتح	مصمت			لاواز
پیتی مەدد	جهري	رخوي	مستفل	منفتح	مصمت	خفاء		لاوازترین
پیتی لین (و،ی)	جهري	رخوي	مستفل	منفتح	مصمت	لين		لاواز

تەواوکردنی جووڵەکان (إتمامُ الحركات)

پێویستە لەسەر قورئان خوێن:
– لەکاتی دەربڕینی پیتێکی سەردار (مفتوح)دا دەمی بکاتەوە وەك کردنەوەی لەکاتی دەربڕینی پیتی ئەلیفدا.
– لەکاتی دەربڕینی پیتێکی بۆردار (مضموم)یشدا هەردوولێوی خڕکاتەوە وەك خڕکردنەوەی لەکاتی دەربڕینی پیتی واودا.
– لەکاتی دەربڕینی پیتی ژێردار (مكسور)یشدا شەویلگەی خوارەوەی دابەزێنێ وەك دابەزاندنی لەکاتی دەربڕینی پیتی (ي)دا.
– بەڵام پیتی زەنندار لەمەخرەجی بنەڕەتی (أصلي) خۆیەوە دەردەچێت بێ ئەوەی هیچ کام لەوانەی سەرەوەی لەگەڵدابێت.[٩٥]
خۆ ئەگەر قورئان خوێن ئەمانەی جێبەجێنەکرد ئەوا خوێندنەکەی ناتەواوە، تەنانەت زانای گەورەی وەك (أحمد الطِّيبي) دەڵێت هەڵەی ئەو کەسە لەڕووی واتاوە لە هەڵەی ئاشکرا (اللحن الجليّ) ناشیرینترە، ئەوەتا لە مەتنەکەیدا[٩٦] دەڵێت:

وَكُلُّ مَضْمُومٍ فَلنْ يَتِمَّا — إِلَّا بِضَمِّ الشَّفَتَيْنِ ضَـمَّا
وَذُو انْخِفَاضٍ بِانْخِفَاضٍ لِلْفَمِ — يَتِمُّ وَالْمَفْتُوحُ بِالْفَتْحِ افْهَـمِ
إِذِ الْحُرُوفُ إِنْ تَكُنْ مُحَرَّكَهْ — يَشْرَكُهَا مَخْرَجُ أَصْلِ الْحَرَكَهْ
أَيْ مَخْرَجُ الْوَاوِ وَمَخْرَجُ الْأَلِفْ — وَالْيَاءُ فِي مَخْرَجِهَا الَّذِي عُرِفْ

---

[٩٥] أطلس التجويد ل ٨٩.
[٩٦] المفيد في علم التجويد ل ٧.

فَإِنْ تَرَ الْقَـارِئَ لَنْ تَنْطَبِقَا		شِفَاهُهُ بِالضَّمِّ كُنْ مُـحَقِّقَا
بِأَنَّهُ مُنْتَقِصٌ مَا ضَــمَّا		وَالْوَاجِبُ النُّطْقُ بِهِ مُتَـمَّا
كَذَاكَ ذُو فَتْحٍ وَذُو كَسْرٍ يَجِبْ		إِتْمَامُ كُلٍّ مِنْهُمَا افْهَمْهُ تُصِبْ
فَالنَّقْصُ فِي هَذَا لَدَى التَّأَمُّلِ		أَقْبَحُ فِي الْمَعْنَى مِنَ اللَّحْنِ الْجَلِي
إِذْ هُوَ تَغْيِيرٌ لِذَاتِ الْحَرْفِ		وَاللَّحْنُ تَغْيِيرٌ لَهُ بِالْوَصْـفِ

بەشی پێنجەم

سیفەتە کاتیەکان (الصفات العرضية)

سیفەتە کاتیەکان (الصفات العارضة): ئەو سیفەتانەن کە تەواوکەری پیتەکەن و لەهەندێ حاڵەتی دیاریکراودا تووشی پیت دەبن و لەهەندێ حاڵەتیشدا لەبەر هۆکارێ لەهۆکارەکان لێی جیادەبنەوەو، ژمارەشیان یازدە سیفەتە، لەم بەشەدا باسیان لێوە دەکەین.

ئەمەش سیفەتەکانن:

(الإظهار)و (الإدغام)و (الإخفاء)و (الإقلاب)و (الترقيق)و (التفخيم)و (المدّ)و (القصر)و (التحريك)و (الإسكان)و (السَكت).[97]

العلاّمة (السمّنودي) لەبارەیانەوە دەڵێت:[98]

إِظْهَارٌ ادْغَامٌ وَقَلْبٌ وَكَذَا　　　إِخْفَا وَتَفْخِيمٌ وَرِقٌّ أُخِـذَا
وَالمَدُّ وَالقَصْرُ مَعَ التَّحَرُّكِ　　　وَأَيضًا السُّكُونُ وَالسَّكْتُ حُكِي

---

[97] بڕوانە: حق التلاوة ل ٢١٣و٢٣٨

[98] لآلئ البيان في تجويد القرآن: إبراهيم على شحاتة السمنودي ل ٤.

گەورە كردن و بچووككردن (التفخيم والترقيق)

گــەورەكردن (التفخــيم): لــەزاراوەدا قەڵەويەكــە دەچــێتە نــاو لەشــى پيتەكەوە، واتە: ناوى دەم پڕدەكات لەدەنگى ئەوپيتە.[٩٩]

پيتەكانى زمانى عەرەبى لەڕووى گەورەو بچووكى (تفخيم و ترقيق)ەوە دەكرێن بەسێ بەشەوە:

١- ئەو پيتانەى هەميشە بەگەورەيى (مفخّم) دەخوێنرێنەوە.

٢- ئەو پيتانەى هەميشە بەبچووكى (مرقَّق) دەخوێنرێنەوە.

٣- ئــەو پيتانــەى هەنــدێ جــار بەگــەورەيىو، هەنــدێ جــاريش بەبچووكى دەخوێنرێنەوە.

يەكەم: ئەو پيتانەى هەميشە بەگەورەيى دەخوێنرێنەوە:

ئەو پيتانەى هەميشە بەگەورەيى دخوێنرێنەوە بريتين لە (٧) پيتەكەى (إستعلاء: خص ضغط قظ)، لەنێويشياندا پيتەكانى (إطباق) سيفەتى گەورەكردنيان زياترە (ص، ض، ط، ظ)

(ابن الجزري) دەڵێت:

وَحَرْفَ الاسْتِعْلاَءِ فَخِّمْ وَاخْصُصَا   الاطْبَاقَ أَقْوَى نَحْوَ قَالَ وَالْعَصَا

بەڵام بەشێوەيەكى گشتى ڕيزبەندييان- لەگەورەترينەوە- بەم شێوەيە دەبێت: (ط، ض، ص، ظ، ق، غ، خ)[١٠٠]

---

[٩٩] بڕوانە: نهاية القول المفيد ل ١٢٧.

[١٠٠] بڕوانە: أحكام قراءة القرآن للحصري ل ١٤٩.

پلەکانی پیتەکانی (الإستعلاء)[101]

سەبارەت بەپلەی هەر یەکێك لەم پیتانە زانایان دوو بۆچوونیان هەیە:

بۆچوونی یەکەم:

بۆچوونی(ابن الطحان الأندلسي)یە کە دەڵێت هەر یەکێك لەم پیتانە سێ پلەیان هەیە:

پلەی یەکەم: گەورەترینیانە، ئەگەر سەر (فتحة) دار بوون.

وەك: ﴿ طَالوت، الضَّالون، صَاحبُكم، الظَّالمون، قَال، خَلا، ظَلَم ﴾

پلەی دووەم: ئەگەر بۆر (ضمّة) دار بوون.

وەك: ﴿ طُوبى، يقُول، لا تَخُونوا ﴾

پلەی سێیەم: ئەگەر ژێر(كسرة) دار بوون.

وەك: ﴿ طِبتم، قِيل، خِزي﴾

بەڵام ئەگەر زەننە (سكون)ی هەبوو، سەیری پیتی پێشەوەی دەکرێت، ئەگەر:

- **پیتی پێشەوەی سەر (فتحة)ی هەبوو، ئەوە لەپلەی یەکەمدایە.**
  وەك: ﴿ أَيَطمع، أَضْغاث، أَصْلابكم، أَظْلم، يَغْلِب، مَقْرَبَة، أَخْرجكم ﴾
- **پیتی پێشەوەی بۆر (ضمة)ی هەبوو لەپلەی دووەمدایە.**
  وەك: ﴿ لِيُطْفئوا، يُصْرف، مُظْلمون، أن تُقْبل، يُغْفر﴾

---

[101] بڕوانە: النشر في القراءات العشر لابن الجزري (٢٤٦/١)، فتح رب البرية ل ١١، الجامع الكبير في فن التجويد (١٦٩/٢– ١٧١).

- پیتی پێشەوەی ژێر (كسرة)ی هەبوو لەپلەی سێیەمدایە.

وەك: ﴿ إِطْعام، إِضْرِبْ، أفرِغْ، شِقْوتُنا، إِخْراجاً ﴾

بۆچوونی دووەم:

هەر یەكێك لەم پیتانە پێنج پلەیان هەیە، ئەم بۆچوونەش پەسەندكراوە لەلای (ابن الجزري) ڕەحمەتی خوای لێ بێ:

پلەی یەكەم: گەورەترینیانە، ئەگەر سەر (فتحة) یان هەبێ و بەدوایاندا پیتی ئەلیف هاتبێ. وەك:

﴿ طَابَ، ضَاقَ، صَابِراً، يُظَاهِرُونَ، يُقَاتِلُونَ، غَآئِبِينَ، خَآئِبِينَ﴾

پلەی دووەم: ئەگەر سەر (فتحة)یان ببێ و بەدوایاندا پیتی ئەلیف (الألف) نەهاتبێ.

وەك: ﴿ طَبَعَ، ضَرَبَ، صَدَقَ، ظَلَّ، قَتَلَ، غَفَر، خَلَقَ ﴾

پلەی سێ یەم: ئەگەر بۆر (ضمة) یان هەبێت.

وەك: ﴿ طُبِعَ، صُرِفَتْ، ضُرِبَتْ، يَظُنُّونَ، قُتِلَ، غُلِبَت، خُلِقَتْ ﴾

پلەی چوارەم: ئەگەر زەننەدار (ساكن) بوو .

وەك: ﴿ يَطْبَعُ، يَضْرِبُ، أَصْبَرَهُمْ، يَظْلِم، يَقْتُلْ، يَغْلِبْ، يَخْلُقُ﴾

پلەی پێنجەم: ئەگەر ژێر (كسرة) یان هەبوو.

وەك: ﴿ طِبَاقاً، ضِرَاراً، صِرَاطاً، ظِلاًّ، قِتَالاً، غِشَاوَةٌ، خِفَافاً ﴾

(العلاّمة المُتَولّي) بەهۆنراوە باسی هەردوو بۆچوونەکەی کردووە:[١٠٢]

بۆچوونی یەکەم:

ثُمَّ الْمُفَخَّمَاتُ عَنْهُمْ آتِيَهْ عَلَى مَرَاتِبٍ ثَلاَثٍ ، وَهِيَهْ:
مَفْتُوحُهَا،مَضْمُومُهَا،مَكْسُورُهَا وَتَابِعٌ مَا قَبْلَهُ سَاكِنُـهَا
فَمَا أَتَى مِنْ قَبْلِهِ مِنْ حَرَكَهْ فَافْرِضْهُ مُشْكَلاً بِتِلْكَ الْحَرَكَهْ

بۆچوونی دووەم:

وَقِيلَ:بَلْ مَفْتُوحُهَا مَعَ الأَلِفْ وَبَعْدَهُ الْمَفْتُوحُ مِنْ دُونِ أَلِفْ
مَضْمُومُهَا،سَاكِنُهَا، مَكْسُورُهَا فَهَذِهِ خَمْسٌ أَتَاكَ ذِكْرُهَا
فَهْيَ وَإِنْ تَكُنْ بِأَدْنَى مَنْزِلَهْ فَخِيمَةٌ قَطْعاً مِنَ الْمُسْتَفِلَهْ
فَلاَ يُقَالُ إِنَّهَا رَقِيقَهْ كَضِدِّهَا، تِلْكَ هِيَ الْحَقِيقَهْ

تێبینی:

١- ئەگەر پیتی (خ)ی زەنندار پێشەوەی (کسرة) بوو، بەڵام بەدوایدا پیتی (ر)ی گەورە هاتبوو، پێویستە پیتی (خ) بەوپەڕی گەورەییەوە بخوێنرێتەوە لەبەر پیتی (ر)[١٠٣]

وەك: ﴿وَيُخۡرِجُكُمۡ إِخۡرَاجٗا﴾ (نوح:١٨) ﴿وَقَالَتِ ٱخۡرُجۡ عَلَيۡهِنَّ﴾ (يوسف:٣١)

(العلامة المتولي) دەڵێت:[١٠٤]

وخاءُ إخراج بتفخيمٍ أتت من أجل راءٍ بعدها إذْ فُخِّمتْ

[١٠٢] فتح رب البرية ل ١٢.
[١٠٣] بڕوانە: الجامع الكبير في فن التجويد (١٧٣/٢).
[١٠٤] هداية القاري إلى تجويد كلام الباري ل ٦٠.

دووەم: ئەو پیتانەی کە هەمیشە بە بەبچووکی دەخوێنرێنەوە

هـەموو پیتـەکانی (إسـتفال) بەبچـووکی دەخوێنرێنـەوە جگـە لـە پیتـی ئەلیف و، لامی وشەی پیرۆزی (اللّٰه)و، پیتی (ر).

واتە :(ء، ب، ت، ث، ج، ح، د، ذ، ز، س، ش، ع، ف، ك، م، ن، ه، و، ي)

(ابن الجزري) دەڵێت:

فَرَقِّقَنْ مُسْتَفِلًا مِنْ أَحْرُفِ ....

سێیەم: ئەوپیتانەی هەندێ جار بەگەورە و هەندێ جاریش بە بچووك دەخوێنرێنەوە.

ئەمانەن:

ئەلیف و، پیتی (ر)و، لامی وشەی پیرۆزی (اللّٰه) و، پشت بەخوای گەورە لێرەدا باسیان دەکەین:

پیتی (ر)

پیتی (ر) سێ حاڵەتی هەیە چونکە جاری واهەیە بەگەورەو جاری واش هەیە بەبچووك و جاری واش هەیە بەهەردوو حاڵەتەکە دەخوێنرێتەوە:

یەکەم: پیتی (ر) لەحاڵەتی گەورەیی (تفخیم)دا:[105]

١- ئەگەر خۆی سەر (فتحة) ی هەبوو.

وەك: ﴿ رَحمَتِ رَبّك، أَرَءَيتَ، أَلَم تَرَ إِلى رَبِّك، يَرَونه، تَفرَحون ﴾

٢- ئەگەر خۆی زەنندار بێ و پیتی پێشەوەی سەر (فتحة) ی هەبێ.

وەك: ﴿ أَرْسَلنَا، أَرْبَعِين، مَرْجِعِكُم، مَرْيَم، لا تَذَرْ ﴾

٣- ئەگەر خۆی بەهۆی وەستانەوە زەنندەی هەبوو، هەروەها پیتی پێشتریش زەنندەی هەبوو- بەمەرجێك پیتی (ي) نەبێت- و پیتی پێش ئەویش سەر(فتحة)ی هەبێ، یان پیتە زەنندارەکە ئەلیف بێت: ﴿وَالْفَجْرِ، القَدْرِ، النَّار، القرَار ﴾

٤- ئەگەر بۆر (ضمة) ی هەبوو.

وەك: ﴿ كَفَرُواْ، الرُّعب، رُوحُ القُدُس، سَنَفرُغ، تَعرُج ﴾

٥- ئەگەر خۆی زەنندار بێ و پیتی پێشەوەی بۆر (ضمة) ی هەبێ.

وەك: ﴿ المُرْسَلُون، القُرْءَان، بِقُرْبَان، أنِ اشكُرْ، عُرْضة ﴾

---

[105] بڕوانە: تیسیر الرحمن ١٤٦-١٤٨.

٦- ئەگەر خۆی بەهۆی وەستانەوە زەنەی هەبێ و، پیتی پێشتریش زەننەو پێشتریش بۆر (ضمّة)ی هەبێ:

﴿وَلِلَّهِ عَـٰقِبَةُ ٱلۡأُمُورِ﴾ **الحج:** (٤١)، ﴿إِنَّهُۥ ظَنَّ أَن لَّن يَحُورَ﴾ **الإنشقاق:** (١٤).

٧- ئەگەر خۆی زەننەدارو لەهەمان وشەدا پیتی پێشەوەی ژێر (کسرة)ی (أصلي) هەبێت بەلاّم پیتی دواوەی یەکێك بێت لەپیتەکانی (إستعلاء: خُصَّ ضَغطٍ قِظ) بەمەرجێك (کسرة)ی نەبێت، ئەمیش تەنها لەم پێنج وشەدا ڕوویداوە:

﴿ قِرطَاس، فِرقَة، وإرصَادا، مِرصَادا، لَبِالمِرصَاد﴾

(ابن الجزري) دەڵێت:

إِنْ لَمْ تَكُنْ مِنْ قَبْلِ حَرْفِ اسْتِعْلاَ ....

٨- ئەگەر خۆی زەننەی هەبێ و هەمزەیەکی گەیاندن (الوصل) لەپێشیەوە هاتبێت.

﴿ الذي ارْتضى ﴾، ﴿وَقُلْ رَبِّ ارْحَمْهُمَا ﴾

﴿ ارْجِعوا إلى أبيكم ﴾، ﴿ ارْجِعِي إِلَى رَبِّكِ ﴾

﴿ أَمِ ارْتَابُوا ﴾، ﴿ إِنِ ارْتَبْتُمْ ﴾

(ابن الجزري) دەڵێت:

.... أَوْ كَانَتِ الكَسْرَةُ لَيْسَتْ أَصْلاَ

دووەم: پیتی (ر) لەحاڵەتی بچووکی (مرقَّق)یدا: [106]

١- ئەگەر خۆی ژێری هەبێ.

وەك: ﴿ تَجْرِي، رِزْقاً، جِبْرِيل، رِجال، رِحلة، زَكرِيَّا ﴾

(ابن الجزري) دەڵێت:

وَرَقِّقِ الرَّاءَ إِذَا مَا كُسِرَتْ ....

٢- ئەگەر خۆی زەننەی هەبێ و پیتی پێشەوەی ژێر (كسرة)ی (أصلي) بێ و لەیەك وشەدا بێت، وە لە دوایەوە پیتێك لەپیتەكانی (استعلاء) نەبێ وەكو:

وەك : ﴿ فِرْعَوْن، الفِرْدَوْس، شِرْعَة، مِرْية، وانتَظِرْ، واستَغفِرْ، أشِرّ، صِرّ، ونُقِرّ، ويَقْدِرْ ﴾

(ابن الجزري) دەڵێت:

كَذَاكَ بَعْدَ الْكَسْرِ حَيْثُ سَكَنَتْ ....

٣- ئەگەر زەننەی هەبوو بەهۆی وەستان (وقف)ەوە وبەدوای پیتێكی زەننەداریشدا هاتبوو جگە لەپیتەكانی (إستعلاء)و پێش پیتە زەننەدارەكەش ژێر (كسرة) هەبێت.

وەكو: ﴿السِّحْرِ، الذِّكْرِ، حِجْر﴾

٤- ئەگەر خۆی زەننەی بەهۆی وەستان (وقف)ەوە هەبێ و لەپاش (ي) یەكی زەننەدارەوە هاتبێت، جائەو (ي)یە پیتی مەدد بێت وەكو:

---

[106] بڕوانە : تیسیر الرحمن ١٤٨-١٤٩.

﴿بَصِيرٌ، قدير ﴾ يان پيتى (لين) بێت، وەكو: ﴿ السَّيْرَ، ذلك خَير ﴾

٥- ئەگەر لەكۆتايى وشەيەكدا زەننەى هەبوو، هەروەها پيتى پێشەوەيى ژێر (كسرة)ى (أصلي) هەبوو وە بە دوايدا لەوشەيەكى تردا پيتێكى (إستعلاء) هاتبوو، ئەم حاڵەتەش سێ جار لەقورئانى پيرۆزدا ڕوويداوە:

﴿وَلَا تُصَعِّرۡ خَدَّكَ لِلنَّاسِ ﴾ (لقمان١٨)

﴿فَٱصۡبِرۡ صَبۡرًا جَمِيلاً ﴾ (المعارج ٥)

﴿أَنۡ أَنذِرۡ قَوۡمَكَ ﴾ (نوح ١)

٦- ئەگەر بەدوايدا پيتێكى لاركراو (مُمال) هەبوو، ئەم حاڵەتەش لەقورئانى پيرۆزدا يەك جار ڕوويداوە، (لە ريوايەتى (حفص)دا):

﴿ وَقَالَ ٱرۡكَبُواْ فِيهَا بِسۡمِ ٱللَّهِ مَجۡرٖىٰهَا وَمُرۡسَىٰهَآ ﴾ (هود ٤١)

پێشەوا (الشاطبي) دەڵێت:

وَلكِنَّهَا في وَقْفِهِمْ مَعْ غَيْرِهاَ تُرَقِّقُ بَعْدَ الْكَسْرِ أَوْ مَا تَمَيَّلاَ

سێیەم: پیتی (ر) لەنێوان هەردوو حاڵەتی (تفخیم)و (ترقیق)دا [107]

ئەمیش دوو حاڵەتە:

حاڵەتی یەکەم: بەگەورەیی و بەبچووکی دەخوێنرێتەوە بەڵام بچووك باشترە، ئەمیش سێ جۆرە:

١- ئەگەر پیتی (ر) زەنندداربوو بەهۆی وەستانەوەو، بەدوایدا پیتێکی یای سڕاوە (محذوف) هاتبوو، ئەمە لەسێ وشەدا ڕوویداوە:

﴿ ونُذُرِ ﴾ کەلە سوڕەتی (القمر)دا شەش جار هاتووە.

﴿ يَسْرِ ﴾ یەك جار لەسوڕەتی (الفجر: ٤)دا هاتووە.

﴿ أَسْرِ ﴾ پێنج جار هاتووە، سێ جاریان پیتی (ف)ی لەپێشەوەیەو دوو جاریشیان پیتی (و)، ئەمەش ناوی سوڕەت و ژمارەی ئایەتەکانیانە:

(هود:٨١)، (الحجر:٦٥)، (الدخان: ٣٢)، (طه: ٧٧)، (الشعراء: ٥٢)

جا ئەوەی بەباریکی دەیخوێنێتەوە سەیری بنەڕەتی وشەکان دەکات ئەویش پیتی (ي) سڕاوەیە، بۆیە وەستان (وقف) وەکو بەردەوامبوون (وصل) لێدەکات.

ئەو کەسەشی بەگەورەیی دەیخوێنێتەوە سەیری بنەڕەتی وشەکە ناکات، بەڵکو بەپیتێکی زەنندداری کاتی (عارض)ی دادەنێ.

---

[107] بڕوانە: تیسیر الرحمن ١٤٨-١٤٩.

٢- ئەگـەر خـۆی زەننـەو پـيتی پێشەوەيشـی ژێـری بنـەڕەتی (كسـرٌ أصلي) بێ و گەيشتبێت بە پيتی (إستعلاء) بەمەرجێك ژێردار بێ.

ئەم جۆرەش يەكجار لەقورئانی پيرۆزدا ڕوويداوە:

﴿ فَكَانَ كُلُّ فِرۡقٍ كَٱلطَّوۡدِ ٱلۡعَظِيمِ ﴾ (الشعراء : ٦٣)

(ابن الجزري) دەڵێت:

وَالْخُلْفُ فِي فِرْقٍ لِكَسْرٍ يُوجَدُ ....

٣- ئەگـەر خـۆی زەننـەداربوو بـەهۆی وەسـتانەوەو لـە دوای پيتێكـی زەننـەداری (اسـتعلاء) هـاتبێ و ئـەويش لـە دوای پيتێكـی ژێـردار (مكسور)ەوە هاتبێ.

هەروەها ئەم جۆرەش يەكجار لەقورئانی پيرۆزدا ڕوويداوە:

﴿ وَأَسَلۡنَا لَهُۥ عَيۡنَ ٱلۡقِطۡرِۖ ﴾ (سبأ : ١٢)

جائـەوەی گـەورەی دەكـات سـەيری پيتـە (اسـتعلاء)ەكـە دەكـات و، ئەوەشـی بچـووكی دەكاتـەوە سـەيری پيتـە (اسـتعلاء)ەكـە ناكـات بەڵكو سەيری (كسرة)ی پێش ئەو دەكات.

حاڵــــەتی دووەم: بەگـــەورەیی و بەبچـــووکی دەخوێنرێتـــەوە بـــەڵام گەورەکردن باشترە لە کاتی وەستان (وقف)دا:

ئەگەر خۆی زەننەی هەبوو بەهۆی وەستانەوە، بەڵام بە دوای پیتێکی زەننــەداری (استعلاء)دا هـاتبێ و ئـەویش بـە دوای پیتێکـی ژێـردار هاتبێ.

ئەمەش تەنها لەیەك وشەدا ڕوویداوە:

﴿ٱدۡخُلُواْ مِصۡرَ﴾ (يوسف ٩٩)

(المتولي)دەڵێت:

واختِيرَ أَنْ يُوقَفَ مثلَ الوَصلِ   في راءِ مصرَ القطرَ يَا ذَا الفَضلِ

پیتی (ل)

پیتی (ل) لەم حاڵەتانەی خوارەوەدا بەگەورەیی دەخوێنرێتەوە:

١- لامی وشەی پیرۆزی (الله) ئەگەر سەر (فتحة) یان بۆر (ضمة) لەپێشیەوە هاتبوو.

وەك : ﴿ قُلۡ هُوَ ٱللَّهُ أَحَدٌ ﴾ (الإخلاص: ١) ، ﴿نَارُ ٱللَّهِ ٱلۡمُوقَدَةُ ﴾ (الهمزة: ٦)

٢- لامی وشەی پیرۆزی (الله) ئەگەر لەسەرەتاوە هاتبوو.

چونکە هەمزەی (وصل) لەسەرەتاوە (مفتوح) دەبێت.

وەك: ﴿ ٱللَّهُ وَلِيُّ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ...﴾ (البقرة ٢٥٧)

(ابن الجزري) دەڵێت :

وفَخِّمِ اللاَّمَ من اسْمِ الله عن فتْحٍ أو ضَمٍّ كَعَبْدُ الله

لەم حاڵەتانەی خوارەوەشدا بەبچووکی دەخوێنرێتەوە:

١- لامی وشەی پیرۆزی (الله) ئەگەر ژێری بنەڕەتی (كسر أصلي) یان کاتی (عارض)ی لەپێشەوە بوو، وەکو:

﴿وَمَا ٱلنَّصۡرُ إِلَّا مِنۡ عِندِ ٱللَّهِۚ ﴾ (الأنفال ١٠)

﴿قُلِ ٱللَّهُمَّ فَاطِرَ ٱلسَّمَـٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِ﴾ (الزمر ٤٦)

﴿ لِمَ تَعِظُونَ قَوۡمًا ۙ ٱللَّهُ مُهۡلِكُهُمۡ ﴾ (الأعراف ١٦٤)

چونکە (قَوْماً اللّهُ) بەم شێوەیە دەخوێنرێتەوە: (قَوْمَنِ اللّه).[١٠٨]

---

[١٠٨] بڕوانە: مذ كرة في التجويد: (١٠/٢).

٢- ئەگـەر پیتێکـی زەننـەدار (سـاکن)ی لەپێشـەوە بـوو، پـێش پیتـە زەنەدارەکەش پیتێکی ژێردار (مکسور) هاتبوو.

وەك: ﴿فَسَوۡفَ يَأۡتِي ٱللَّهُ﴾

﴿وَٱعۡلَمُوٓاْ أَنَّكُمۡ غَيۡرُ مُعۡجِزِي ٱللَّهِ وَأَنَّ ٱللَّهَ مُخۡزِي ٱلۡكَٰفِرِينَ﴾

پیتی (الألف)

پیتــی (الألــف) نەبــە گــەورەکردن (التفخــیم) وەســف دەکرێــت و نەبەبچووککردن (الترقیق)، بەڵکو پێش پیتی خۆی دەکەوێ لەکاتی خوێندنەوەدا.

خاوەنی (لآلیء البیان) دەڵێت:[109]

.........وتتبعُ ما قَبلَها الألِفْ   والعكس في الغنِّ أُلِفْ

واتە :ئەگەر لە پێشیەوە پیتێکی بەرز (استعلاء) هاتبوو ئەوا بە گەورەیی دەخوێنرێتەوە وەکو:

﴿خَالدين، الصَّالِحِين، الضَّالِين، الغَالِبون، طَالوت، قَالَ، الظَّالِمون﴾

هەروەها پیتی ئەلیف بەگەورەیی دەخوێنرێتەوە ئەگەر پیتی (ر) لەپێشیەوە هاتبوو: ﴿ صِراط، وَرَائِهِم ﴾

لەوشەی پیرۆزی ﴿الله﴾یشدا بەهەمان شێوە.

وەئەگەریش لەپێشیەوە پیتێکی نزم (إستفال) هاتبوو ئەوا بە بچووکی دەخوێنرێتەوە.

﴿الأسباط، التَّائبون، ثَانِيَ اثنَينِ، جَاءَ، الحَامدون، الدَّار، والذَّاريَات، زَاهق، سَاق، شَاءَ، العَالَمِين، الفَائِزون، كَانَ، اللَّاتِي، المَال، والنَّاهون، هَارٍ، وَاحِد، إليَاس ﴾

(ابن الجزري) بەم شێوەیە ئاماژەی پێکردووە:

....   وَحَاذِرَنْ تَفْخِيمَ لَفْظِ الأَلِفِ

---

[109] **بڕوانە: هداية القاري إلى تجويد كلام الباري ل٩٧.**

تێهەڵكێشكردن (الإدغام)

تێهەڵكێشكردن: بەشێوەیەكی گشتی بریتیە لەخوێندنەوەی دوو پیت بە پیتێكی (شدّة) دار لەكاتی دەربڕیندا.

بەشەكانی تێهەڵكێش (إدغام) كردن:

تێهەڵكێشكردن دەكرێت بەدوو بەشی سەرەكی یەوە:

یەكەم: تێهەڵكێشی گەورە: تێهەڵكێشكردنی پیتێكی بزواو (متحرّك) لە پیتێكی بزواوی تردا، بە شێوەیەك كە ببنە پیتێكی (شدّة)دار.

هـۆی ناونـانی: چـونكە كـاری زۆری پێویسـتە، یەكـەمیان زەننـەدار (إسـكان)كردنی پیتـی جـوولاو (متحـرك)ی یەكـەم و، دووەمـیش تێهەڵكێش (إدغام)كردنی لەپیتی دووەمدا.[110]

ئەم جۆرە تێهەڵكێشەش لە ڕیوایەتی (حفص)دا لەجۆری لێكچووەكان (المتماثلین)ەو لەشەش شوێنی قوڕئانی پیرۆزدا ڕوویداوە:

١- ﴿...فَنِعِمَّا هِيَ ۖ﴾ (البقرة:٢٧١) **لە بنەڕەتدا (فنعمَ مَا) بووە.**

٢- ﴿نِعِمَّا يَعِظُكُم بِهِۦٓ ۗ﴾ (النساء: ٥٨).

---

[110] **(الإدغام الكبیر) لەزۆربەی سەرچاوەكاندا بەو تێهەڵكێش (إدغام)ە دەوترێ لەنێوان دوو پیتدا دەبێت كەهەردووكیان بزواو (متحرك)ن [پیتەكان یان لێكچوو (متماثلین)ن یان لێك نزیك (متقاربین)ن] و، ئەم تێهەڵكێش (إدغام)ە تایبەتە بە ڕیوایەتی (السوسي) لە (أبو عمرو البصري)ەوە، لەهەندێ شوێندا (حمزة)ش لە گەڵیدا بەشدارە ...**

بۆیە پێ ی دەوترێ گەورە (الكبیر) لەبەر زۆر دووبارەبوونەوەی (لكثرة وروده) بە پێچەوانەی تێهەڵكێشی بچووك (الإدغام الصغیر)ەوە كە كەمتر دووبارە دەبێتەوە. (د. دیاری أحمد)

٣- ﴿قَالَ أَتُحَـٰٓجُّوٓنِّي ...﴾ (الأنعام: ٨٠) **له بنەڕەتدا (أتحاجِجُونَنِي) بووە.**

٤- ﴿...لَا تَأۡمَ۬نَّا..﴾ (يوسف: ١١) **له بنەڕەتدا (تأمنُنَا) بووە.**

٥- ﴿قَالَ مَا مَكَّنِّي...﴾ (الكهف:٩٥) **له بنەڕەتدا (مكّنَنِي) بووە.**

٦- ﴿ تَأۡمُرُوٓنِّيٓ ﴾ (الزمر : ٦٤) **له بنەڕەتدا (تأمرونَنِي) بووە.**[١١١]

دووەم: تێهەڵكێشی بچووك: بریتی یە لە تێهەڵكێشكردنی پیتێكی زەنندار لەگەڵ پیتێكی بزواو (متحرك)دا بەشێوەیەك كەهەردووكیان پیتێكی (شدّة)دار لەڕەگەزی پیتی دووەم دروست بكەن.

ئەویش سێ جۆری هەیە:

١- تێهەڵكێشی پیتە لێكچووەكان (إدغام المتماثلين).

٢- تێهەڵكێشی پیتە هاوڕەگەزەكان (إدغام المتجانسين).

٣- تێهەڵكێشی پیتە لەیەك نزیكەكان (إدغام المتقاربين).

[١١١] **بڕوانە: حق التلاوة ل٢٤٠.**

١- تێهەڵکێشی پیتە لێکچووەکان (إدغام المتماثلین):

بریتـی یـە لـەو تێهەڵکێشـەی کـە ڕوو دەدات لـەنێوان دوو پیتـی لێکچـوو لەمەخرەج و لەسیفەتدا،جا هەردوو پیتەکە لەیەك وشـەدا کۆ ببنـەوە یـا لە دوو وشەدا.

ئەم تێهەڵکێشەش دەبێت بەدوو بەشەوە:

أ- مینگەدار، ئەویش تەنها لە پیتی (ن) و (م)دا:

- ﴿لَن نَّصۡبِرَ عَلَىٰ طَعَامٖ وَٰحِدٖ﴾ (البقرة ٦١)

- ﴿قَدۡ جَآءَتۡكُم مَّوۡعِظَةٞ مِّن رَّبِّكُمۡ﴾ (یونس ٥٧)

ب- بێمینگە، ئەویش لەم پیتانەی خوارەوەدا:

- **پیتی (ب) لە (ب)دا:** ﴿ٱذۡهَب بِّكِتَٰبِي هَٰذَا﴾ (النمل ٢٨)

بەم شێوەیە دەخوێنرێتەوە: اِذهبِّکتابي.

- **پیتی (ت) لە (ت)دا:** ﴿فَمَا رَبِحَت تِّجَٰرَتُهُمۡ﴾(البقرة ١٦)

بەم شێوەیە دەخوێنرێتەوە: فَمَا رَبِحَتِّجرتُهُم.

- **پیتی (د) لە (د)دا:** ﴿وَقَد دَّخَلُواْ بِٱلۡكُفۡرِ﴾ (المائدة ٦١)

- **پیتی (ذ) لە (ذ)دا:** ﴿وَذَا ٱلنُّونِ إِذ ذَّهَبَ مُغَٰضِبٗا﴾ (الأنبیاء ٨٧)

- **پیتی(ف)لە(ف)دا:** ﴿فَلَا يُسۡرِف فِّي ٱلۡقَتۡلِۖ﴾(الإسراء ٣٣)

- **پیتی (ك) لە (ك)دا:** ﴿أَيۡنَمَا تَكُونُواْ يُدۡرِككُّمُ ٱلۡمَوۡتُ﴾ (النساء ٧٨)

- **پیتی (ل) لە (ل)دا:** ﴿قُل لَّآ أَشۡهَدُۚ﴾ (الأنعام ١٩)

- **پیتی (و) له (و)دا:** ﴿حَتَّىٰ عَفَواْ وَّقَالُواْ قَدْ مَسَّ﴾ (الأعراف: ٩٥)

بەڵام ئەگەر پیتی یەکەم پیتی مەددبوو تێهەڵکێش قەدەغەیە:

- ﴿ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ﴾ (الرعد ٢٩)

- ﴿هُوَ ٱلَّذِي يُرِيكُمُ ٱلۡبَرۡقَ خَوۡفٗا وَطَمَعٗا﴾ (الرعد ١٢)

تێبینی: ئایەتی﴿مَآ أَغۡنَىٰ عَنِّي مَالِيَهۡۜ ۝٢٨ هَلَكَ عَنِّي سُلۡطَٰنِيَهۡ﴾(الحاقة ٢٨، ٢٩) **لەحاڵەتی گەیاندن (الوصل)دا بەدوو شێوە دەخوێنرێتەوە:**

١- **ئاشکراکردن (الإظهار): ئەویش بەوەستان (سَکتة) لەسەر وشەی (مَالِيهْ) پاشان خوێندنی (هلكَ) بێ هەناسە دان.**

٢- **تێهەڵکێشکردن (الإدغام): بەم شێوەیە (مَالِيهَّلكَ)، بەڵام شێوەی یەکەم لەپێشترە.**[١١٢]

[١١٢] بڕوانە: أحكام قراءة القرآن للحصري ل ١٢٤-١٢٦، أحكام التجويد ل ٤٠- ٤١.

٢- تێهەڵکێشی پیتە هاوڕەگەزەکان (إدغام المتجانسین):

بریتی یە لەو تێهەڵکێشەی کە ڕوو دەدات لەنێوان دوو پیتی لێکچوو لەمەخرەج و جیاواز لەسیفەتدا بەو مەرجەی پیتی یەکەم زەننەدارو دووەم بزواو بێت، ئەم جۆرەش لەحەوت شوێندا هەیەو دابەشدەبن بەسەر سێ مەخرەجدا:

أ- مەخرەجی (ط، ت، د): لەچوار شوێندا پێویستە:

١- تێهەڵکێشکردنی ناتەواوی پیتی (ط)ی زەننەدار لە (ت)دا:

﴿لَئِنۢ بَسَطتَ.. ﴾(المائدة ٢٨) **واتە: بە (بسطت) دەخوێنرێتەوە، چونکە هەردوو سیفەتی (إستعلاء وإطباق)ی پیتی (ط) ماوەتەوە.**

٢-تێهەڵکێشکردنی تەواوی پیتی (ت)ی زەننەدار لە (ط)دا:

﴿وَدَّت طَّآئِفَةٌ... ﴾ (آل عمران ٦٩) **بە (ودطّائفة) دەخوێنرێتەوە.**

٣- تێهەڵکێشکردنی تەواوی پیتی (ت)ی زەننەدار لە (د)دا:

﴿ أَثۡقَلَت دَّعَوَا ٱللَّهَ...﴾ (الأعراف ١٨٩)، **بە (أَثْقَلَدَّعَوا) دەخوێنرێتەوە.**

٤- تێهەڵکێشکردنی تەواوی پیتی (د)ی زەننەدار لە (ت)دا:

﴿قَد تَّبَيَّنَ ٱلرُّشۡدُ مِنَ ٱلۡغَيِّ ﴾ (البقرة:٢٥٦) **بە (قتّبيَّنَ) دەخوێنرێتەوە.**

ب– مەخرەجی (ظ، ذ، ث): ئەمیش لە دوو شوێندا پێویستە:

١– تێهەڵکێشکردنی پیتی (ذ) ی زەننەدار لە (ظ) دا کە دوو جار لە قورئاندا هاتووە:

﴿إِذ ظَّلَمُوٓاْ أَنفُسَهُمۡ ﴾ (النساء:٦٤)، **بە (إظّلموا) دەخوێنرێتەوە.**

﴿وَلَن يَنفَعَكُمُ ٱلۡيَوۡمَ إِذ ظَّلَمۡتُمۡ أَنَّكُمۡ فِي ٱلۡعَذَابِ مُشۡتَرِكُونَ ﴾ (الزخرف: ٣٩)

بە (إظّلمتُم) دەخوێنرێتەوە.

٢– تێهەڵکێشکردنی پیتی (ث) ی زەننەدار لە (ذ)دا

﴿أَوۡ تَتۡرُكۡهُ يَلۡهَثۚ ذَّٰلِكَ ... ﴾ (الأعراف: ١٧٦)

بە (يلهذَّلك) دەخوێنرێتەوە.

ج– مەخرەجی (ب، م): ئەمیش لە یەك شوێندا پێویستە:

تێهەڵکێشکردنی پیتی (ب) لە (م)دا ﴿يَٰبُنَيَّ ٱرۡكَب مَّعَنَا﴾ (هود: ٤٢) [١١٣]

بە (اِركمَّعنا) دەخوێنرێتەوە.

(ابن الجزري) دەڵێت:

وَأَوَّلَيْ مِثْلٍ وَجِنْسٍ إِنْ سَكَنْ   أَدْغِمْ كَ: قُل رَّبِّ وَ: بَل لاَّ، وَأَبِنْ

فِي يَوْمِ، مَعْ: قَالُواْ وَهُمْ ....

---

[١١٣] **بڕوانە: علم التجويد، د يحيى عبدالرزاق الغوثاني ل ١٢٥–١٢٦.**

٣- تێهەڵكێشی پیتە لەیەك نزیكەكان (إدغام المتقاربين):

بریتی یە لەو تێهەڵكێشەی كە ڕوو دەدات لەنێوان دوو پیت لەمەخرەج وسیفەتدا لەیەكەوە نزیكن . بەڵام دەبێت پیتی یەكەم زەننەدارو دووەم بزواو بێت، ئەمجۆرەش لەقوڕئانی پیرۆزدا لەنێوان دوو مەخرەجدا ڕوویداوە:

أ- پیتی (ل) و (ر):

﴿وَقُل رَّبِّ زِدۡنِي عِلۡمٗا﴾ (طه ١١٤) ، ﴿بَل رَّفَعَهُ ٱللَّهُ إِلَيۡهِۚ﴾ (النساء ١٥٨)

ب- پیتی(ق)و (ك):

﴿أَلَمۡ نَخۡلُقكُّم مِّن مَّآءٖ مَّهِينٖ﴾ (المرسلات ٢٠)

تێبینی:

١- سەبارەت بە خوێندنەوەی وشەی(نَخْلُقكُّم) لەنێو زانایاندا ڕای جیاواز هەیە بەڵام لەلای (حفص) بەدوو شێوە دەخوێنرێتەوە:

أ- تێهەڵكێشكردنی تەواو: نەهێشتنەوەی سیفەتی (استعلاء)ی پیتی(ق). واتە: بە (ألم نَخلُكُّم) دەخوێنرێتەوە.

ب- تێهەڵكێشكردنی ناتەواو: هێشتنەوەی سیفەتی (استعلاء)ی پیتی(ق). بەڵام تێهەڵكێشكردنی تەواو باشترە.[١١٤]

بۆیە (ابن الجزري) وتوویەتی:

.... وَالخُلْفُ بِنَخْلُقْكُمْ وَقَعْ.

٢- لە ئایەتی ﴿كَلَّاۖ بَلۡۜ رَانَ عَلَىٰ قُلُوبِهِم﴾ (المطففين:١٤) **تێهەڵكێش ڕوو نادات چونكە وەستان (سكتة) لەسەر وشەی (بَلْ) پێویست (واجب)ە.**

---

[١١٤] بڕوانە: علم التجويد، د يحيى عبدالرزاق الغوثاني ل ١٢٨.

بەشی شەشەم

یاساکانی نونی زەننەدار و (تنوین)

نونی زەننـەدار (ساکن): نـونێکی زەننـەدارە لەهەریـەك لـە نـاو (اسـم)و کـردار (فعـل)و پیـت (حـرف) لـەکۆتایی و ناوەڕاسـتی وشـەدا بـەدی دەکرێـت، دەنوسـرێت و دەخوێنرێتـەوە لەهـەردوو حاڵـەتی وەسـتان (وقف) وبەردەوام بوون (وصل)دا.

(التنـوین): نـونێکی زەننــەدارە، دەکەوێتــە کۆتــایی نــاو (اســم)ەوە، نانوسـرێت و تـەنها لـە بەیەکگەیشـتنی دوو وشـەدا دەخوێنرێتـەوەو نیشانەی دوو سەر یا دوو ژێر یا دوو بۆری بۆ دادەنرێت.
جا لـەکاتی بەیەکگەیشـتنی نـونی زەننـەدار یـان (تنـوین) بـە یـەکێك لـە پیتەکانی زمانی عەرەبی دەکرێن بە چوار حاڵەتەوە کە ئەمانەن:

١- ئاشکراکردن (الإظهار)
٢- تێهەڵکێشکردن (الإدغام)
٣- هەڵگەڕاندنەوە (القلب)
٤- شاردنەوە (الإخفاء)

(ابن الجزري) لەپێشەکیەکەیدا بەم شێوەیە باسی کردوون:

وَحُكْمُ تَنْوِيْنٍ وَنُونٍ يُلْفَى إِظْهَارٌ ادْغَامٌ وَقَلْبٌ اخْفَا
فَعِنْدَ حَرْفِ الحَلْقِ أَظْهِرْ وَادَّغِمْ فِي اللاَّمِ وَالرَّا لاَ بِغُنَّةٍ لَزِمْ
وَأَدْغِمَنْ بِغُنَّةٍ فِي يُومِنُ إلاَّ بِكِلْمَةٍ كَدُنْيَا عَنْوَنُوا
وَالقَلْبُ عِنْدَ البَا بِغُنَّةٍ كَذَا لاخْفَا لَدَى بَاقِي الحُرُوفِ أُخِذَا

١- ئاشكراكردنی گەرووییی (الإظهار الحلقي)

ئاشــكراكردن و دەرخســتنی نــونی ســاكن یــا (تنــوین) لەمــەخرەجی خۆیەوە بە بێ مینگە (غنّة) و بێ وەستان لەسەری.

ئەم ئاشكراكردنەش لەكاتێكدایە نونی زەننەدار یا تەنوین لەگەڵ شەش پیت لە پیتەكانی زمانی عەرەبی بە یەك بگەن.

پیتەكانی: ئەو شەش پیتانە پێیان دەگوترێ پیتەكانی ئاشكراكردن (إظهار) یا پیتەكانی گەروو (حلق) كە بریتین لە:

(أ، ه، ع، ح، غ، خ) كە لەسەرەتای ئەم وشانەدا كۆكراونەتەوە:

أخي هَاكَ عِلماً   حَازه غيرُ خاسِر

ئاشكراكردنی نونی (ساكن) لەیەك وشەداو لەدوو وشەدا ڕوو دەدات، بەڵام ئاشكراكردنی تنوین لەدوو وشەدا نەبێت ڕوونادات.

بۆ زیادو كەمی ئەم ئاشكراكردنە زانایانی تەجوید ئەم شەش پیتەیان كردووە بە سێ بەشەوە، لەمەخرەجەكاندا باسمان لێوە كرد.

نموونە:

ژمارە	پیت	لەگەڵ نونی ساكن لەیەك وشەدا	لەدوو وشەدا	لەگەڵ تنوین
١	الهمزة	ينْأون	منْ آمن	عذابٌ أليم
٢	الهاء	ينْهون	إنْ هذا	سلامٌ هي
٣	العين	الأنْعام	منْ عمل	أجرٌ عظيم
٤	الحاء	تنْحتون	منْ حكيم	غفورٌ حليم
٥	الغين	فسينْغضون	منْ غلٍ	عفوٌ غفور
٦	الخاء	المنْخنقة	منْ خير	لطيفٌ خبير

تێبینــی: بۆناســینەوەی نــونی ســاکن لەحالــەتی ئاشــکراکردندا لــە قورئانی پیرۆزدا زانایان سەری پیتی (ح)یان بەبچووکی لەسـەر نونەکـە داناوە، وەك : ﴿أَنۡعَمۡتَ﴾

بۆ(تنوین)یش لەهەمان حاڵەتدا نیشانەی ـٌۢ ـًۢ ـٍۭ یان داناوە.

٢- تێهەڵکێشکردن (الإدغام)

بریتیەلە بەیەکگەیشتنی نونی زەننەدار یا (تنـوین) لەگـەڵ شـەش پـیتی زمانی عەرەبی.

پیتەکانی: (ي، ر، م، ل، و، ن) لە وشەی (یرمُلون)دا کۆکراونەتەوە.

(یرمُلون) واتە: پەلەدەکەن، بە (یرمِلون)ەش دەخوێنرێتەوە.[115]

بەشەکانی تێهەڵکێشکردن (الإدغام):

ئەم تێهەڵکێشکردنە دووجۆرە:

١- تێهەڵکێشکردنی مینگەدار (إدغامٌ بغنّة)

بریتی یە لە بەیەکگەیشتنی نونی زەننەدار یا تەنوین لەگەڵ (چوار) لـەو شەش پیتە کەبریتین لەپیتەکانی وشەی (ینمو) یان (یومن).

ئەمیش دەکرێت بە دوو بەشەوە:

[115] إِعَانَةُ الْمُسْتَفِيدِ بِضَبْطِ مَتْنَي التُّحْفَةِ وَالْجَزَرِيَّةِ فِي عِلْمِ التَّجْوِيد.

أ- تێهەڵکێشی تەواوی مینگەدار (إدغامٌ كاملٌ بغنّة)

پیتەکانی: دوو پیتی هەیە (ن، م).

بۆیە پێی گوتراوە تەواو چونکە پیتی یەکەم (نونی زەننەدار یا تنوین) بەتەواوی – بە پیت و سیفەتی مینگە – تێهەڵکێشی پیتی دووەم بووە.

نیشانەی لە (مصحف)دا: نیشانەی (شدّة)ی لەسەر پیتی دووەم بۆ دانراوە.

نموونە:

هاتنی نون بەدوای نونی زەننەداردا:﴿مَن نَّشاء، مِن نَّذير﴾

هاتنی میم بەدوای نونی زەننەداردا: ﴿مِن مَّال، مِن مَّسد﴾

هاتنی نون بەدوای (تنوین)دا: ﴿كلاً نُّمِدُّ، يومئذٍ نَّاعمة﴾

هاتنی میم بەدوای (تنوین)دا: ﴿درجاتٍ مِّنه، صُحُفاً مُّطهَّرة﴾

ب- تێهەڵکێشی ناتەواوی مینگەدار (الإدغامُ الناقص بغنّة)

ئەمیش دوو پیتی هەیە: (و، ي).

بەڵام لێرەدا نونی زەننەدار یان (تنوین)ەکە بەتەواوی تێهەڵکێشی پیتی دووەم نەبووە، چونکە سیفەتی مینگەکەی ماوەتەوە، هەر بۆیە پێی وتراوە ناتەواو.[١١٦]

---

[١١٦] بڕوانە: السهل المفيد فى أحكام التجويد: إبراهيم أحمد. ل٢٦.

نموونە:

هاتنی واو بەدوای نونی زەنن‌ەداردا: ﴿ مِن وال، مِن وليٍّ ﴾

هاتنی (يا) بەدوای نونی زەنن‌ەداردا: ﴿ مَن يؤمن، مَنْ يَشَاء﴾

هاتنی واو بەدوای (تنوين)دا: ﴿رحيمٌ ودود، معروفٌ و مغفرة﴾

هاتنی (يا) بەدوای (تنوين)دا: ﴿ خيراً يَرَه، وجوهٌ يَومئِذٍ ﴾

نیشانەی لە (مصحف)دا: نیشانەی (شدّة)ی بۆ دانەنراوە.[117]

٢- تێهەڵکێشی بێ مینگە (إدغامٌ بلا غنّة)

بریتییە لە بەیەکگەیشتنی نونی زەنن‌ەدار یان (تنوین) لەگەڵ دوو پیتەکەی تردا کە (ل، ر) یە. وە لێرەدا مینگە دروست نابێ چونکە هیچ سیفەتێکی نونەکە نامێنێ.

نموونە:

هاتنی (لام) بەدوای نونی زەنن‌ەداردا: ﴿ فإن لَّم ، ولكنْ لّا﴾

هاتنی (را) بەدوای نونی زەنن‌ەداردا: ﴿مِن رِّباط، مِن رَّبِّك﴾

هاتنی (لام) بەدوای (تنوين)دا: ﴿ فسلامٌ لَّك، هدىً لِّلمتقين﴾

هاتنی (را) بەدوای (تنوين)دا: ﴿أخذةً رَّابيةً، ثمرةٍ رِّزقاً ﴾

چەند تێبینیەك:[118]

١- تێهەڵکێشکردن لەدوو وشەدا ڕوو دەدات، بەڵام ئەگەر لەیەك وشەدا بوو دەبێت ئاشکرا (إظهار) بکرێت و، پێی دەگوترێت ئاشکراکردنێکی

---

[117] بڕوانە: تيسير الرحمن ل ١٧٨.

[118] بڕوانە: أحكام قراءة القرآن للحصري ل ١٧٤- ١٧٦، هداية القاري للمرصفي ل ٨٦-٨٨.

ڕەها (إظهارٌ مطلق)و لە قوڕئاندا لەچوار وشەدا ڕوویداوە: (الدّنْيا، صِنْوان، قِنْوان، بُنْيان).

٢- لەم دوو جێگەی قوڕئانی پیرۆزدا تێهەڵکێش ڕوو نادات بەڵکو نونە زەننەدارەکە ئاشکرا دەکرێت:

﴿ يسٓ ۝١ وَٱلۡقُرۡءَانِ ٱلۡحَكِيمِ ﴾ (يس ١-٢)

﴿ نٓۚ وَٱلۡقَلَمِ وَمَا يَسۡطُرُونَ ﴾ (القلم ١)

٣- لە وشەی ﴿طسٓمٓ﴾ ی سوورەتی (الشعراء)و (القصص) تێهەڵکێشکردنی نونی زەننەدار لە پیتی میم دا پێویستە.

٤- لە ئایەتی: ﴿ وَقِيلَ مَنۡۜ رَاقٖ ﴾ (القيامة: ٢٧)، تێهەڵکێش ڕوو نادات چونکە وەستان (سكتة) لەسەر وشەی (مَنْ) پێویست (واجب)ە.

٥- لەحاڵەتی وەستان (وقف) لەسەر نونی زەننەدار پێویست (واجب)ە نونەکە ئاشکرا بکرێت.

٣- هەڵگەڕاندنەوە (القَلب)

بریتیە لە هەڵگەڕاندنەوەی نونی زەنندار یا (تنوین) بەمیمێکی شاراوە بەمینگەوە، لەکاتی گەیشتنی بە پیتی (ب)دا.

چۆنێتی دەربڕینی: هەڵگەڕاندنەوە بەسێ هەنگاو دەبێت:

١- هەڵگەڕاندنەوەی نونی زەنندار یا (تنوین) بۆ میمێکی تەواو .

٢- شاردنەوەی میمەکەش لەبەرگەیشتنی بەپیتی (ب)، هاوکات لەگەڵ داخستنی هەردوو لێو بەهێواشی و بێ فشار بۆ ئەوەی نەبێتە میمێکی (شدّة)دار.

٣- دەرخستنی مینگە بەئەندازەی دوو (حرکة)و، پاشان داخستنی لێو بەتەواوی بۆ دەربڕینی پیتی (ب)

(الجزري) دەڵێت:

وَالقَلْبُ عِنْدَ البَا بِغُنَّةٍ كَذَا   لِاخْفَا لَدَى بَاقِي الحُرُوفِ أُخِذَا

هەڵگەڕاندنەوە (إقلاب) لەیەك وشەو لەدوو وشەدا ڕوو دەدات.

نیشانەی لە (مصحف)دا: بۆحاڵەتی (إقلاب) ی نونی زەنندار میمێکی بچووکی لەسەر دانراوەو، بۆ (تنوین)یش: جووڵە (حرکة) یەکی لابراوەو بەدوایدا میمێکی بچووك دانراوە.

نموونە:

- ﴿وَمَا تَفَرَّقَ ٱلَّذِينَ أُوتُواْ ٱلۡكِتَٰبَ إِلَّا مِنۢ بَعۡدِ مَا جَآءَتۡهُمُ ٱلۡبَيِّنَةُ﴾ (البيّنة ٤)

- ﴿كَلَّا لَئِن لَّمۡ يَنتَهِ لَنَسۡفَعَۢا بِٱلنَّاصِيَةِ﴾ (العلق ١٥)

٤- شاردنەوەی ڕاستەقینەیی (الإخفاء الحقيقي)

بریتیە لە دەربڕینی نونی زەننەدار یا تنوین لەگەڵ (١٥) پیت لە پیتەکانی زمانی عەرەبیدا، بەشێوەیەك کە نەدەرخستن (إظهار)ی تەواو بێت و نە تێهەڵکێشکردن (إدغام)ی تەواو بێت، لەگەڵ هێشتنەوەی مینگە (غُنَّة) بە ئەندازەی دوو جووڵە (حركة) بۆ پیتە شاراوەکە.

پێشی دەگوترێ (الإخفاء الحقيقي) بۆجیاکردنەوەی لە شاردنەوەی لێوی (گەشتنی نونی زەننەدار بە پیتی ب).

پیتەکانی:

(ث، ج، ذ، ز، س، ص، ض، ظ، ف، ش، ط، د، ت، ق، ك).

(الجمزوري) دەڵێت:

فِي خَمْسَةٍ مِنْ بَعْدِ عَشْرٍ رَمْزِهَا   فِي كِلْمِ هذَا الْبَيْتِ قَدْ ضَمَّنْتُهَا

صِفْ ذَا ثَنَا كَمْ جَادَ شَخْصٌ قَدْ سَمَا   دُمْ طَيِّبًا زِدْ فِي تُقًى ضَعْ ظَالِمَا

چۆنێتی شاردنەوە (الإخفاء)

شاردنەوەی نونی زەننەدار یا تنوین ئەویش بە کەمێك دوور خستنەوەی زوبان لەپووکی دانەکانی سەرەوە، هاوکات لەگەڵ دەربڕینی مینگەو، پاشان ئامادەبوونی زمان بۆ مەخرەجی ئەو پیتەی نون یا (تنوین)ەکەی تێدا دەشارێتەوە، بەشێوەیەك کەمینگەکە بۆنی پیتی دوای خۆی بکات.[١١٩]

---

[١١٩] بڕوانە: تیسیر الرحمن ل ١٨٣.

تێبینی:

١- ئەگەر پیتی شاردنەوە (إخفاء) لەپیتەکانی (إستعلاء) واتە: (ص، ض، ط، ظ، ق) بوو پێویستە مینگەی شاردنەوەکە گەورە بکرێت.

وەك: ﴿ يُنصَرُون، مِن صِيام، وَنَخِيلٍ صِنوان، مِن ضَعف، مَنضُود، مُسفِرَةٍ ضَاحِكَة، يَنطِقُون، مِن طِين، مُبَارَكَةً طَيِّبَة، يَنظُرُون، مَن ظَلَم، ظِلاً ظَلِيلا، أَن قَالُواْ، يَنقَلِبون، شَيءٍ قُبُلا ﴾

ئەگەر پیتەکەش بچووك (مرقّق) بوو، پێویستە مینگەکە بچووك بکرێتەوە.

خاوەنی (السلسبيل الشافي) دەڵێت:

وفَخِّمِ الغُنَّة إِنْ تَلاها   حُرُوفُ الِاستِعلاءِ لا سِواها

٢- شاردنەوە لەیەك وشەو لەدوو وشەدا ڕوو دەدات.

٣- لە (مصحف) دا بۆ نونی زەننەدار لەحاڵەتی (إخفاء)دا هیچ جووڵە (حركة)یەکی بۆدانەنراوەو بۆ (تنوين)یش هەردوو (حركة) کە بەشوێن یەکدا دانراون.

پلەکانی شاردنەوە:[١٢٠]

١- بەرزترین پلەی شاردنەوە: لەگەڵ پیتەکانی (ط، د، ت) لەبەر نزیکی مەخرەجیان لە مەخرەجی پیتی نونەوە، واتە: چەندە مەخرەجیان لە نونەوە نزیکتر بێت زیاتر دەشارێنەوە، ئەویش بە دوورخستنەوەی

---

[١٢٠] بڕوانە: الروضة النديّة شرح متن الجزرية ل٢٤، تيسير الرحمن ل ١٨٤.

زمـان لەمـەخرەجی نـون و پشتبەسـتنی تـەواو بەمـەخرەجی کـەپوو (الخیشوم) بۆ زیاتر ئاشکراکردنی مینگەکەیان.

٢- نزمترین پلەی شاردنەوە: لەگەڵ هەردوو پیتی (ق، ك)دا، لەبەر دووری مـەخرەجیان لـە مـەخرەجی پیتـی نونـەوە، واتـە: ئاشـکراکردنی مینگەکانیان کەمترە.

٣- مامناوەند: لەگـەڵ (١٠) پیتەکـەی تـردا، چونکە مـەخرەجیان نـەزۆر دوورە لە پیتی نونەوەو، نەزۆر نزیکیشە لێیەوە.

نموونە:

پیتەکان	لەیەك وشەدا	لەدوو وشەدا	پاش تنوین
الصاد	تنصروا	من صلح	ريحًا صرصرًا
الذال	منذرين	من ذنوبكم	سراعًا ذلك
الثاء	منثورا	من ثمرة	جميعًا ثمَّ
الكاف	ينكثون	من كل	شعيبًا كانوا
الجيم	أنجيناكم	إن جاءكم	فصبرٌ جميل
الشين	أنشأتم	فمن شاء	علمٍ شيئًا
القاف	منقلب	من قبل	ثمنًا قليلاً
السين	تنسلون	ولئن سألتهم	عابداتٍ سائحات
الدال	أندادًا	من دون	قنوانٌ دانية
الطاء	انطلقوا	من طيبات	صعيدًا طيبًا
الزاي	منزلين	من زكاها	يومئذٍ زرقًا

پیتەکان	لەیەك وشەدا	لەدوو وشەدا	پاش تنوین
الفاء	منفكين	من فوقهم	متشابهاتٌ فأما
التاء	أنتم	من تحتها	جناتٍ تجري
الضاد	منضود	من ضل	مسجدًا ضرارًا
الظاء	ينظرون	من ظهير	ظلاً ظليلاً

بەشی حەوتەم

یاساکانی میمی زەننەدار (ساكن)

میمی زەننەدار لەگەڵ پیتەکانی زمانی عەرەبیدا سێ حاڵەتی هەیە:

(الجمزوري) لە (التحفة)دا دەڵێت:

أحكامُهَا ثلاثةٌ لمنْ ضَبَطْ إخفاءٌ ادغامٌ وإظهارٌ فَقَطْ

یەکەم: شاردنەوەی لێوی (الإخفاء الشفوي)

بریتی یە لەشاردنەوەی میمی زەننەدار لەکاتی گەشتنی بە پیتی (ب) لەگەڵ مانەوەی مینگە . ئەویش بە داخستنی هەردوو لێو بەهێواشی. پێشی دەوترێ شاردنەوەی لێوی (شفوي) لەبەر دەرچوونی هەردووپیتی (م،ب) لەلێوەوە.

(الجمزوري) دەڵێت:

فَالأَوَّلُ الإِخْفَاءُ عِنْدَ الْبَاءِ وَسَمِّهِ الشَّفْوِيَّ لِلْقُرَّاءِ

بۆچونێکی تریش هەیە میمی زەننەدار ئاشکرادەکات لەکاتی گەشتنی بەپیتی(ب)، بەڵام شاردنەوەی باشترە لەسەر ڕای زۆرینەی زانایان.

(ابن الجزري) دەڵێت:

.... وَأَخْفِيَـنْ

الْمِيْمَ إِنْ تَسْكُنْ بِغُنَّةٍ لَدَى بَاءٍ عَلَى المُخْتَارِ مِنْ أَهْلِ الأَدَا

تێبینی:

١- ئەم شاردنەوەیە تەنها لە دوو وشەدا ڕوودەدات.

٢- لە (مصحف)دا میمی زەنندداری شاراوە نیشانەی زەننە (سکون)ی بۆ دانەنراوە.

نموونە:

﴿سَلۡهُمۡ أَيُّهُم بِذَٰلِكَ زَعِيمٌ﴾ (القلم: ٤٠)

﴿فَإِذَا هُم بِٱلسَّاهِرَةِ﴾ (النازعات: ١٤)

دووەم: تێهەڵکێشکردنی لێوی (الإدغام الشفوي)

بریتی یە لە تێهەڵکێشکردنی پیتی (م)ی زەننەدار لەکاتی گەیشتنی بەمیمێکی بزواودا، بەشێوەیەك کەهەردووکیان ببنە میمێکی (مشدّد)ی مینگەدار.

ئەم تێهەڵکێشەش ناتەوەاوە چونکە سیفەتی پیتەکە کە مینگەیە دەمێنێتەوە.

تێهەڵکێشی بچووك و، لێکچوو (المتماثلین) یشی پێ دەوترێ.

بچووکە چونکە پیتی یەکەمیان زەننەدارە، لێکچووە چونکە هەردوو پیتەکە لەمەخرەج وسیفەتدا یەکیان گرتووە.

نموونە:

﴿ ٱلَّذِيٓ أَطۡعَمَهُم مِّن جُوعٖ وَءَامَنَهُم مِّنۡ خَوۡفِۭ﴾ (قریش ٤)

﴿ إِنَّهَا عَلَيۡهِم مُّؤۡصَدَةٞ﴾ (الهمزة ٨)

سێیەم: ئاشكرا كردنی لێوی (الإظهار الشفوي)[121]

بریتـی یـە لەئاشـكرا كردنـی میمـی زەننـەدار لـەكاتی گەیشـتنی بـە پیتەكانی تری زمانی عەرەبی جگە لە (م، ب)، بە تایبەت لەگەڵ هەردوو پیتـی (ف، و)دا زۆر ئاشـكراترە لەبـەر جیاكردنـەوەیان لەیـەكتر چـونكە مەخرەجەكانیان لەیەكەوە نزیكە.

(ابن الجزري) دەڵێت:

وَأَظْهِرَنْهَا عِنْدَ بَاقِي الأَحْرُفِ   وَاحْذَرْ لَدَى وَاوٍ وَفَا أنْ تَخْتَفِي

پێیشـی دەوتـرێ لێـوی (شـفوي) چـونكە مـەخرەجی پیتـی مـیم هەردوولێوە.

خاوەنی (التحفة) دەڵێت:

وَالثَّالِثُ الإِظْهَارُ فِي الْبَقِيَّهْ   مِنْ أَحْرُفٍ وَسَمِّهَا شَفْوِيَّهْ

سوود:

لەم ئایەتەدا هەرسێ حوكمەكەی میمی زەننەدار كۆبووەتەوە:

﴿ قَالُواْ طَـٰٓئِرُكُم مَّعَكُمۡۚ أَئِن ذُكِّرۡتُمۚ بَلۡ أَنتُمۡ قَوۡمٞ مُّسۡرِفُونَ ﴾(يس:١٩)

لەم ئایەتەشدا هەرسێ حوكمەكەی میمی زەننەدار بەهەردوو پیتی (ف، و)یشەوە كۆبوونەتەوە:

﴿فَبِمَا نَقۡضِهِم مِّيثَـٰقَهُمۡ وَكُفۡرِهِم بِـَٔايَـٰتِ ٱللَّهِ وَقَتۡلِهِمُ ٱلۡأَنۢبِيَآءَ بِغَيۡرِ حَقّٖ وَقَوۡلِهِمۡ قُلُوبُنَا غُلۡفُۢۚ بَلۡ طَبَعَ ٱللَّهُ عَلَيۡهَا بِكُفۡرِهِمۡ فَلَا يُؤۡمِنُونَ إِلَّا قَلِيلٗا ﴾

(النساء:١٥٦)

---

[121] بڕوانە: تیسیر الرحمن ل ١٩١-١٩٢ ، البسیط في علم التجوید ل ٢٩-٣٠

نموونە:

پیتەکان	لەیەك وشەدا	لەدوو وشەدا
الهمزة	الظمْآن	عليكمْ أنفسكم
التاء	أمْتا	أمْ تأمرهم
الثاء	أمْثالكم	مرجعكمْ ثمَّ
الجيم	–	وما جعلناهمْ جسدًا
الحاء	يمْحق	أمْ حسبت
الخاء	–	أمْ خلقوا
الدال	وأمْددناهم	عليهمْ دائرة السوء
الذال	–	واتّبعتهمْ ذريَّتهم
الراء	أمْرا	ربكمْ رب السماوات والأرض
الزاي	رَمْزا	أمْ زاغت
السين	تُمْسون	فوقكمْ سبع طرائق
الشين	أمْشاج	لهمْ شراب من حميم
الصاد	–	وهمْ صاغرون
الضاد	وامْضوا	ألفوا آباءهمْ ضالين
الطاء	وأمْطرنا	مسَّهمْ طائف
الظاء	–	وهمْ ظالمون
العين	أمْعاءهم	همْ عن اللغو
الغين	–	فإنهمْ غير ملومين
الفاء	–	وهمْ فرحون
القاف	–	بل همْ قوم يعدلون
الكاف	يمْكث	إليكمْ كتابًا

پیتەکان	لەیەك وشەدا	لەدوو وشەدا
اللام	وأمْلي	أمْ لهم
النون	تُمْنَى	مسَّتهمْ نفحة
الهاء	يمْهدون	برهانكمْ هذا
الواو	أمْوات	حسابهمْ وهم
الياء	عُمْيًا	أمْ يريدون

تێبینی:

بۆحاڵەتی ئاشکراکردنی میمی زەننەدار لە (مصحف)ی پیرۆزدا سەرە پیتی (ح)ی بۆدانراوە، وەك: ﴿ وَعَلَىٰٓ أَبۡصَٰرِهِمۡ غِشَٰوَةٞ ﴾ (البقرة :٧)

حوكمی میم و نونی (شدّة)دار

دەرخستنی مینگە (الغنّة) لەكاتی دەربڕینی میم و نونی (شدّة)داردا پێویست (واجب)ە، با لەیەك وشەشدا بێت.

نموونە بۆ نونی (شدّة)دار: (إنّ، الجنّة، النّاس)

نموونە بۆ میمی (شدّة)دار: (المزّمّل، محمّد، أمّا، ثمّ)

لامی ناساندن (لام التعريف)[١٢٢]

لامی ناساندن: لامێکی زەننەداری زیادەیە هەمزەیەکی (وصل)ی سەر (فتحة)دار پێشی دەکەوێت و، ناوێکیش بەدوایدا دێت.

دوو جۆری هەیە:

یەکەم: (الزائدة اللازمة): ئەو لامەیە کەهەمیشە لکاوە بەسەرەتای وشەکەوەو لێی جیانابێتەوە. وەك:

﴿ ٱلَّتِي، ٱللهِ، ٱلَّتِي، ٱلَّذِي، ٱلَّذِينَ، ٱلَّذَانِ، ٱلَّـٰٓئِي، ٱلْـَٔـٰنَ، وَٱلْيَسَعَ﴾

حوکمەکەی: ئەگەر بەدوایدا لام هاتبوو پێویستە تێهەڵکێش بکرێت وەك حەوت نموونەی سەرەتا، ئەگەر بەدوایشیدا پیتێکی تر هاتبوو – جگە لە لام – پێویستە ئاشکرابکرێت وەك دوو نموونەی کۆتایی.

دووەم: (الزائدة غير اللازمة): ئەو لامەیە کە لکاوە بەسەرەتای وشەکەوەو دەکرێت لێی جیابێتەوە.

ئەمیش دوو جۆری هەیە:

---

[١٢٢] بڕوانە: أحكام قراءة القرآن ١٩٩–٢٠٣، تيسير الرحمن ل١٩٥–١٩٨

یەکەم: لامی (قَمَري)

ئـەو لامـە زەننەدارەیـە لـەپێش یـەکێك لەچـواردە پیتـە (قمـري)ەکانـەوە دێت و دەنووسرێت و ئاشکرا دەکرێت.

پیتە (قمري)ەکانیش ئەمانەن:

(أ، ب، غ، ح، ج، ك، و، خ، ف، ع ، ق، ي، م، ه)

خاوەنی (التحفة) لەبارەیانەوە دەڵێت:

لِلاَمِ أَلْ حَالاَنِ قَبْلَ الأَحْرُفِ   أُولاَهُمَا إِظْهَارُهَا فَلْتَعْرِفِ

قَبْلَ ارْبَعٍ مَع عَّشْرَةٍ خُذْ عِلْمَهُ   مِنِ(ابْغِ حَجَّكَ وَخَفْ عَقِيمَهُ)

نموونە:

پیتەکان	نموونە	پیتەکان	نموونە
ء	الأرض	خ	الخلق
ب	البحر	ف	الفتح
غ	الغفور	ع	العاديات
ح	الحي	ق	القوي
ج	ذو الجلال	ي	اليمين
ك	الكبير	م	المؤمنون
و	الوارثون	هـ	الهدى

نیشانەی لە (مصحف)دا:

دانانی زەننە (سەرە پیتی ح) لەسەر پیتە لامەکە.

دووەم: لامی (شَمسي)

ئەو لامە زەننەدارەیە لەپێش یەکێك لەچواردە پیتە (شمسي)ەکانەوە دێت و دەنووسرێت و ناخوێنرێتەوە، بەڵکو تێهەڵکێش دەکرێت لە پیتە (شمسي)ەکەدا بەبێ مینگە تەنها پیتی (ن) نەبێت مینگەی هەیە.

پیتە (شمسي)ەکانیش ئەمانەن:

(ط، ث، ص، ر، ت، ض، ذ، ن، د، س، ظ، ز، ش، ل)

خاوەنی (التحفة) لەیەکەم پیتی وشەکانی دێڕی دووەمی ئەم شیعرەدا کۆیکردوونەتەوە:

ثَانِيهِمَا إِدْغَامُهَا فِي أَرْبَعِ   وَعَشْرَةٍ أَيْضًا وَرَمْزَهَا فَعِ

طِبْ ثُمَّ صِلْ رَحْمَاً تَفُزْ ضِفْ ذَا نِعَم   دَعْ سُوءَ ظَنٍ زُرْ شَرِيفَاً لِلْكَرَم

وَالَّلامَ الأُولَى سَمِّهَا قَمْرِيَّهْ   وَالَّلامَ الأُخْرَى سَمِّهَا شَمْسِيَّهْ

نموونە:

پیتەکان	نموونە	پیتەکان	نموونە
ط	الطّيب	ن	النّعيم
ث	الثّواب	د	الدّنيا
ص	الصّبر	س	السّائلين
ر	الرّقيب	ظ	الظّالمين
ت	التّائبون	ز	الزّاجرات
ض	الضّلال	ش	الشّاكرين
ذ	الذّاكرين	ل	الّيل

نیشانەی لە (مصحف)دا:

دانانی (شدة) لەسەر پیتی دوای لامەکە.

بەشی هەشتەم
درێژکردنەوە (المدّ)و بەشەکانی

درێژکردنـــەوە (المـــدّ): بريتيـــە لەدرێـــژ كردنـــەوەی دەنـــگ بەيـــەكێك لەپيتەكانی مەدد يا يەكێك لەپيتەكانی (اللين).

بەڵگە:

(موسـی)ی كـوڕی (يزيـد الكنـدي) دەڵێـت: (ابـن مسـعود) رضي الله عنه گـوێی لەخوێنـدنی پياوێـك دەگـرت، كاتێـك گەشـتە ئايـەتی:﴿ إِنَّمَا ٱلصَّدَقَٰتُ لِلۡفُقَرَآءِ وَٱلۡمَسَٰكِينِ ... ﴾ (التوبة:٦٠) بـەبێ مـەدد خوێنديـەوە، ئـەويش وتـی: پێغەمبەری خوا ﷺ بەو شێوەيە بۆ منی نەخوێندەوە.

پياوەكەش وتی: ئەی چۆن بۆی خوێنديتەوە ؟

وتی:﴿ إِنَّمَا ٱلصَّدَقَٰتُ لِلۡفُقَرَآءِ وَٱلۡمَسَٰكِينِ ..﴾ بەمەددەوە خوێنديەوە.[١٢٣]

پيتەكانی مەدد:

(ألف)ی زەنندەدار پيتی پێشەوەی سەر (فتحة) بێ وەك :﴿قَال، حَال﴾

(و)ی زەننەدار پيتی پێشەوەی بۆر (ضَمَّة) بێ وەك :﴿يَقُول، يَحُول﴾

(ي)ی زەننەدار پيتی پێشەوەی ژێر (كَسْرَة) بێ وەك :﴿قِيل، حِيل﴾

هەر سێكيان لە وشەی ﴿نُوحِيهَا، أُوذِينَا، وأُوتِينَا﴾ كۆكراونەتەوە.

---

[١٢٣] بڕوانە: السلسلة الصحيحة للألباني ژمارە : ٢٢٣٧.

پیتەکانی (لین):

(و)ی زەننەدار پیتی پێشەوەی سەر (فتحة)بێ وەك: ﴿خَوف﴾

(ي)ی زەننەدار پیتی پێشەوەی سەر (فتحة) بێ وەك: ﴿بَيت﴾

کەواتە: پیتی ئەلیف تەنها پیتی مەددە چونکە هەمیشە زەننەدارەو پێشەوەی سەر (فتحة)یە، بەڵام (و، ي) هەندێ جار پیتی مەددن کاتێك زەننەداربن و (حرکة)ی پێشەوەیان لەڕەگەزی خۆیانبێت، هەندێ جاریش تەنها پیتی (لین)ن کاتێك زەننەداربن و پێشەوەیان (مفتوح) بێت.[١٢٤]

(الجمزوري) دەڵێت:

حُرُوفُهُ ثَلاَثَةٌ فَعِيهَا   مِنْ لَفْظِ وَايٍ وَهْيَ فِي نُوحِيهَا
وَالكَسْرُ قَبْلَ الْيَا وَقَبْلَ الْواوِ ضَمْ   شَرْطٌ وَفَتْحٌ قَبْلَ أَلْفٍ يُلْتَزَمْ
وَاللِّينُ مِنْهَا الْيَا وَوَاوٌ سُكِّنَا   إِنِ انْفِتَاحٌ قَبْلَ كُلٍّ أُعْلِنَا

---

[١٢٤] **بڕوانە: أحکام تلاوة القرآن ل ٢٠٩.**

جیاوازی نێوان پیتی مەددو پیتی (الهمزة):

ڕووی بەراورد	(الهمزة)	پیتەکانی مەدد
لەڕووی مەخرەجەوە	مەخرەجی کۆتایی گەرووە.	مەخرەجیان بۆشایی ناو دەم (جوف)ە .
لەڕووی بەهێزی و لاوازیەوە	پیتێکی بەهێزە	لاوازن
لەڕووی شێوەیانەوە	پیتێکی (حركة)دارە	(حركة) یان نیە
لەڕووی بنەڕەتی و لاوەکی یەوە	پیتێکی (أصلي) یە	پیتی لاوەکین

بەشەکانی درێژکردنەوە (المدّ)

مەدد دەکرێت بەدوو بەشی سەرەکیەوە:

١- مەددی بنەڕەتی (المد الأصلي)

٢- مەددی لاوەکی (المد الفرعي)

یەکەم: مەددی بنەڕەتی (المد الأصلي):

بریتیە لەومەددەی کەبەبێ ئەو پیتەکە تەواو نابێت و، بەدوایدا (همزة) و (سکون) نیە.[١٢٥]

هۆی ناونانی: بنەڕەتیە لەچاو مەددەکانی تر داو، ئەندازەی درێژکردنەوەی تەنها دوو جووڵە (حركة)یە.

هەروەها پێشی دەوترێ مەددی ئاسایی (طبيعي) چونکە هەموو دەم و زمانێکی ساغ زیاترو کەمتر لەو ئەندازەیە درێژی ناکاتەوە.

(الجمزوري) دەڵێت:

وَالمَدُّ أَصْـليٌّ وَفَرْعِيٌّ لَهُ ... وَسَمِّ أَوَّلاً طَبِيعيًّا وَهُو

مَا لاَ تَوَقُّفٌ لَهُ عَلَى سَبَبْ ... وَلاَ بِدُونِه الْحرُوفُ تُجْتَلَبْ

بَلْ أَيْ حَرْفٍ غَيْرٌ هَمْزٍ أَوْ سُكُونْ ... جَا بَعْدَ مَدّ فَالطَبِيعيُّ يَكُونْ

---

[١٢٥] بڕوانە: سەرچاوەی پێشوو ل ٢١٠.

ئەندازەی مەددی ئاسایی:

سەبارەت بە ئەندازەی درێژکردنەوەی پیتەکانی مەدد زانایانی پێشین زاراوەی ئەلیفیان بەکارهێناوە، واتە: بۆ هەموو جۆرێك لەجۆرەکانی مەددی بنەڕەتی وتوویانە ئەندازەی ئەلیفێك درێژ دەکرێتەوە، زانایانی دوای ئەوانیش زاراوەی (حرکة)یان بەکارهێناوە،(حرکة)ش یەکەیەکی پێوانەییەو بریتیە لەزەمەنی دەربڕینی (فتحة)یەك یان (ضمّة)یەك یان (کسرة)یەك، هەر بۆیە بە (فتحة)یان وتووە ئەلیفی بچووك و بە(ضمّة) شیان وتووە واوی بچووك و بە (کسرة)شیان وتووە یای بچووك.

بەڵام پاش سەرنجدان بۆمان ڕووندەبێتەوە کە هەردوو زارەوەکە [واتە: ئەلیف و (حرکة)] هەمان مەبەست دەگەیەنن، چونکە مەبەست لەدوو(حرکة) واتە: (٢ ضمة) یان (٢ فتحة) یان (٢ کسرة).

کەواتە ماوە (زمن)ی پێویست بۆ دەربڕینی ئەلیفێك یەکسانە بەماوە (زمن)ی پێویست بۆ دەربڕینی دوو(حرکة)و هیچ جیاوازیەك لەنێوان ئەم دوو زاراوەیەدا نیە.

بەڵام زۆرێك لەزانایانی سەردەم دەڵێن: ئەندازەی دوو (حرکة) ئەوەندەیە کەبەخێراییەکی مامناوەند پەنجەت دابخەیت یان بیکەیتەوە.

بەڵام ئەم قسەیە قسەیەکی ڕوون نیەو بەپێوەر دانانرێت و ئەندازەکەی لەکەسێکەوە بۆکەسێکی تر دەگۆڕێت و، نەگونجاویشە لەگەڵ هەرسێ شێوازی خوێندنەوە(التحقیق، التدویر، الحدر) [١٢٦]

بۆیە پێویستە لای مامۆستایەکی خاوەن مۆڵەت ئەم یاسایە فێرببیت.

---

[١٢٦] بڕوانە: حق التلاوة ل ١٩٥، تیسیر الرحمن ل ٢٠٥، علم التجوید للغوثاني ل ٤٧، کیف تقرأ القرآن للدکتور أیمن رشدي سوید (وانەی ٥٣-٥٤)

بەشەکانی مەددی ئاسایی (طبيعي):

مەددی ئاسایی دەکرێت بە (دوو) بەشەوە:[١٢٧]

١- مەددی ئاسایی وشەیی (المد الطبيعي الكلمي)

٢- مەددی ئاسایی پیتیی (المد الطبيعي الحرفي)

١- مەددی ئاسایی وشەیی (المد الطبيعي الكلمي):

ئەم مەددەش لەیەك وشەدا ڕوودەدات و، سێ جۆری هەیە:

أ- مەددی ئاسایی جێگیر لەکاتی بەردەوامبوون و وەستاندا (المد الطبيعي الثابت وصلا ووقفا):

ئەگەر دوای پیتی مەدد پیتێکی بزواو (متحرك) لەحاڵەتی وەستان (وقف)و بەردەوامبوون (وصل)دا هاتبێت، لەسەرەتاوە بێت یان لەکۆتایی.

وەکو: ﴿ مَالِكِ، يُوصِيكُمْ، بِيَمِينِهِ، وَضُحَاهَا، قَالُوا، وَأُمْلِي ﴾

ب- مەددی ئاسایی جێگیر لەکاتی وەستاندا (المد الطبيعي الثابت في الوقف دون الوصل):

ئەم جۆرەیان تەنها لەحاڵەتی وەستان (وقف)دا بوونی هەیە، ئەویش لەم حاڵەتانەی خوارەوەدا:

---

[١٢٧] بڕوانە: هداية القاري للمرصفي ل (١٣٣-١٣٥)، غاية المريد في علم التجويد ل(٤٨-٤٩)، تيسير الرحمن ل (٢٠٦-٢٠٧)

- **بەدوای پیتی مەددا لە وشەیەکی تردا پیتێکی زەننەدار هاتبێت، واتە: (التقاء الساكنين):**

نموونەی ئەلیف:

﴿فَإِن كَانَتَا ٱثۡنَتَيۡنِ...﴾(النساء:١٧٦) ، ﴿وَقَالَا ٱلۡحَمۡدُ لِلَّهِ﴾(النمل:١٥)

﴿وَجَآءَ رَجُلٌ مِّنۡ أَقۡصَا ٱلۡمَدِينَةِ﴾(القصص:٢٠)،﴿ طَغَا ٱلۡمَآءُ﴾ (الحاقه:١١)

نموونەی واو:

﴿ثُمَّ إِنَّهُمۡ لَصَالُواْ ٱلۡجَحِيمِ ﴾ (المطففين ١٦) ، ﴿وَإِذۡ قَالُواْ ٱللَّهُمَّ﴾ (الأنفال:٣٢)

نموونەی (یاء):

﴿وَفِرۡعَوۡنَ ذِى ٱلۡأَوۡتَادِ﴾ (الفجر ١٠) ،﴿حَاضِرِى ٱلۡمَسۡجِدِ ٱلۡحَرَامِ﴾ (البقرة:١٩٦)

- **وەستان لەسەر ناوە (مقصور)ەکان:**

وەکو: ﴿ هُدًى، ضُحًى، مُصلًّى، عَمًى، سُدًى﴾

- **وەستان لەسەر ناوە (منصوب)ەکان:**

وەکو: ﴿وَكِيلاً، حَسِيباً، حَكِيماً، حَدِيثاً ﴾

ئـەم جـۆرە مـەددی لـەجیاتی (العِـوضِ)ی پـێ دەگوترێـت، واتـە: هێنانی پیتی ئەلیف لەجیاتی (تنوین) لەحاڵەتی وەستاندا.

هەروەها وەستان لەسەر وشەی ﴿وَلَيَكُونًا﴾، ﴿لَنَسۡفَعًۢا﴾، ﴿إِذًا﴾، **بە** (وَلَيَكُونَا)**و** (لَنَسْفَعَا)**و** (إِذَا) **دەخوێنرێتەوە.**

- **ئەگـەر پیتـی مەددەکـە پیتـی (ألـف) بێـت ئـەویش لـەم (حـەوت) وشەیەی خوارەوەدا:**

(أَنَاْ) **بۆ نموونە:** ﴿ وَلَآ أَنَاْ عَابِدٌ مَّا عَبَدتُّمْ﴾ (الكافرون ٤)

(لَّٰكِنَّاْ) **لەئايەتی** ﴿لَّٰكِنَّاْ هُوَ ٱللَّهُ رَبِّى ﴾ (الكهف ٣٨)

(الظُّنُونَا) **لەئايەتی** ﴿وَتَظُنُّونَ بِٱللَّهِ ٱلظُّنُونَاْ ﴾ (الأحزاب ١٠)

(الرَّسُولَا) **لەئايەتی** ﴿وَأَطَعْنَا ٱلرَّسُولَاْ ﴾ (الأحزاب ٦٦)

(السَّبِيلَا) **لەئايەتی** ﴿ فَأَضَلُّونَا ٱلسَّبِيلَاْ ﴾ (الأحزاب ٦٧)

(قَوَارِيرَا) **لەئايەتی**﴿ وَأَكْوَابٍ كَانَتْ قَوَارِيرَاْ ﴾ (الانسان ١٥)

(سَلَاسِلَاْ) **لەئايەتی** ﴿إِنَّآ أَعْتَدْنَا لِلْكَٰفِرِينَ سَلَٰسِلَاْ وَأَغْلَٰلًا وَسَعِيرًا﴾ (الانسان ٤)

تێبینی:

یەکەم: لەکاتی وەستان لەسەر وشەی (سَلَاسِلَاْ) دەشتوانی ئەلیفەکەی نەخوێنیتەوەو لەسەر پیتی لام بوەستی، بەڵام لەحاڵەتی بەردەوامبوون (وصل)دا دەبێت ئەلیفەکە نەخوێنرێتەوە.[١٢٨]

دووەم: بەڵام وشەی (قَواريرَا)ی دووەمی سورەتی (الانسان: ١٦) لە حاڵەتی بەردەوامبوون و وەستاندا ئەلیفەکەی ناخوێنرێتەوە.[١٢٩]

سێیەم: لە (مصحف)ی پیرۆزدا سفرێکی درێژ لەسەر ئەلیفی ئەم حەوت وشەیە دانراوە، واتە نەخوێندنەوەیان لەکاتی(وصل)دا.[١٣٠]

---

[١٢٨] **بڕوانە: مذكرة في أحكام التجويد (٢٥/١).**

[١٢٩] **بڕوانە: غاية المريد في علم التجويد ل١٠٤.**

[١٣٠] **بڕوانە: فتح رب البريّة ل ٦٤.**

ج- مەددی ئاسایی جێگیر تەنها لەکاتی بەردەوامبووندا (المد الطبيعي الثابت في الوصل دون الوقف):

ئەمیش لەم دوو حاڵەتەی خوارەوەدا:

حاڵەتی یەکەم: مەددی ڕاناوی بچووك (الصلة الصغرى): ئەو ڕاناوە بزواوەیە کەبۆ تاکێکی ئامادە نەبووی نێر بەکاردێت و دەکەوێتە کۆتایی وشەوە لە نێوان دوو پیتی بزواودا بەمەرجێك بەدوایدا پیتی (همزة) نەیەت.

وەکو:

﴿وَلَمۡ يَكُن لَّهُۥ كُفُوًا أَحَدُۢ﴾، **بەم شێوەیە دەخوێنرێتەوە:(لَهُو كُفوً).**

﴿فَأَثَرۡنَ بِهِۦ نَقۡعٗا ۝٤ فَوَسَطۡنَ بِهِۦ جَمۡعًا﴾ (العاديات ٤-٥) **بە(بهي نقعا)و (بهي جمعا) دەخوێنرێتەوە.**

ئەندازەکەشی دوو جووڵە (حرکة) درێژ دەکرێتەوە لەحاڵەتی بەردەوام بووندا.

حاڵەتی دووەم: ئەگەر پیتی مەدد کەوتە پێش پیتی کۆتاییەوە ئەوا دەبێتە مەددێکی ئاسایی لەکاتی بەردەوام بووندا، بەڵام لەحاڵەتی وەستاندا دەبێتە مەددی توشهاتوو بەزەننە (المد العارض للسكون)و دەتوانرێت دوو یان چوار یان شەش(حرکة)درێژبکرێتەوە.

وەکو: ﴿ بصِير، الحِساب، الرَّاكعون ﴾

٢- مەددی ئاسایی پیتیی (المد الطبيعي الحرفي):

ئەو پیتانە دەگرێتەوە لە سەرەتای هەندێ لەسوڕەتەکاندا هاتوون .
پیتەکانی: ئەم مەددەش لەپێنج پیتدا هەڵهێنراوە: (ح، ي، ط، ه، ر) لە ڕستەی (حي طهر)دا کۆکراونەتەوەو، بە(حا، یا، طا، ها، را) دەخوێنرێنەوە.
پیتی (ح) لەوشەی (حم)ی حەوت سوڕەتدا (غافر، فصلت، الشورى، الزخرف، الدخان، الجاثية، الأحقاف)
پیتی (ي) لە (كهيعص)ی سوڕەتی (مريم)و، لە (يس).
پیتی (ط) لەسوڕەتی (طه) ، (طسم)ی سوڕەتی الشّعراء)و (القَصَص)، (طس)ی سوڕەتی (النمل).
پیتی (ه) لە (كهيعص)، (طه)
پیتی (ر) لە (الر)ی هەر پێنج سوڕەتی (یونس، هود، يوسف، إبراهيم، الحجر)و، لە (المر)ی سوڕەتی (الرَّعد).

مەددی لاوەکی (الفرعي)و بەشەکانی:

پێناسە: درێژ کردنەوەی پیتی مەدد زیاد لەمەددی ئاسایی، لەبەر هۆکارێك لەهۆکارەکان.[131]

هۆکارەکانی: گەیشتنی پیتەکانی مەدد بە پیتی (همزة:ء) یا پیتێکی زەنتەدار.

(الجمزوري) دەڵێت:

وَالآخَرُ الْفَرْعِيُّ مَوْقُوفٌ عَلَى سَبَبْ كَهَمْزٍ أَوْ سُكُونٍ مُسْجَلا

جۆرەکانی دوانن:

یەکەم: ئەو مەددانەی بەهۆی پیتی (همزة) وە ڕوو دەدەن.

دووەم: ئەو مەددانەی بە هۆی پیتێکی زەنتەدارەوە ڕوو دەدەن.

یەکەم: ئەو مەددانەی بە هۆی (همزة) وە ڕوو دەدەن:

سێ جۆرن:

١- مەددی پێویستی لکاو (المد الواجب المتصل).

کاتێك بەدوای یەکێك لەپیتەکانی مەددا پیتی (همزة) هاتبێت لەیەك وشەدا.

ئەم درێژ کردنەوە پێویست (واجب)ە چونکە گشت خوێنەران (القُرّاء) بڕیاریان لەسەردرێژ کردنەوەی داوە.

---

[131] تیسیر الرحمن ل (٢٠٨).

ئەندازەی درێژ کردنەوەی:
(٤) یان (٥) جووڵەیە، بەڵام (٤) جووڵە بەناوبانگترە.
هۆی ناونانی: لکاو (متصل) چونکە لەیەك وشەدا ڕوو دەدات.

(ابن الجَزري) دەڵێت:

وَوَاجِبٌ إنْ جَاءَ قَبْلَ هَمْزَةِ   مُتَّصِلاً إِنْ جُمِعَا بِكِلْمَةِ

نموونە:

پیتی مەدد لە ناوەڕاستدا: ﴿فَكُلُوهُ هَنِيٓـًٔا مَّرِيٓـًٔا﴾، ﴿ٱلۡمَلَٰٓئِكَةِ﴾، ﴿لِيَسُـُٔوا﴾

پیتـی مـەدد لـە کۆتاییـدا: ﴿وَمَا عَمِلَتۡ مِن سُوٓءٖ﴾، ﴿يَهۡدِي مَن يَشَآءُ﴾، ﴿إِنَّمَا ٱلنَّسِيٓءُ زِيَادَةٞ فِي ٱلۡكُفۡرِۖ﴾

تێبینی: ئەگەر پیتـی (همزة) کەوتـە کۆتـایی وشـەو لەسـەری وەسـتایت دەتـوانی تـا (٦) جووڵـەش درێـژی کەیتـەوە، چـونکە دەبێتـە مـەددی توشهاتوو بە زەننە (العارض للسکون)، وەکو:

﴿ذَٰلِكَ فَضۡلُ ٱللَّهِ يُؤۡتِيهِ مَن يَشَآءُۚ﴾ (الجمعة ٤)

﴿إِنَّكَ سَمِيعُ ٱلدُّعَآءِ﴾ (غافر ٥٨)

٢- مەددی ڕێپێدراوی جیا (المد الجائز المنفصل).
کاتێك یەکێك لەپیتەکانی مەدد لەکۆتایی وشـەیەکداو پیتـی (همـزة) لـە سەرەتای ووشەیەکی تردا کەبەدوای ئەودا هاتبێت.
ئەندازەی درێژ کردنەوەی: دەتوانرێ (٤) یان (٥) جووڵە درێژ بکرێتەوە بەڵام (٤) بەناوبانگترە.

هۆی ناونانی:

پێی گوتراوە جیا (منفصل) چونکە لەدوو وشەدا ڕوو دەدات.

هەروەها پێی گوتراوە ڕێپێدراو (جائز) چونکە لەلای هەندێك لەخوێنەران (القراء) کورتکردنەوەی بۆ (٢) جووڵەش (واتە: القصر) دروستە.

(ابن الجَزري) دەڵێت:

وَجَائِزٌ إِذَا أَتَى مُنْفَصِلاً ....

نموونە:

کاتێك پیتە مەددەکە بخوێنرێتەوەو بنووسرێت وەك: ﴿وَلَآ أَنتُمۡ عَٰبِدُونَ مَآ أَعۡبُدُ ﴾(الكافرون:٥)، ﴿وَإِذَا ٱنقَلَبُوٓاْ إِلَىٰٓ أَهۡلِهِمُ ٱنقَلَبُواْ فَكِهِينَ ﴾(المطففين:٣١)

یان بخوێنرێتەوەو بەڵام نەنوسرابێت وەك:

﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ﴾، ﴿ يَٰٓـَٔادَمُ ﴾، ﴿ يَٰٓأَهۡل﴾، ﴿هَٰٓأَنتُم﴾

تێبینی:

ئەم جۆرە مەددە تەنها لەکاتی بەردەوامبوون (وصل)دایە، خۆئەگەر لەسەر وشەی یەکەم وەستای لە (٢) جووڵە زیاتر درێژی ناکەیتەوە.

٣- مەددی گۆڕاو(البدل).[١٣٢]

ئەگەر لەپێش پیتی مەددەوە لەیەك وشەدا پیتی (همزة) هاتبێت و لەدوای پیتی مەددیشەوە (همزة)و زەننە نەهاتبێت.

هۆی ناونانی: بۆیە ناونراوەمەددی گۆڕاو (البدل) چونکە پیتە مەددەکە لەبنەڕەتدا هەمزەیەکی زەننەدار بووە بەپێی یاسای زانستی (الصرف) هەرکات دوو هەمزە لەسەرەتای وشەیەکدا کۆبونەوە یەکەمیان بزواو ودووەمیان زەننەداربێت دوومیان دەگۆڕی بۆ پیتی مەدد لەڕەگەزی جووڵەی پیتی پێش خۆی.

ئەندازەی درێژکردنەوەی: لەلای (حفص) تەنها دوو جووڵە درێژ دەکرێتەوە.

نموونە:

﴿ ءَادم ﴾، ﴿ أُوتوا ﴾، ﴿ إِيتَاء ﴾، ﴿ لِإِيلَافِ ﴾، ﴿ ءَامَنَ﴾

لەبنەڕەتدا (أَأْدم)، (أُؤْتوا)، (إِئْتاء)، (لإِئْلاف)، (أأْمن) بوون.

مەددی لێکچوو بەگۆڕاو (المد الشبيه بالبدل):

خوێنەری بەڕێز، هەر پیتێکی مەدد بەدوای (همزة)دا هاتبێ زانایان بەپاشکۆی مەددی (بدل) یان داناوەو، هەمان حوکمی مەددی گۆڕاو (البدل) وەردەگرێت، با لەبنەڕەتیشدا هەمزە نەبووبێت.[١٣٣]

وەك: ﴿ لَيَـُٔوسٌ﴾، ﴿ يَشَآءُون ﴾، ﴿ مُتَّكِـِٔين﴾، ﴿ مَـَٔابٍ﴾

---

[١٣٢] تيسير الرحمن ل ٢١٦-٢١٧.

[١٣٣] الروضة الندية شرح متن الجزرية ل ٣٢.

حاڵەتەکانی مەددی گۆڕاو (البدل):

چوار شێوەی هەیە:

١- جێگیرە لە بەردەوامبوون (وصل)و، وەستان (وقف)دا:

ئەگەر لەسەرەتاوە یان لەناوەڕاستەوە هاتبوو، وەکو:

﴿ءَامَنَ الرَّسول ﴾، ﴿إِي وَرَبِّي ﴾، ﴿أَنبِئُوني ﴾، ﴿نَبِّؤُونِي ﴾

٢- تەنها لە (وصل)دا جێگیرە (درێژ دەکرێتەوە):

وەکو: ﴿ الخَاطِئِين ﴾، ﴿ مُستَهزِءُون ﴾، ﴿ يُرَاءُونَ ﴾

بەڵام لەحاڵەتی (وقف)دا دەبێتە مەددی توشهاتوو بەزەننە (المد العارض للسكون) ئەو کاتە (٢) یان (٤)یان (٦) جووڵە درێژ دەکرێتەوە .

٣- جێگیرە تەنها لە وەستان (وقف)دا:

وەك: ﴿ وَجَآءُوٓ أَبَاهُمۡ ﴾ **ئەگەر لەسەر وشەی (وَجاءُو) وەستایت دەبێتە مەددی گۆڕاو (بدل)و دوو جووڵە درێژدەکرێتەوە .**

٤- جێگیرە تەنها لەسەرەتاوە: وەکو وشەی (ائۡتُونِي)ی ئایەتی

﴿أَمۡ لَهُمۡ شِرۡكٞ فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِۖ ٱئۡتُونِي بِكِتَٰبٖ مِّن قَبۡلِ هَٰذَآ﴾ (الأحقاف ٤)

واتە لەکاتی (وصل)دا بە (السماواتِئـتوني) دەخوێنرێتەوە بەبێ هەمزە. بەڵام ئەگەر لەسەر وشەی (السَّمَاوَاتِ) وەستایت و پاشان دەستکردەوە بەخوێندنی (ائۡتُونِي) بە (إيـتوني) دەیخوێنیتەوەو دوو جووڵە درێژی دەکەیتەوەو دەبێتە مەددی (بدل).

هەروەها:

﴿وَمِنۡهُم مَّن يَقُولُ ٱئۡذَن لِّي وَلَا تَفۡتِنِّيٓۚ﴾ (التوبة ٤٩)

﴿وَقَالُواْ يَٰصَٰلِحُ ٱئۡتِنَا بِمَا تَعِدُنَآ﴾ (الأعراف ٧٧)

﴿فَلۡيُؤَدِّ ٱلَّذِي ٱؤۡتُمِنَ أَمَٰنَتَهُۥ﴾ (البقرة: ٢٨٣)

گەر لەسەرەتاوە خوێنرایەوە بە (إيذن لي)و (إِيتنَا)و (أوتمن) دەخوێنرێنەوە.

دووەم: ئەو مەددانەی بەهۆی پیتێکی زەنندارەوە ڕوو دەدەن

ئەمانیش دوو جۆرن:

١- مەددی پێویست (المد اللازم).

٢- مەددی توشهاتوو بەزەننە (المد العارض للسكون).

٣- مەددی (اللين)

١- مەددی پێویست (المد اللازم).

بەدوای پیتی مەددا پیتێکی زەنندداری بنەڕەتی لەهەردوو حاڵەتی وەستان و بەردەوامبووندا لە وشەیەکدا یان لەپیتێك لەپیتەکانی سەرەتای هەندێ لەسوڕەتەکاندا.[١٣٤]

هۆکاری: هۆی ئەم مەددە بەیەکگەیشتنی دووپیتی زەنندارە، کە پیتی مەددو پیتە زەنندارە بنەڕەتیەکەیە، پیتی یەکەم درێژدەکرێتەوە بۆ ئەوەی درێژکردنەوەکە وەك پیتێکی لێبێت و بکەوێتە نێوان دوو پیتە زەنندارەکەوە.

ئەندازەی درێژکردنەوەی: پێویستە شەش جووڵە درێژ بکرێتەوە .

(ابن الجزري) دەڵێت:

فلازِمٌ إنْ جاءَ بعْدَ حرفِ مَد ساكِنُ حَالَيْن وبالطول يُمَد

هۆی ناونانی:

---

[١٣٤] **تيسير الرحمن ل ٢٢١.**

هەموو خوێنەران (القرّاء) یەکدەنگن لەسەر تەواو درێژکردنەوەی (الإشباع) لەهەردوو حاڵەتی بەردەوامبوون و وەستاندا.[135]

بەشەکانی: مەددی (لازم) دەبێت بەدوو بەشەوە:

أ- مەددی پێویستی وشەیی (المد اللازم الكلمي)

ب- مەددی پێویستی پیتیی (المد اللازم الحرفي)

هەریەك لەم دوانەش دەبن بەدوو بەشەوە:

قورسکراو (مُثقل)، سوككراو (مُخَفَّف)

(الجمزوري) له (التحفة)دا بەم شێوەیە ئاماژەی بۆ هەرچواریانکردووە:

أَقْسَامُ لاَزِمٍ لَدَيْهِمْ أَرْبَعَهْ وَتِلْكَ كِلْمِيٌّ وَحَرْفِيٌّ مَعَهْ
كِلاَهُمَا مُخَفَّفٌ مُثَقَّلُ فَهَذِهِ أَرْبَعَةٌ تُفَصَّلُ

أ- مەددی پێویستی وشەیی(المد اللازم الكلمي):

ئەگەر بەدوای پیتی مەدد دا پیتێکی زەنندەداری هەمیشەیی لەهەمان وشەدا هاتبوو، ئەمیش دوو جۆرە:

(١) مەددی پێویستی وشەیی قورسکراو (مُثَّقل):

ئەگەر لەدوای پیتی مەددەوە پیتێکی (شدّة) دار هاتبوو. وەك:

﴿ٱلضَّآلِّينَ﴾، ﴿ٱلۡحَآقَّةُ﴾،﴿دَآبَّةٖ﴾، ﴿ءَآلذَّٰكَرَيۡنِ﴾، ﴿ءَآللَّهُ﴾، ﴿أَتُحَٰٓجُّوٓنِّي﴾

پیِّ ی وتراوە وشەیی:

چونکە پیتە زەنندەرە بنەڕەتیەکە بەدوای پیتی مەدد دا لەیەك وشەدا هاتووە.

[135] الروضة الندية شرح متن الجزرية (٣ / ٢٥).

قورسکراو: چونکە تێهەڵکێش دەکرێت.

(٢) مەددی پێویستی وشەیی سووککراو (مخفّف):

ئەگەر لە دوای مەددەوە پیتێکی زەنندەداری بنەڕەتی بێ (شدّة) هاتبوو.

نموونە: لە قورئانی پیرۆزدا تەنها وشەی ﴿ءَآلۡـَٰٔنَ﴾ هەیەو دووجار لە سورەتی (یونس)دا لە ئایەتی (٩١،٥١) هاتووە.

پێی وتراوە: سوککراو لەبەر ڕوونەدانی تێهەڵکێش.

تێبینی: سێ وشە لە شەش جێگەی قورئانی پیرۆزدا مەددی پێویستی وشەیین بەڵام بە بێ درێژکردنەوەش (التسهيل) دەخوێنرێنەوە.

وشەی ﴿ءَآلذَّكَرَيۡنِ﴾ دوو جار لەسورەتی (الأنعام)دا

وشەی ﴿ءَآلۡـَٰٔنَ﴾ دوو جار لەسورەتی (یونس)دا

وشەی ﴿ءَآللَّهُ﴾ یەکی جارێك لەسورەتی (یُونس)و لە (النمل)دا هاتووە .

هەندێ لەزانایان ئەم حاڵەتەیان ناوناوە مەددی جیاکردنەوە (الفَرق) کاتێك هەمزەی پرسیار (استفهام) دەکەوێتە پێش (ألـ)ی ناساندن (التعريف) ودەبێتە پیتی مەدد.

هۆی ناونانیشی بۆجیاکردنەوەی پرسیار (استفهام) لە هەواڵ (الخبر).[١٣٦]

---

[١٣٦] بڕوانە: إحكام الأحكام في تجويد القرآن ل ٢١.

ب- مەددی پێویستی پیتیی (المد اللازم الحرفي):

ئەگەر بەدوای پیتی مەدد یان (لین)دا (واتە پیتی عین) پیتێکی زەنندەداری بنەڕەتی هاتبوو لە یەکێك لەپیتەکانی سەرەتای هەندێك لەسوڕەتەکاندا، بەمەرجێك ئەو پیتە هیجاکەی لەسیٚ پیت کەمتر نەبێت و پیتی ناوەڕاستی پیتی مەدد بێت ، ئەمیش دوو جۆرە:

(١) مەددی پێویستی پیتی قورسکراو (مُثَقَّل):

ئەگەر دوای پیتی مەدد پیتێکی تێهەڵکێشکراو (مدغم) هاتبیٚ.

وەك: ﴿الٓمٓ﴾، ﴿طسٓمٓ﴾

پێی وتراوە:

پیتی: چونکە پیتە زەنندەدارە بنەڕەتیەکە بەدوای پیتی مەدد دا لەیەك وشەدا هاتووە.

قورسکراو: چونکە لەبەر ڕوودانی تێهەڵکێش.

(٢) مەددی پێویستی پیتی سووك (مُخَفَّف):

ئەگەر دوای پیتی مەدد پیتێکی زەنندەداری تێهەڵکێش نەکراو هاتبیٚ.

وەك: ﴿قٓۚ وَٱلۡقُرۡءَانِ ٱلۡمَجِيدِ﴾، ﴿يسٓ﴾

پێی وتراوە: سوککراو لەبەر ڕوونەدانی تێهەڵکێش .

(الجمزوري) لە مەتنەکەیدا دەڵێت:

فَإِنْ بِكِلْمَةٍ سُكُونٌ اجْتَمَعْ — مَعْ حَرْفِ مَدٍّ فَهْوَ كِلْمِيٌّ وَقَعْ

أَوْ فِي ثُلاَثِيِّ الحُرُوفِ وُجِدَا — وَالمَدُّ وَسْطُهُ فَحَرْفِيٌّ بَدَا

كِلاَهُمَا مُثَقَّلٌ إِنْ أُدْغِمَا   مَخَفَّفٌ كُلٌّ إِذَا لَمْ يُدْغَمَا

پیتە بچراوەکان (الحروف المقطعة)ی سەرەتای سوڕەتەکان [137]

ئـــەم پیتانـــە ژمارەیـــان چـــواردە پیتـــە (الجمـــزوري) لـــەم دێـــڕەدا کۆیکردوونەتەوە:

وَيَجْمَعُ الْفَوَاتَحِ ٱلارْبَعْ عَشَرْ   صِلْهُ سُحَيْراً مَنْ قَطَعْكَ ذَا اشْتَهَرْ

هەندێکی تر لەزانایان لە ڕستەی (نصٌّ حكيمٌ قاطعٌ له سرٌّ) .

ئـەم (١٤) پیتـە لەسـەرەتای (٢٩) سـوڕەتدا هـاتوون و، دەکـرێن بـە پێـنج بەشەوە:

١- **یەك پیتی: لە (٣) سوڕەتدا :** ﴿صٓ﴾، ﴿قٓ﴾، ﴿نٓ﴾.

٢- **دووپیتـــی: لـــە (١٠) ســـوڕەتدا:** ﴿طه﴾، ﴿طسٓ﴾ ، ﴿حمٓ﴾ **لـــە (٧) سوڕەتدا.**

٣- **ســـێ پیتـــی: لـــە (١٣) ســـوڕەتدا:** ﴿الٓمٓ﴾ **لـــە ســـوڕەتی (البقـــرة)، (آل عمران)، (العنكبوت)، (الرّوم)، (لقمان)، (السَّجدة)دا.**

﴿الٓر﴾ **لە سوڕەتی (يُونُس)، (هود)، (يُوسُف)، (إبراهيم)، (الحِجر)دا.**

﴿طسٓمٓ﴾ **لە سوڕەتی (الشُّعراء)، (القَصَص)دا.**

٤- **چوارپیتی: لەدوو سوڕەتدا:** ﴿الٓمٓصٓ﴾ **الأعراف،** ﴿الٓمٓر﴾**الرَّعد.**

٥- **پێنج پیتـی: لـەدوو سوڕەتدا:** ﴿كٓهيعٓصٓ﴾ **مـریم،** ﴿حمٓ ۝١ عٓسٓقٓ﴾ **الشورى.**

---

[137] **بڕوانە: تيسير الرحمن ل ٢٢٥-٢٢٦.**

حوكميان: ئەم چواردە پیتە لەڕووی حوکمیشەوە دەبن بەچوار بەشەوە:

١- مەددی پێوستن و دەبێت (٦) جووڵە درێژ بکرێنەوە:

ئەو سێ پیتیانەن کەناوەڕاستیان پیتی مەددەو بەدوایاندا زەنەی بنەڕەتی هاتووە، ژمارەیان (حەوت) پیتەو لەم ڕستەیەدا کۆکراونەتەوە: (سنقص لکم)، وەبەم شێوەیە دەخوێنرێنەوە :

سین، نون، قاف، صاد، لام، کاف، میم.

٢- تێرکردن (الإشباع)و، ناوەند (التوسط):

ئەو سێ پیتیانەن ناوەڕاستیان پیتی (لین)ە، ئەویش تەنها پیتی (ع: عین)ەو، لە سەرەتای سوڕەتی مریم ﴿كٓهيعٓصٓ﴾و لەسەرەتای سوڕەتی الشوری ﴿عٓسٓقٓ﴾دا هاتووە.

دەتوانرێ (٦) جووڵە درێژ بکرێتەوە چونکە مەددی پێویستی پیتی سووکەو، دەشتوانرێ (٤) جووڵە درێژ بکرێتەوە و وەکو مەددی (لین)ی لێبکرێت، بەڵام پێی ناوترێ مەددی (لین) چونکە بەدوایدا زەنەی بنەڕەتی هەیەو مەددی (لین)یش بەدوایدا زەنەی کاتی هەیە، بۆیە هەندێ لەزانایان ناوی (اللين اللازم)یان لێناوە.

بەڵام لەکاتی خوێندنەوەیدا تێرکردن (الإشباع) واتە: تەواو درێژکردنەوە لەپێشترە.

٣- درێژکرنەوەی ئاسایی: ئەوانەن کە لەدووپیت پێك هاتوون بەلاَم پیتی دووەمیان پیتی مەددەو، ژمارەیان (٥) پیتە لە ڕستەی (حيّ طهر)دا کۆکراونەتەوەو، بە (حا، یا، طا، ها، را) دەخوێنرێنەوە.

٤- بەهیچ شێوەیەك درێژناکرێنەوە: ئەوانەن کەلە (٣) پیت پێکهاتوون و ناوەڕاستیان پیتی مەددو (لین) نیە، ئەمیش تەنها پیتی (ألِف) دەگرێتەوە.

٢- مەددی توشهاتوو بەزەننە (المد العارض للسكون).

ئەگەر بەدوای پیتی مەددا پیتێکی زەننەدار بەهۆی وەستان (وقف)ەوە هاتبوو، واتە لەبنەڕەتدا زەننەدار نیە.

ئەندازەی درێژکردنەوەی:

(٢) یان (٤) یان (٦) جووڵە درێژ دەکرێتەوە

نموونە:

﴿وَفِرۡعَوۡنَ ذِی ٱلۡأَوۡتَادِ﴾ (الفجر: ١٠)، ﴿كَلَّا بَلۡ تُكَذِّبُونَ بِٱلدِّینِ ﴾ (الانفطار: ٩)

﴿یَعۡلَمُونَ مَا تَفۡعَلُونَ ﴾(البينة: ١٢)، ﴿وَٱللَّهُ عِندَهُۥ حُسۡنُ ٱلۡمَـَٔابِ ﴾ (آل عمران ١٤)

﴿إِنَّ فِرۡعَوۡنَ وَهَـٰمَـٰنَ وَجُنُودَهُمَا كَانُوا۟ خَـٰطِـِٔینَ﴾ (القصص ٨)

﴿ٱلَّذِینَ هُمۡ یُرَاۤءُونَ ﴾ (الماعون ٦)

٣- مەددی (اللين):

بریتیە لەدرێژکردنەوەی هەردوو پیتی (و، ي)ی زەننەدار (ساکن) کاتێك پێشەوەیان (مفتوح) بێت و دوایان پیتێکی زەننەدار بێت بەهۆی وەستانەوە .

ئەندازەی درێژکردنەوەی:

(٢) یان (٤) یان (٦) جووڵە درێژ دەکرێتەوە

نموونه :﴿ قرَيْش، علَيْه، البَيْت، خَوْف﴾

مەددی (الصِّلة):

بریتیه له (هـ)ی ڕاناو (الضمیر) که بۆ تاکی نادیاری نێر دەگەڕێتەوە .
دەلکێت بەناو وکردارو پیتەوە:
وەکو: ﴿قُلتُهُ، حرِّقُوهُ﴾، ﴿أجَلِهِ، كمثلِهِ﴾، ﴿إليهِ، فيهِ، منهُ﴾
ئـەم ڕانـاوە لەبنەڕەتـدا (مـبني علـى الضـم)ە، بـەلاًم ئەگـەر (كسـرة) لەپێشیەوە بوو ئەویش (مكسور) دەبێت تەنها لەدوو شوێندا نەبێت کە لەریوایەتی (حفص)دا پێچەوانەیە:

﴿وَمَآ أَنسَىٰنِيهُ﴾ (الكهف:٦٣)، ﴿عَلَيۡهُ ٱللَّهَ﴾ (الفتح: ١٠)

مەددی (الصِّلة) دەکرێت بەدوو بەشەوە:

١- مـەددی (الصـلة)ی بچـووك: ئەگـەر پیتـی (همـزة) ی بـەدواوە نـەبوو، ئـەوە وەك مـەددی ئاسـایی (طبیعـي)یـەو دوو جووڵـە درێـژ دەکرێتـەوە، واتـە ئەگـەر ژێـری هـەبوو ئەنـدازەی پیتـی (ي)و، ئەگـەر بـۆری هـەبوو ئەندازەی پیتی (و) درێژ دەکرێتەوە.
لـە (مصـحف)دا لـەدوای ڕاناوەکـەوە (و) یْکـی بچـووك یـان (ي) یـەکی بچووکی بۆ دانراوە، وەکو:﴿ إِنَّهُۥ بِعِبَادِهِۦ خَبِيرُۢ بَصِيرٌ﴾

٢ – مەددی (الصلة)ی گەورە: ئەگەر پیتی (همزة)ی بەدواوە بوو.

ئەندازەی درێژ کردنەوەی: هەر وەك مەددی (منفصل) وایە (٤) یان (٥) جووڵـە درێـژ دەکرێتــەوە، هەرلەبەرئــەوەش پێــی وتــراوە: (الانفصــال الحكمي).

نموونە:

﴿وَمَا يُغۡنِي عَنۡهُ مَالُهُۥٓ إِذَا تَرَدَّىٰٓ﴾ (الليل ١١)، ﴿أَيَحۡسَبُ أَن لَّمۡ يَرَهُۥٓ أَحَدٌ﴾ (البلد ٧)

﴿وَمَا يُكَذِّبُ بِهِۦٓ إِلَّا كُلُّ مُعۡتَدٍ أَثِيمٍ﴾ (المطففين ١٢)

تێبینی:

١- لـە سـێ شـوێنی قورئـانی پیرۆزدا (ه)ی ڕانـاو کەوتۆتـە نێـوان دوو پیتی بزواو بەڵام درێژ ناکرێتەوەو بەزەننە دەخوێنرێتەوە:

﴿ وَإِن تَشۡكُرُواْ يَرۡضَهُ لَكُمۡ ﴾ (الزمر ٧).

﴿ٱذۡهَب بِّكِتَٰبِي هَٰذَا فَأَلۡقِهۡ إِلَيۡهِمۡ ﴾ (النمل: ٢٨)

﴿قَالُوٓاْ أَرۡجِهۡ وَأَخَاهُ ﴾ (الأعراف: ١١١) ، (الشعراء:٣٦)

سوود:

(ه)ی ڕاناو لەم حاڵەتانەی خوارەوەدا درێژ ناکرێتەوە:

أ- ئەگەر کەوتە نێوان دووپیتی زەننەدارەوە، وەکو:

﴿وَهَدَيۡنَٰهُ ٱلنَّجۡدَيۡنِ ﴾ (البلد ١٠)

﴿وَمَا تَفۡعَلُواْ مِنۡ خَيۡرٖ يَعۡلَمۡهُ ٱللَّهُۗ ﴾ (البقرة ١٩٧)

ب- ئەگەر پێشەوەی بزواو (متحرك) و دواوەی زەننەبوو، وەکو:

﴿فَيُعَذِّبُهُ ٱللَّهُ ٱلۡعَذَابَ ٱلۡأَكۡبَرَ﴾ (الغاشية ٢٤)

ج- ئەگەر پێشەوەی زەننەو دواوەی بزواو بوو، وەکو:

﴿ إِنَّآ أَنزَلۡنَٰهُ فِي لَيۡلَةِ ٱلۡقَدۡرِ﴾ (القدر: ١)

تێبینی:

١- لەیەك شوێنی قورئانی پیرۆزدا (ه)ی ڕاناو پێشەوەی زەننەدارو دواوەی بزواوەو دوو جووڵەش درێژ دەکرێتەوە:

﴿وَيَخۡلُدۡ فِيهِۦ مُهَانًا﴾ (الفرقان ٦٩)، **لەلای (حفص) بە (فيهي مُهانا) دەخوێنرێتەوە.**

٢- (ه)ی (إسم الإشارة)ش هەمان حوکمی (ه)ی ڕاناوی هەیە:

﴿إِنَّ هَٰذِهِۦ تَذۡكِرَةٌ﴾ (الانسان ٢٩)، **دوو جووڵە درێژ دەکرێتەوە چونکە پیتی (همزة) لەدوایەوە نەهاتووە .**

﴿وَإِنَّ هَٰذِهِۦٓ أُمَّتُكُمۡ أُمَّةً وَٰحِدَةً﴾ (المؤمنون ٥٢)، **(٤) یان (٥) جووڵە درێژ دەکرێتەوە چونکە پیتی (همزة) لەدوایەوە هاتووە.**

﴿هَٰذِهِ ٱلنَّارُ ٱلَّتِي كُنتُم بِهَا تُكَذِّبُونَ﴾ (الطور ١٤)، **لێرەدا هیچ درێژ ناکرێتەوە چونکە دواوەی پیتێکی زەننەدارە.**

بەڵام لە قورئانی پیرۆزدا بەدوای ئەم (ه)یەدا پیتی (و) نەهاتووە.

پاشکۆی مەددەکان

مەددی توانین (التمكين):

بریتیە لەهاتنی دوو پیتی (ي) بەشوێن یەکدا، یەکەمیان (شدّة) دارو (مكسور)ەو دووەمیان زەنندار.

هۆی ناونانی: چونکە بەهۆی (شدة)ەکەوە دەتوانرێت بەباشی بخوێنرێتەوە.

نموونە:

﴿ حُيِّيتم، النَّبيِّين، عِلِيِّين، الحوارِيِّين ﴾

ئەندازەی درێژکردنەوەی:

پێویستە (٢) جووڵە درێژ بکرێتەوە.[١٣٨]

مەددی لەجیاتی (العوض):

بریتیە لەوەستان لەسەر (تنوين)ێکی (منصوب) لەکۆتایی وشەدا، بە ئەلیفێکی مەددی، واتە پیتی ئەلیفەکە لەجیاتی (تنوين)ەکە.

[١٣٨] إحكام الأحكام في تجويد القرآن ل ٢٢.

ئەندازەی درێژکردنەوەی:

پێویستە (٢) جووڵە درێژ بکرێتەوە.

نموونە:

﴿ حكيمًا، عليمًا، كبيرًا ﴾

تێبینی: (ت)ی (تأنیث)ی خڕ (مربوطة) ئەگەر (تنوین)ی (فتحة)ی هەبوو بەپیتی (ه) لەسەری دەوەستی.

نموونە :﴿ رحمةً، نِعمةً ﴾.[١٣٩]

مەددی جیاکردنەوە (الفرق):

کاتێك هەمزەی پرسیار (إستفهام) دەچێتە سەر ناوێکی ناسێنراو بە (الـ)، ئەلیفی (ألـ)ی ناساندنەکە دەبێتە پیتی مەدد بۆ جیاکردنەوەی پرسیار (إستفهام)و هەواڵ (خبر).[١٤٠]

ئەم مەددەش تەنها لەسێ وشەی قورئانی پیرۆزدا ڕوویداوە:

﴿ءَآللهُ﴾، ﴿ءَآلْـَٔـٰنَ﴾، ﴿ءَآلذَّكَرَيْنِ﴾

ئەندازەی درێژکردنەوەی:

پێویستە (٦) جووڵە درێژ بکرێتەوە، چونکە جۆرێکە لەمەددی پێویستی وشەیی.[١٤١]

---

[١٣٩] مذكرة في التجويد ل ١٥.

[١٤٠] إحكام الأحكام في تجويد القرآن ل ٢١.

[١٤١] كتاب الاضاءة فى بيان اصول القراءة ل ١٤.

ڕیزبەندی مەددە لاوەکیەکان: [١٤٢]

مەددە لاوەکیەکان لەڕووی بەهێزی و لاوازیەوە جیاوازن بەپێی جیاوازی هۆکارەکانیان، واتە ئەگەر هۆکاری دروستبوونی مەددەکە بەهێز بوو مەددەکە بەهێزەو بەپێچەوانەشەوە ئەگەر هۆکارەکەی لاوازبوو مەددەکەش لاواز دەبێت، ئەویش بەم شێوەیەی خوارەوە:

١- بەهێزترینیان مەددی پێویست (لازم).

٢- مەددی لکاو (المتصل).

٣- مەددی تووشهاتو بەزەننە (العارض للسكون).

٤- مەددی جیا (المنفصل).

٥- مەددی گۆڕاو (البدل).

٦- لاوازترینیان مەددی (لین)ە.

کەواتە ئەگەر لەوشەیەکدا دوو هۆکار لەهۆکارەکانی مەدد کۆبوونەوە کار بەهۆکارە بەهێزەکەیان دەکرێت، بۆ وێنە:

﴿وَلَآ ءَآمِّينَ ٱلۡبَيۡتَ ٱلۡحَرَامَ﴾ **دوو هۆکاری مەددی تێدایە یەکەمیان مەددی (بدل) چونکە پیتی هەمزە پێش پیتی مەدد کەوتووە.**

---

[١٤٢] **بڕوانە: فتح رب البرية شرح المقدمة الجزرية ل ٣٧،تيسير الرحمن (٢٢٦-٢٣٠).**

دووەمیان مەددی (لازم) چونکە پیتێکی زەننەداری بنەڕەتی بەدوای پیتی مەددا هاتووە، لێرەدا کار بەلاوازەکە ناکرێت کە مەددی (بدل)ە، بەڵکو کار بە هۆکارە بەهێزەکە دەکرێت کەمەددە (لازم)ەکەیە.

﴿بُرَءَٰٓؤُا﴾ لێرەشدا دوو جۆر مەدد هەیە، (بدل)و پێویستی لکاو (واجب متصل) بۆیە کار بە پێویستە لکاوەکە دەکرێت و، لەبەر لاوازیی، (بدل)ەکە فەرامۆشدەکرێت.

(السّمنودي) دەڵێت:

أَقْوَى المُدودِ لازمٌ فَمَا اتَّصَلْ فعَارِضٌ فَذُو انْفِصَالٍ فَبَدَلْ

وَسَبَبَا مَدٍّ إذا مَا وُجِدَا فَإِنَّ أَقْوَى السَّبَبَيْنِ انْفَرَدَا

(ابن الجزري) بەم نیو دێڕە ئاماژەی پێکردووە:

.... وأقْوَى السَّبَبَيْن يَسْتَقِلْ

تێبینی: لەکاتی خوێندنی قورئانی پیرۆزدا پێویستە مەددە هاوشێوەکان وەك یەك درێژبکرێنەوە، بۆنموونە مەددی (جائز منفصل) ئەگەر یەکەمیان (٤) جووڵە بوو دەبێت تا کۆتایی خوێندنەکە لەسەر (٤) جووڵە بەردەوامبیت، هەروەها مەددی توشهاتوو بەزەننەش دەبێت لەسەر(٢) یان (٤) یان(٦) جووڵە تاکۆتایی خوێندنەکە لەسەری بەردەوامبیت.[١٤٣]

(ابن الجزري) لەمبارەیەوە دەڵێت:

---

[١٤٣] **بڕوانە : هداية القاري ل ١٤٢.**

.... والنَّفْظُ في نظِيرِهِ كَمِثْلِهِ

بەشی نۆیەم

وەستان و دەستپێکردن (الوقف والابتداء)

وەستان (الوقف)و، دەستپێکردن (الإبتداء) بەیەکێك لەبەشە هەرە گرنگەکانی زانستی (تجوید) دادەنرێت چونکە بەهۆیەوە واتاو مەبەستی ئایەتەکان بۆ خوێنەرو بیسەر ڕووندەبێتەوە.

پێشەوا (علي) رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ لەڕاڤەی ئایەتی ﴿ وَرَتِّلِ ٱلْقُرْءَانَ تَرْتِيلاً ﴾ (المزمل ٤)

فەرموویەتی: هو تجوید الحروف، ومعرفة الوقوف.[١٤٤]

واتە: چاك خوێندنەوەی پیتەکان و زانینی وەستانەکانە.

(ابن الجزري)یش دەڵێت:

وَبَعْدَ تَجْوِيْدِكَ لِلْحُرُوفِ لاَبُدَّ مِنْ مَعْرِفَةِ الْوُقوفِ

والِابتداء ....

---

[١٤٤] الإتقان في علوم القرآن للسيوطي (١/٢٢١).

یەکەم: وەستان (الوقف):

پێناسەی وەستان (الوقف): بریتیە لە بچڕاندنی دەنگ و وەستان لەسەر کۆتایی وشەیەك، بەو مەرجەی هەناسە وەرگرێ و نیازی دەستپێکردنەوەی هەبێت.

بەشەکانی وەستان (الوقف):

وەستان دەکرێت بە (چوار) بەشی سەرەکیەوە:

یەکەم : وەستانی ناچاری (وقف اضطراري):

بریتیە لەوەستانی خوێنەر بەهۆی هەناسە تەواو بوونەوە یا تەنگە نەفەسیەوە یا پژمەو کۆکەو هەرشتێکی تر لەوبابەتانە.

ئەم جۆرە وەستانەش لەهەموو کاتێکدا دروستە، بەڵام چاکتر وایە کەخوێنەر تابۆی دەکرێ وشەی گونجاو هەڵبژێرێ بۆ وەستانەکەی. لەکاتی دەستپێکردنەوەشدا ئەگەر وشەی دوای وەستانەکە گونجاو بوو لەوێ وە دەست پێدەکاتەوە ئەگەر نا دەگەڕێتەوە بۆ ئەو شوێنەی گونجاوە بۆ دەست پێکردنەوە.

دووەم: وەستانی تاقیکردنەوە (اِختباري):

وەستانە لەسەر وشەیەکی قورئانی پیرۆز کە لە بنەڕەتدا شوێنی وەستان نیە، بەڵکو تەنها بۆتاقیکردنەوەو فێرکردنی قورئانخوێنە لەلایەن مامۆستاکەیەوە تا شێوازی وەستان لەسەر ئەو وشەیە فێربێت.

بۆ نموونە: وەستان لەسەر وشەی (حَاضِرِي) لە ئایەتی :﴿ذَٰلِكَ لِمَن لَّمۡ يَكُنۡ أَهۡلُهُۥ حَاضِرِي ٱلۡمَسۡجِدِ ٱلۡحَرَامِۚ﴾ (البقرة:١٩٦)

لەکاتی وەستاندا پێویستە پیتی(ي) کەی بخوێنێتەوەو، لەکاتی بەردەوامبوونیشدا پێویستە پیتی ناوبراو نەخوێنێتەوە.

وەستانی چاوەڕوانی (الوقف الإنتظاري):

لەکاتی خوێندنەوە بەکۆکردنەوەی قیرائات (جمع القراءات) بۆ دەرهێنانی هەموو شێوە (وجە)کان. [١٤٥]

وەستانی ئارەزوو (اِختياري):

بریتیە لەوەستانی خوێنەر بەویست و حەزی خۆی، ئەمیش لەسەر ڕای زۆرێك لەزانایان، وەك پێشەوا (الداني) و (ابن الجزري) دەکرێت بە چوار بەشەوە:

١- وەستانی تەواوتر (تام).
٢- وەستانی تەواو (كافي).
٣- وەستانی باش (حسن).
٤- وەستانی ناشیرین (قبيح).

---

[١٤٥] (د. دیاری)

١- وەستانی تەواوتر (تام): وەستانە لەسەر ڕستەیەکی تەواو کە هیچ پەیوەندیەکی بەپاش خۆیەوە نیە نە لە ڕووی واتاو نە لە ڕووی (إعراب)ەوە. ئەمیش دوو جۆرە:

أ- وەستانی پێویست (لازم): وەستانە لەسەر وشەیەك ئەگەر بگەیەنرێ بەوەی دوای خۆی مانای ئایەتەکە دەشێوێ، بۆیە وەستان لەسەری پێویستە.

نموونە:

﴿إِنَّمَا يَسۡتَجِيبُ ٱلَّذِينَ يَسۡمَعُونَۘ وَٱلۡمَوۡتَىٰ يَبۡعَثُهُمُ ٱللَّهُ﴾ (الأنعام:٣٦)

﴿فَلَا يَحۡزُنكَ قَوۡلُهُمۡۘ إِنَّا نَعۡلَمُ مَا يُسِرُّونَ وَمَا يُعۡلِنُونَ﴾ (يس:٧٦)

﴿أَوَلَمۡ يَتَفَكَّرُواْۗ مَا بِصَاحِبِهِم مِّن جِنَّةٍ﴾ (أعراف:١٨٤)

لێرەشدا وەستان لەسەر وشەی (يتفكّروا) پێویستە با لە (مصحف)یشدا نیشانەی وەستانی پێویستی بۆ دانەنرابێت، بۆئەوەی پیتی (ما) ببێتە (نافية)، چونکە لەکاتی نەوەستاندا دەبێتە (موصولة)و مانای ئایەتەکە دەگۆڕێت.[١٤٦]

﴿لِّتُؤۡمِنُواْ بِٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦ وَتُعَزِّرُوهُ وَتُوَقِّرُوهُ وَتُسَبِّحُوهُ بُكۡرَةً وَأَصِيلاً﴾(الفتح:٩)

هەروەها لێرەشدا وەستان لەسەر وشەی (وتوقّروه)پێویستە، بۆ جیاکردنەوەی هەردوو ڕاناوی (هاء)ی لەیەکتر، چونکە ڕاناوی

---

[١٤٦] بڕوانە: تیسیر الرحمن ل ٢٩٣

(وتُوَقّروه) بۆ پێغەمبەر ﷺ دەگەڕێتەوەو، ڕاناوی (هاء)ی (وتسبّحوه) بۆ خوای گەورە دەگەڕێتەوە.[١٤٧]

نیشانەی لە (مصحف)دا: زانایان بۆ ئەم جۆرە وەستانە سەرە پیتی میمیان(مــ) بەبچــووکی بەنیشــانە بــۆ دانــاوەو بــەمیمی خەنجــەری دەناسـرێت، وەك نموونـەکانی سـەرەوە، ئـەم جـۆرە وەسـتانە (البیـان التام)یشی پێدەوترێت.

ب- وەستانی تەواوی ڕەها (التام المطلق):

وەستان لەسەری سوننەتەو بەردەوامبوونیش (وصل) ڕێپێدراوە.

وەکو وەستان لەسەر کۆتایی زۆربەی ئایەتەکان ، کۆتایی چیرۆکەکان.

نیشانەکانی ئەم وەستانە:[١٤٨]

زۆر جار یەکێك لەمانەی خوارەوە بەدوایدا دێت:

- پرسـیار (اسـتفهام)، وەك: ﴿ٱللَّهُ يَحۡكُمُ بَيۡنَكُمۡ يَوۡمَ ٱلۡقِيَٰمَةِ فِيمَا كُنتُمۡ فِيهِ تَخۡتَلِفُونَ ۝٦٩ أَلَمۡ تَعۡلَمۡ أَنَّ ٱللَّهَ يَعۡلَمُ مَا فِي ٱلسَّمَآءِ وَٱلۡأَرۡضِۗ﴾ (الحج ٦٩-٧٠)
- پیتــی (یــا النــداء) وەك: ﴿إِنَّ ٱللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيۡءٖ قَدِيرٞ ۝٢٠ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ﴾ (البقرة:٢٠-٢١)

---

[١٤٧] بڕوانە: حق التلاوة ل ١٠٢- ١٠٣.

[١٤٨] بڕوانە: تیسیر الرحمن ٢٩٥.

- ئـــامرازی مـــەرج (شـــرط)، وەك : ﴿لَّيۡسَ بِأَمَانِيِّكُمۡ وَلَآ أَمَانِيِّ أَهۡلِ ٱلۡكِتَٰبِۗ مَن يَعۡمَلۡ سُوٓءٗا يُجۡزَ بِهِۦ ...﴾ (النساء : ١٢٣)

- داخـوازی (فعـل الأمـر)، وەك : ﴿ذَٰلِكَ ذِكۡرَىٰ لِلذَّٰكِرِينَ ١١٤ وَٱصۡبِرۡ فَإِنَّ ٱللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجۡرَ ٱلۡمُحۡسِنِينَ﴾ (هود:١١٤-١١٥)

- جیاکردنەوەی ئایەتی سزا لە ئایەتی بەزەیی وەك:

﴿فَٱتَّقُواْ ٱلنَّارَ ٱلَّتِي وَقُودُهَا ٱلنَّاسُ وَٱلۡحِجَارَةُۖ أُعِدَّتۡ لِلۡكَٰفِرِينَ ٢٤ وَبَشِّرِ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ﴾ (البقرة:٢٤-٢٥)

- لادان لەهەواڵـــەوە بـــۆ چـــیرۆك وەك : ﴿وَمِن قَوۡمِ مُوسَىٰٓ أُمَّةٞ يَهۡدُونَ بِٱلۡحَقِّ وَبِهِۦ يَعۡدِلُونَ ١٥٩ وَقَطَّعۡنَٰهُمُ ٱثۡنَتَيۡ عَشۡرَةَ أَسۡبَاطًا أُمَمٗاۚ﴾

نیشانەی لە (مصحف)دا: زۆر جار نیشانەی (قلـی)ی بۆ دانـراوە، واتـە: وەستان باشترە لەبەردەوامبوون، بەردەوامبوونیش دروستە .

سوود: وەستانی جبریل (وقفُ جبريل) سەر بەم بەشەیەو، وەستان لەسەری سوننەتە، چونکە (جبریل) سەلامی خوای لێبێت لەسەری وەستاوە، هەروەها پێغەمبەریش ﷺ لەکاتی وتنەوەیدا وەستاوە.
ئەم وەستانەش لە (١٠) شوێنی قورئانی پیرۆزدایە : [١٤٩]
بۆ دەستنیشانکردنی نیشانەی (۞)م بۆداناوە.

١- ﴿ وَلِكُلٍّ وِجْهَةٌ هُوَ مُوَلِّيهَا ۖ فَٱسْتَبِقُواْ ٱلْخَيْرَٰتِ ۚ۞ أَيْنَ مَا تَكُونُواْ يَأْتِ بِكُمُ ٱللَّهُ جَمِيعًا ۚ ﴾ (البقرة:١٤٨)

٢- ﴿قُلْ صَدَقَ ٱللَّهُ ۗ۞ فَٱتَّبِعُواْ مِلَّةَ إِبْرَٰهِيمَ حَنِيفًا وَمَا كَانَ مِنَ ٱلْمُشْرِكِينَ﴾ (آل عمران:٩٥)

٣- ﴿وَلَٰكِن لِّيَبْلُوَكُمْ فِي مَآ ءَاتَىٰكُمْ ۖ فَٱسْتَبِقُواْ ٱلْخَيْرَٰتِ ۚ۞ إِلَى ٱللَّهِ مَرْجِعُكُمْ جَمِيعًا ﴾ (المائدة:٤٨)

٤- ﴿قَالَ سُبْحَٰنَكَ مَا يَكُونُ لِيٓ أَنْ أَقُولَ مَا لَيْسَ لِي بِحَقٍّ ۚ۞ إِن كُنتُ قُلْتُهُۥ فَقَدْ عَلِمْتَهُۥ ۚ ﴾ (المائدة:١١٦)

٥- ﴿قُلْ هَٰذِهِۦ سَبِيلِيٓ أَدْعُوٓاْ إِلَى ٱللَّهِ ۚ ۞ عَلَىٰ بَصِيرَةٍ أَنَا۠ وَمَنِ ٱتَّبَعَنِي ۖ ﴾ (يوسف:١٠٨)

٦- ﴿كَذَٰلِكَ يَضْرِبُ ٱللَّهُ ٱلْأَمْثَالَ ۞ (١٧) لِلَّذِينَ ٱسْتَجَابُواْ لِرَبِّهِمُ ٱلْحُسْنَىٰ ۚ ﴾ (الرعد:١٧)

---

[١٤٩] بڕوانە: حق التلاوة ل ١٠٥.

٧- ﴿خَلَقَ ٱلۡإِنسَٰنَ مِن نُّطۡفَةٖ فَإِذَا هُوَ خَصِيمٞ مُّبِينٞ ٤ وَٱلۡأَنۡعَٰمَ خَلَقَهَاۖ لَكُمۡ فِيهَا دِفۡءٞ وَمَنَٰفِعُ وَمِنۡهَا تَأۡكُلُونَ ﴾ (النحل:٤)

٨- ﴿أَفَمَن كَانَ مُؤۡمِنٗا كَمَن كَانَ فَاسِقٗاۚ لَّا يَسۡتَوُۥنَ﴾ (السجدة:١٨)

٩- ﴿ثُمَّ أَدۡبَرَ يَسۡعَىٰ ٢٢ فَحَشَرَ فَنَادَىٰ ٢٣﴾ (النازعات:٢٢-٢٣)

١٠- ﴿لَيۡلَةُ ٱلۡقَدۡرِ خَيۡرٞ مِّنۡ أَلۡفِ شَهۡرٖ ٣ تَنَزَّلُ ٱلۡمَلَٰٓئِكَةُ وَٱلرُّوحُ فِيهَا﴾ (القدر:٣-٤)

٢- وەستانی تەواو (كافي): وەستانە لەسەر ڕستەیەك لەخودی خۆیدا مانای تەواو دەبەخشێت و، تەنها لەڕووی واتاوە پەیوەندی بەدوای خۆیەوە هەیە نەك لەڕووی (إعراب)ەوە.

حوكمی ئەم وەستانە: وەستان و بەردەوامبوون وەك یەك پەسەندكراوە.

وەكو وەستان لەسەر وشەی (الْبَيْتِ) لە ئایەتی: ﴿فَلْيَعْبُدُواْ رَبَّ هَٰذَا ٱلْبَيْتِ ۝٣ ٱلَّذِيٓ أَطْعَمَهُم مِّن جُوعٖ وَءَامَنَهُم مِّنْ خَوْفِۭ ۝٤﴾ (قريش ٣-٤)

نیشانەكانی وەستانی (كافي):

زۆر جار یەكێك لەمانەی خوارەوە بەدوایدا هاتووە:[١٥٠]

- **(مبتدأ) وەك :** ﴿وَإِذَا خَلَوْاْ إِلَىٰ شَيَٰطِينِهِمْ قَالُوٓاْ إِنَّا مَعَكُمْ إِنَّمَا نَحْنُ مُسْتَهْزِءُونَ ۝١٤ ٱللَّهُ يَسْتَهْزِئُ بِهِمْ ۖ﴾ (البقرة:٨٥)
- **(فعل) وەك:** ﴿ وَإِن مِّنكُمْ إِلَّا وَارِدُهَا ۚ كَانَ عَلَىٰ رَبِّكَ حَتْمًا مَّقْضِيًّا﴾ (المائدة:٩٥)
- **(مفعول به) (فعل)ێكی (محذوف) وەك :**﴿وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ ٱلنَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ۝٣٠ مُنِيبِينَ إِلَيْهِ وَٱتَّقُوهُ﴾ (الروم:٣٠)
- **(نفي) یان (استفهام) وەك:** ﴿فَأَعْقَبَهُمْ نِفَاقًا فِي قُلُوبِهِمْ إِلَىٰ يَوْمِ يَلْقَوْنَهُۥ بِمَآ أَخْلَفُواْ ٱللَّهَ مَا وَعَدُوهُ وَبِمَا كَانُواْ يَكْذِبُونَ ۝٧٧ أَلَمْ يَعْلَمُوٓاْ أَنَّ ٱللَّهَ يَعْلَمُ سِرَّهُمْ وَنَجْوَىٰهُمْ﴾ (التوبة:٧٧)

---

[١٥٠] بڕوانە: **أضواء البيان في معرفة الوقف والأبتداء ، جمال إبراهيم القِرش ل ١٥- ١٦.**

- (إنِ)ی ژێردار (مكسورة) وەك:﴿أَمَّنۡ هَٰذَا ٱلَّذِي هُوَ جُندٞ لَّكُمۡ يَنصُرُكُم مِّن دُونِ ٱلرَّحۡمَٰنِۚ إِنِ ٱلۡكَٰفِرُونَ إِلَّا فِي غُرُورٍ﴾ (الملك:٢٠)
- (بَل) وەك: ﴿وَقَالُواْ قُلُوبُنَا غُلۡفُۢۚ بَل لَّعَنَهُمُ ٱللَّهُ بِكُفۡرِهِمۡ فَقَلِيلٗا مَّا يُؤۡمِنُونَ ٨٨﴾ (البقرة:٨٨)
- (لا) وەك: ﴿وَٱلۡقَمَرَ قَدَّرۡنَٰهُ مَنَازِلَ حَتَّىٰ عَادَ كَٱلۡعُرۡجُونِ ٱلۡقَدِيمِ ٣٩ لَا ٱلشَّمۡسُ يَنۢبَغِي لَهَآ أَن تُدۡرِكَ ٱلۡقَمَرَ﴾ (يس:٣٩)
- (سين) و (سوف)، وەك: ﴿أَشَهِدُواْ خَلۡقَهُمۡۚ سَتُكۡتَبُ شَهَٰدَتُهُمۡ وَيُسۡـَٔلُونَ﴾ (الزخرف:١٩)
- (نعم) و (بئس) وەك : ﴿ وَوَهَبۡنَا لِدَاوُۥدَ سُلَيۡمَٰنَۚ نِعۡمَ ٱلۡعَبۡدُ إِنَّهُۥٓ أَوَّابٌ﴾ (ص:٣٠)

نیشانەی وەستانی (كافي): زۆر جار لە (مصحف)دا نیشانەی (ج)ی بۆ دانراوە، واتە: وەستان و نەوەستان وەك یەكن.

٣- وەستانی باش (حسن): وەستانە لەسەر وشەیەك مانای تەواوبێت بەڵام لەڕووی ماناو (إعراب)ەوە پەیوەندی هەیە بە پاش خۆیەوە.

حوکمی ئەم وەستانە: وەستان لەسەری باشە، بەڵام باش وایە بەوەی کەبەدوای وەستانەکەدا دێ دەست پێنەکەیتەوە، بەڵام ئەگەر کۆتایی ئایەت بوو ئاساییە. وەکو:

وەستان لەسەر (الْحَمْدُ للّهِ)ی سورەتی (الفاتحة) کەوەستانێکی جوانە، بەڵام دەست پێکردن بە (رَبِّ الْعَالَمِينَ) دەستپێکرنێکی ناشیرینە.

نیشانەی وەستانی جوان:

زۆربەی جار زانایان لە(مصحف)دا نیشانەی (صلی)یان بۆ داناوە، لەکاتێکدا ئەگەر دەستپێکردن بەدوای وەستانەکەوە دروستبێت.[١٥١]

(ابن الجزري) سەبارەت بەم سێ جۆرە وەستانە دەڵێت:

.... وَهْيَ تُقْسَمُ إِذَنْ ثَلاَثَةً تَامٌ وَكَافٍ وَحَسَنْ

وَهْيَ لِمَا تَمَّ فَإِنْ لَمْ يُوجَدِ تَعَلُّقٌ أَوْ كَانَ مَعْنًى فَابْتَدِي فَالتَّامُ

فَالْكَافِي وَلَفْظًا فَامْنَعَنْ إِلَّا رُؤُوسَ الآيِ جَوِّزْ فَالْحَسَنْ

---

[١٥١] بڕوانە: أضواء البيان في معرفة الوقف والأبتداء، جمال إبراهيم القِرش ل ١٨.

٤- وەستانی ناشیرین (قبیح): وەستانە لەسەر وتەیەك لەخودی خۆیدا واتای تەواو نابەخشێت، لەبەر پەیوەست بوونی بەپاش خۆیەوە لەڕووی وشەو ماناشەوە، لەبەر ئەوە مانایەکی بێمەبەست یان خراپ دەگەیەنێت.

حوکمی ئەم وەستانە : دروست نیە لەکاتی ناچاریدا نەبێ، وەك : کۆکەو پژمەو هەناسەتوندی، لەم حاڵەتەشدا پێویست(واجب)ە لەکاتی دەست پێکردنەوەدا بگەرێیتەوە بۆ پێش وەستانەکە بۆئەو شوێنەی مانای تەواو دەبەخشێ.

(ابن الجزري) دەڵێت:

وَغَيْرُ مَا تَمَّ قَبِيـحٌ وَلَهُ الْوَقْفُ مُضْطَرًّا وَيَبْدَا قَبْلَه .

وەستانی (قبیح) چوار شێوەی هەیە:[١٥٢]

١- دەقەکە پیرۆزەکە والێ دەکات کەهیچ واتایەك نەبەخشێ، وەکو :

وەستان لەسەر (وَهَلْ أَتَاكَ)ی ئایەتی﴿وَهَلۡ أَتَىٰكَ حَدِيثُ مُوسَىٰٓ﴾ (طه ٩)

وەستان لەسەر (اسْمَ) ئایەتی ﴿سَبِّحِ ٱسۡمَ رَبِّكَ ٱلۡأَعۡلَى﴾ (الأعلى ١)

٢- واتایەك دەبەخشێت کە پەروەردگار مەبەستی ئەو واتایە نیە، وەك وەستان لەسەر وشەی (والموتى)ی ئایەتی:

﴿إِنَّمَا يَسۡتَجِيبُ ٱلَّذِينَ يَسۡمَعُونَ وَٱلۡمَوۡتَىٰ﴾ (الأنعام:٣٦)

---

[١٥٢] بڕوانە: تيسير الرحمن ل ٢٩٩.

یـان وەسـتان لەسـەر وشـەی (الصَّلاَةَ)ی ئایـەتی: ﴿يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تَقۡرَبُواْ ٱلصَّلَوٰةَ وَأَنتُمۡ سُكَـٰرَىٰ حَتَّىٰ تَعۡلَمُواْ مَا تَقُولُونَ﴾ (النساء ٤٣)

٣- وەسـتان لەسـەر وشـەیەك كەواتاكـەی شایسـتە نـەبێت بـەخوای پەروەردگار، یان واتایەك بگەیەنێ كەپێچەوانەی بیرو باوەڕی ئیسلامی بێت، وەكو:

وەسـتان لەسـەر وشـەی (لا يَهْـدِي) ئایـەتی: ﴿إِنَّ ٱللَّهَ لَا يَهۡدِى ٱلۡقَوۡمَ ٱلۡفَـٰسِقِينَ﴾ (المنافقون ٦)

وەستان لەسەر (لا يَسْتَحْيِي) ئایەتی: ﴿وَٱللَّهُ لَا يَسۡتَحۡىِۦ مِنَ ٱلۡحَقِّۚ﴾ (الأحزاب ٥٣)

٤- وەستانی زۆر لەخۆكردن (التعسّف): ئەم جۆرەش هەندێ لە بەناو قوڕئانخوێنـەكان بـەناڕەوایی تێیـدا دەوەسـتن، وەك وەسـتان لەسـەر وشەی (فلا جناحَ) وپاشان دەستپێكردن بە (علیه ...)

لەئایـەتی: ﴿إِنَّ ٱلصَّفَا وَٱلۡمَرۡوَةَ مِن شَعَآئِرِ ٱللَّهِۖ فَمَنۡ حَجَّ ٱلۡبَيۡتَ أَوِ ٱعۡتَمَرَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيۡهِ أَن يَطَّوَّفَ بِهِمَاۚ﴾ (البقرة:١٥٨)

یـان وەسـتان لەسـەر (لا تُشـرك) لـە ئایـەتی: ﴿وَإِذۡ قَالَ لُقۡمَـٰنُ لِٱبۡنِهِۦ وَهُوَ يَعِظُهُۥ يَـٰبُنَىَّ لَا تُشۡرِكۡ بِٱللَّهِۖ إِنَّ ٱلشِّرۡكَ لَظُلۡمٌ عَظِيمٌ﴾

دووەم: دەستپێکردن (الابتداء)

دەستپێکردن: بریتیە لەدەستپێکردنەوەی خوێندن پاش بچڕان یان وەستان لەخوێندن، دەستپێکردنەوەش بەویستی خوێنەرەو ناچاریی تێدا نیەو، دەکرێت بە دوو بەشی سەرەکیەوە:

دەستپێکرنی دروست (الابتداء الجائز)

دەستپێکردنە بەواتایەك لەخودی خۆیدا سەربەخۆیەو واتایەك ڕووندەکاتەوە پێچەوانە نیە لەگەڵ ئەوەی خوای گەورە ویستوویەتی. ئەمیش دەبێت بە سێ بەشەوە:

١- دەستپێکرنی تەواوتر (الابتداء التام): دەستپێکردنێکە بەدوای وەستانی (تام)دا دێت، یان دەستپێکردنێکە هیچ پەیوەندیەکی بە پێش خۆیەوە نیە نە لەڕووی (إعراب)و نە لەڕووی واتاشەوە .
وەك: دەستپێکردن بە: سەرەتای سوڕەتەکان، چیرۆکەکان، ئایەتەکانی ئەحکام، سیفاتی ئیمانداران یان بێباوەڕان یان دووڕووان، سەرەتای باسکردنی بەهەشت یان دۆزەخ.[١٥٣]

٢- دەستپێکرنی تەواو (الإبتداء الكافي): دەستپێکردنێکە بەدوای وەستانی (كافي)دا دێت، یان دەستپێکردنە بەڕستەیەك کەواتایەکی تەواو دەبەخشێت بەڵام هەر لەڕووی واتاوە پەیوەندی بەپێش خۆیەوە هەیە، وەك:

[١٥٣] مذكرة في التجويد ل ٢٥.

﴿أُوْلَٰٓئِكَ عَلَىٰ هُدٗى مِّن رَّبِّهِمۡۖ﴾ (البقرة:٥)

﴿وَلَهُمۡ عَذَابٌ أَلِيمُۢ بِمَا كَانُواْ يَكۡذِبُونَ﴾ (البقرة:١٠)

٣- دەستپێکرنی باش (الابتداء الحسن): دەستپێکردنێکە بەدوای وەستانی (باش)دا دێت، یان دەستپێکردنە بەڕستەیەك لەڕووی ماناو (إعراب)ەوە پەیوەندی هەیە بە پێش خۆیەوە.

وەك دەستپێکردن بە (مِن قبلُ) لەئایەتی:

﴿...وَأَنزَلَ ٱلتَّوۡرَىٰةَ وَٱلۡإِنجِيلَ ۝٣ مِن قَبۡلُ هُدٗى لِّلنَّاسِ وَأَنزَلَ ٱلۡفُرۡقَانَۗ﴾

(آل عمران: ٣-٤)

دەستپێکردن بە (مَن يقولُ) لەئایەتی :

﴿وَمِنَ ٱلنَّاسِ مَن يَقُولُ ءَامَنَّا بِٱللَّهِ وَبِٱلۡيَوۡمِ ٱلۡأٓخِرِ وَمَا هُم بِمُؤۡمِنِينَ﴾(البقرة:٨)

دەستپێکرنی ناشیرین (الإبتداء القبیح):

دەستپێکردنە بەڕستەیەك کەهیچ مانایەك نابەخشێ یان دەیشێوێنێ یان مانایاك دەبەخشێ کە خوای گەورە مەبەستی نیە، بۆیە پێویستە لەسەر قوڕئان خوێن خۆی لەمجۆرە دەستپێکردنانە بپارێزێت هەرچەندە بەمەبەستی خراپیشەوە نەبێت.

بۆ نموونە دەستپێکردن بە:

﴿أَبِي لَهَبٖ وَتَبَّ﴾**ی ئایەتی** ﴿تَبَّتۡ يَدَآ أَبِي لَهَبٖ وَتَبَّ﴾ (المسد:١)

﴿ٱتَّخَذَ ٱللَّهُ وَلَدٗا﴾ **لەئایەتی** ﴿قَالُواْ ٱتَّخَذَ ٱللَّهُ وَلَدٗاۗ﴾ (یونس:٦٨)

وەستان (السَّكت)

السكت : وەستان یا بێدەنگبوون لەسەر وشەیەکی قورئانی پیرۆز بۆ ماوەیەکی کەم (٢جووڵە) بەبێ هەناسە دان .[١٥٤]

شوێنەکانی (السّکت) لە قورئانی پیرۆزدا:

لەریوایەتی (حفص) لە (عاصم)ەوە لەڕێگای (الشاطبية)وە چوار (سکتة)ی پێویست (واجب) هەن کە ئەمانەن:

١- (سکتة) لەسەر پیتی ئەلیفی وشەی (عِوَجَا) لە ئایەتی﴿ٱلۡحَمۡدُ لِلَّهِ ٱلَّذِيٓ أَنزَلَ عَلَىٰ عَبۡدِهِ ٱلۡكِتَٰبَ وَلَمۡ يَجۡعَل لَّهُۥ عِوَجَاۜ ۝١ قَيِّمٗا...﴾(الكهف١-٢)

ئەمەش لەحاڵەتی بەردەوامبووندا، ئەگینا وەستان لەر وشەی (عِوَجَا) دروستە چونکە کۆتایی ئایەتە.

٢- (سکتة) لەسەر پیتی ئەلیفی وشەی (مَرْقَدِنَا) لە ئایەتی:

﴿قَالُواْ يَٰوَيۡلَنَا مَنۢ بَعَثَنَا مِن مَّرۡقَدِنَاۜۗ هَٰذَا مَا وَعَدَ ٱلرَّحۡمَٰنُ وَصَدَقَ ٱلۡمُرۡسَلُونَ﴾ (يس:٥٢)

لێرەدا وەستانی تەواو (الوقف التام)یش دروستە .

٣- (سکتة) لەسەر پیتی نونی وشەی (مَن) لە ئایەتی:﴿وَقِيلَ مَنۜۡ رَاقٖ﴾ (القيامة ٢٧)

---

[١٥٤] بڕوانە: غاية المريد في علم التجويد ل ١٢٣.

٤- (سكتة) لەسەر پیتی لامی وشەی (بَلْ) لە ئایەتی ﴿كَلَّا ۖ بَلْ ۜ رَانَ عَلَىٰ قُلُوبِهِم مَّا كَانُواْ يَكْسِبُونَ﴾ (المطففين ١٤)

نیشانەی (سكتة) لە (مصحف)دا:

زانایان پیتی (س)یان بەبچووكی لەسەر پیتی كۆتایی وشەكە بە نیشانە بۆ داناوە.

پێشەوا (الشاطبي)یش بەدوو دێر ئاماژەی بۆ (سكتة)كانی (حفص)كردووە.[١٥٥]

وَسَكْتَةُ حَفْصٍ دُونَ قَطْعٍ لَطِيفَةٌ   عَلَى أَلِفِ التَّنْوِينِ فِي عِوَجاً بَلاَ
وَفِي نُونٍ مَنْ رَاق وَمَرْقَدِناَ وَلاَ   مِ بَلْ رَانَ وَالْبَاقُونَ لاَ سَكْتَ مُوصَلاَ

هەروەها دوو (سكتة)ی تریش لە (حفص)ەوە ریوایەت كراوە بەڵام پێویست (واجب) نین بەڵكو ڕێپێدراو (جائز)ن :

١- (سكتة)ی نێوان سورەتی (الأنفال) و(التوبة)، كە یەكێكە لەسێ شێوازی گەیاندنی ئەم دوو سورەتە بەیەكەوە، واتە: بچڕاندنی هەردووكیان و، گەیاندنی هەردووكیان بە بێ وەستان و بەبێ (سكتة)، (سكتة) لەنێوانیاندا.

٢-(سكتة) لەسەر پیتی های وشەی (مَالِيه) لە ئایەتی:
﴿مَآ أَغْنَىٰ عَنِّي مَالِيَهْ ۜ ﴿٢٨﴾ هَلَكَ عَنِّي سُلْطَـٰنِيَهْ﴾

[١٥٥] **بڕوانە: إبراز المعاني من حرز الأماني لأبي شامة ل (٢/٢٤٥).**

لێرەشدا خوێندنەوەی بە (سكتة)و بەبێ (سكتة) دروستە بەڵام (سكتة)كە لەپێشترە، بەڵام ئەگەر بەبێ (سكتة) خوێنرایەوە پێویستە هەردوو پیتی (ه) تێهەڵكێش بكرێن، چونكە تێهەڵكێشی لێكچووی بچووكن.[156]

---

[156] **بڕوانە: تیسیر الرحمن ل ٣٠٤.**

نیشانەکانی وەستان

مـ: نیشانەی وەستانی (لازم).

قلی: نیشانەی وەستانی ڕێپێدراو، بەڵام وەستان (وقف) چاکترە.
واتە: (التام المطلق)

ج: نیشانەی وەستانی ڕێپێدراو، (وەستان و بەردەوام بوون وەك یەكن).
واتە: (الوقف الكافي)

صلی: نیشانەی وەستانی ڕێپێدراو، بەڵام بەردەوام بوون (وصل) چاکترە.
واتە: (التام المطلق)

لا: نیشانەی وەستانی قەدەغە.
واتە: (الوقف القبیح)

∴ ∴ ئەگەر لەسەر یەكێك لەم دوو نیشانەیە بوەستی لەسەر ئەوی تریان ناوەستی، دەشتوانی لەسەر هیچ کامیان نەوەستی. پێی دەوترێت (وقف التعانق) یان(وقف المراقبة) (٣٥) جار لە قورئاندا هاتووە [١٥٧]

---

[١٥٧] بڕوانە: إحكام الأحكام ل ٢٦.

وەستان لەسەر کۆتایی وشەکان

قورئان خوێنی بەڕێز، دەتوانی بەسێ شێوە لەسەر کۆتایی وشەکانی قورئانی پیرۆز بوەستی:[١٥٨]

١- زەننەی ڕووت (السكون المحض).

ئەم شێوەیە بنەڕەت(أصل)ە لەوەستاندا، چونکە عەرەب لە قسەکردندا بە زەننە (ساكن) دەستپێناکەن و لەسەر بزواو (متحرّك)یش ناوەستن.

٢- الرَّوم.

دەربڕینی بەشێك لە جووڵە (حركة)ی کۆتایی وشەکە، بەشێوەیەك کەسی نزیکی گوێگر بیبیستێ و کەسی دوور نەیبیستێ.

مەبەست لەجووڵە (ضمّة) و(كسرة)یەو هیچ جیاوازیەك نیە ئەگەر وشەکە (مبني) یان (مُعرب) بێت.

هەندێك لەزانایان دەڵێن دوو لەسەر سێی جووڵە (حركة)ی پیتەکە دەمێنێتەوە.

تێبینی: لەم حاڵەتانەی خوارەوەدا (رَوم) قەدەغەیە:

أ- ئەگەر کۆتایی وشەکە سەر (فتحة) بوو.

ب- لەمیمی کۆ (جمع)دا، وەك: (عَلَيْكُمُ الْقِتَالُ)، تەنها بەزەننە لەسەری دەوەستیت.

---

[١٥٨] بڕوانە: فتح رب البريّة ل ٥٨- ٥٩.

ت- (هاء التأنيث) يان (التاء المربوطة) چونكه لەسەری بوەستی دەبیتە پیتی (ه)، وەك: (لَكَبِيرَةٌ).

ث- های ڕاناو (هاء الضمير) لەسەر ڕای بەهێزی زانایان، وەك: (عَلَيْهِ)، (إِنَّهُ).

ج- ژێر (كسرة)ی كاتی (عارض)، وەك:
(أَمِ ارْتَابُواْ)، تەنها بە زەننە لە سەری دەوەستیت چونكە (كسرة)كەی بنەڕەتی (أصلي) نیە.

٢- الإشمام.

كۆكردنەوەی لێو پاش زەننە (ساكن) كردنی پیتە بۆر (ضمّة) دارەكە بەبێ دەربڕینی دەنگ، بەشێوەیەك چاوساغ دەیبنێ وكوێر نایبینێ.
واتە شێوەی هەردوو لێو وەك شێوەی دەربڕینی پیتی واوی لێدێ . كەواتە (إشمام) شێوازە نەك دەنگ .

سوودی (رَوم)و (إشمام):[١٥٩]

ڕوونكردنەوەو دەرخستنی جوولە (حركة)ی بنەڕەتی (أصلی) وشەكەیە بۆ بیسەر لەحاڵەتی (رَوم)داو، بۆ بینەریش لەحاڵەتی (إشمام)دا .

[١٥٩] تیسیر الرحمن ل ٢٣٨، أحكام قراءة القرآن للحصري ل ٢٣٦.

تێبینی:

یەکەم: (إشمام) حوکمی وەستان لەسەر زەننە (الوقف بالسکون)ی هەیە، هەر بۆیە لەگەڵیدا مەددی توشهاتوو بەزەننە (العارض للسکون) درێژدەکرێتەوە بەمەرجێ پیتی کۆتایی وشەکە بۆر (ضمة)دار بێت.

دووەم: سەبارەت بە وشەی ﴿لَا تَأْمَنَّا﴾ (یوسف: ١١) لەریوایەتی(حفص)دا پێویستە بە (إشمام) یان بە (رَوم) بخوێنرێتەوە، بۆیە لەسەر قورئان خوێن پێویستە لە دەمی مامۆستایانی شارەزاو مۆلەت پێدراوەوە فێری ببێت.[١٦٠]

سێیەم: (رَوم)یش حوکمی گەیاندن (وصل)ی هەیە، بۆیە مەددی توشهاتوو بەزەننە (العارض للسکون) لەگەڵیدا درێژناکرێتەوە.[١٦١]

چوارەم: ئەگەر کۆتایی وشەکە (تنوین)ی (ضمّة)و (کسرة)بوو لەکاتی (رَوم)دا (تنوین)ەکە لادەبەین و بە بەشێکی (ضمّة)یان(کسرة)کە لەسەری دەوەستین.[١٦٢]

(ابن الجزري) دەڵێت:

وَحَاذِرِ الْوَقْفَ بِكُلِّ الْحَرَكَهْ إِلاَّ إِذَا رُمْتَ فَبَعْضُ الْحَرَكَهْ

إِلاَّ بِفَتْحٍ أَوْ بِنَصْبٍ ، وَأَشِمّ إِشَارَةً بِالضَّمِّ فِي رَفْعٍ وَضَمّ

---

[١٦٠] وانەکانی د. أیمن سوید.

[١٦١] هەمان سەرچاوە.

[١٦٢] هەمان سەرچاوە.

بڕین (القطع)

(القطع): واته لێبوونەوەو كۆتایهێنان به قوڕئان خوێندن و دەستكردن بەكارێكیتر.

پێویسته لەسەر قوڕئان خوێن لەو شوێنەدا كۆتایی به خوێندنەكەی بێنێت كه مانای تەواو دەبەخشێت و، بۆی نیه خۆی پاپەندكا بەو نیشانانەی كه دانراون له كۆتایی (جزء)و (حزب)و (نصف الحزب)و... هتد.

چونكه مەرج نیه ئەونیشانانه لەو شوێنانەدا دانرابن كەمانایان تەواوبێت، بەڵكو زانایان دایانناون بۆ دابەشكردنی قوڕئانی پیرۆز بەسەر (جزء) و (حزب)و ... هتد.

بۆ نموونه كۆتایی (جزء)ی (٤) پەیوەسته بەسەرەتای (جزء)ی (٥) واته ئایەتی (٢٤)ی سوڕەتی (النساء) چونكه تەواوكەره بۆ ئایەتی پێشوو كه باسی ئەو ئافرەتانه دەكات كه خوازبێنیكردنیان قەدەغەكراوە، بۆیه باش وایه ئەو ئایەتەشی لەگەڵدا بخوێنرێت.

هەروەها:

(جزء)ی (١٢): چاكتر وایه به ئایەتی (٥٣)ی سوڕەتی (یوسف) كۆتایی بەخوێندنی(جزء)ی (١٢) بهێنێت .

(جزء)ی (١٩) باشتر وایه بەتەواوبوونی چیرۆكی پێغەمبەر (لوط) كۆتایی بەخوێندنەكەی بهێنێت نەك لەكۆتایی ئایەتی (٥٥)دا.

(جزء)ی (٢١)یش به خوێندنی ئایەتی (٣١)ی سوڕەتی (الأحزاب) كۆتایی بەخوێندنەكەی بهێنێت .

(جزء)ی (٢٢)یش بە خوێندنی ئایەتی (٢٩)ی سوڕەتی (یس) کۆتایی بەخوێندنەکەی بهێنێت.
(جزء)ی (٢٤)یش بە خوێندنی ئایەتی (٤٧) سوڕەتی (فصلت) کۆتایی بەخوێندنەکەی بهێنێت.
(جزء)ی (٢٥)یش بە خوێندنی هەموو سوڕەتەکە (الجاثیة) کۆتایی بە خوێندنەکەی بهێنێت.
(جـزء)ی (٢٦)یـش بـە خوێنـدنی ئایـەتی (٣٧) سـوڕەتی (الـذاریات) کۆتایی بەخوێندنەکەی بهێنێت.
سـەبارەت بـە (حـزب)و بەشەکانیشـی نموونـەکان زۆر لـەوە زیـاترن کەلێرەدا باسیان لێوەبکرێت.[١٦٣]

[١٦٣] حق التلاوة ل ١٢٩–١٣٠، بەدەسکاریەوە.

دەنگ بەرزکردنەوە (النَّبْر)

النبر: لەزمانەوانیدا: دەنگ بەرزکردنەوەو هاواری توند.

لەزاراوەشدا: دروستکردنی فشارێکی زیادە لەسەر پیت.

حاڵەتەکانی (النبر) لەقوڕئانی پیرۆزدا:

١- لەکاتی وەستان لەسەر پیتی (شدّة)دار.

وەك: (مُسْتَقِرٌّ، أَضَلُّ، الْمَسّ)

هۆکاری: بۆ ئەوەی گوێگر هەستبکات کەپیتە (شدّة)دارەکە دووپیتە.

بەڵام ئەم دوانەی خوارەوە ناگرێتەوە:

یەکەم: پیتەکانی (قلقلة) ئەگەر (شدّة)دار بوون:

(وَتَبَّ، الْحَجِّ، الْحَقُّ)

ئەمانە (قلقلة)یان پێدەکرێت و پەیوەندیان بە (نَبر)ەوە نیە.

دووەم: نون و میمی (شدّة)دار:

(وَلاَ جَآنٌّ، عَمَّ، لَكِنَّ)

ئەم دوو پیتەش مینگە هاوەڵایەتیاندەکات.

٢- لەکاتی وەستان لەسەر پیتی (همزة) دا:

(السَّمَآءِ، وَجِيءَ، السُّوءُ، شَيْءٍ، السَّوْءِ)

هۆکاری: نەفەوتانی پیتی (همزة) بەهۆی سەرقاڵبوونی دەم بە دەرکردنی پیتی مەددەوە.

٣- گواستنەوە لەپیتی مەددەوە بۆ پیتێکی (شدّة)دار.
(الضَّآلِّينَ، وَالصَّآفَّاتِ، حَآدَّ)
هۆکاری: تیانەچوونی پیتە (شدّة)دارەکە بەهۆی سەرقاڵبوونی دەم بە دەرکردنی پیتی مەددەوە، بۆ ئەوەی گوێگر هەستبکات کە پیتە (شدّة)دارەکە دووپیتە.

تێبینی: ئەگەر پێش پیتەکانی (قلقلة) پیتی مەددی پێویست (لازم) هاتبوو ئەوا (نبر) پێویست (واجب) دەبێت لە حاڵەتی وەستان بەردەوامبوونیشدا. وەك: ﴿الدَّوَآبِّ، يُشَآقِّ، حَآدَّ ﴾

٤- لە کاتی کەوتنی ئەلیفی دووکەسدا (ألف الاثنين) بەهۆی گەیشتنی دوو (ساکن) بەیەك (نبر) پێویست دەبێت، ئەگەر لەگەڵ تاك (مفرد)دا جیانەدەکرایەوە، بۆئەوەی گوێگر هەست بەپیتی ئەلیفەکە بکات، لێرەدا (نبر) تەنها لەحاڵەتی بەردەوامبوون (وصل)دا پێویستە.
وەك: (ذَاقَا الْشَّجَرَةِ، وَاسْتَبَقَا الْبَابَ، وَقَالاَ الْحَمْدُ للهِ).
بەلاّم ئەگەر لە تاك (مفرد)جیا کرایەوە ئەوا پێویستی بە (نبر) نابێت، وەك: (دَعَوَا اللهَ، ادْخُلاَ النَّارَ).

٥- لەکاتی دەربڕینی پیتی (و)و (ي) (شدة)داردا، لەحاڵەتی وەستان و بەردەوامبووندا وەك: (تَوَّاباً، نَبِيًّا، عَصَواْ وَّقَالُواْ، عَدُوٌّ، النَّبِيُّ)
هۆکاری: تێکەڵنەبوونی (و)و (ي) (شدة)دار لەگەڵ (و)و (ي) مەددو (لين)دا.[164]

[164] بڕوانە: مذكرة في أحكام التجويد ل ٢٦، فتح رب البرية شرح المقدمة الجزرية ل ٦٤- ٦٥

سەرچاوەکان

- إحكام الأحكام في تجويد القرآن سيد جمعه سلاّم
- أحكام التجويد بدون مؤلف
- أحكام التلاوة عادل نصار
- أحكام قراءة القرآن الكريم محمود خليل الحصري
- أضواء البيان في معرفة الوقف والإبتداء جمال إبراهيم القِرش
- أطلس التجويد دار الغوثاني للدراسات القرآنية
- إعانَةُ المستفيد بضبط مَتنَي" التُّحْفة وَالْجَزَرِيَّة " حسن مصطفى أَحمد الْوَرَّاقِيِّ الْمِصْرِيِّ .
- برنامج أحكام التجويد
- البسيط في علم التجويد بدر حنفي محمود
- تيسير الرحمن في تجويد القرآن د سعاد عبدالحميد
- الجامع الكبير في علم التجويد نبيل بن عبدالحميد بن علي
- حق التلاوة حسني شيخ عثمان
- الروضة الندية شرح متن الجزرية محمود محمد عبد المنعم
- السهل المفيد فى أحكام التجويد إبراهيم أحمد
- متن السلسبيل الشافي في علم التجويد عثمان بن سليمان مراد
- علم التجويد د يحيى عبدالرزاق الغوثاني
- غاية المريد في علم التجويد عطية قابل نصر
- فتح رب البرية شرح المقدمة الجزرية صفوت محمود سالم
- كيف تقرأ القرآن محاضرات الدكتور أيمن سويد
- لآلئ البيان في تجويد القرءان إبراهيم على شحاتة السمنودي
- مذكرة في التجويد محمد نبهان بن حسين بن نبهان
- المفيد في علم التجويد شهاب الدِّين أَحمد بن بدرالدِّين بْن إبراهِيم الطِّيبِيّ
- نهاية القول المفيد في فن التجويد محمد نصر
- هداية القاري إلى تجويد كلام الباري عبد الفتاح السيد عجمي المرصفي

- الوجيز في تجويد الكتاب العزيز — د محمد بن سيدي محمد الأمين
- صحيح البخاري — محمد إسماعيل البخاري
- صحيح مسلم — مسلم بن الحجاج القشيرى النيسابوري
- مسند الإمام أحمد بن حنبل — مذيلة بأحكام شعيب الأرنؤوط عليها
- شرح رياض الصالحين — محمد بن صالح العثيمين
- السلسلة الصحيحة — محمد ناصر الدين الألباني
- صحيح أبي داود — محمد ناصر الدين الألباني
- صحيح الترغيب والترهيب — محمد ناصر الدين الألباني
- صحيح الجامع الصغير — محمد ناصر الدين الألباني
- ضعيف الجامع الصغير وزيادته — محمد ناصر الدين الألباني
- ضعيف وصحيح سنن ابن ماجة — محمد ناصر الدين الألباني
- تەفسیری ڕامان — ئەحمەد کاکە محمود
- ئەنتەرنێت

ناوەڕۆك

بەشی پێنجەم:

تێهەڵکێشکردن (الإدغام):

بەشی شەشەم:

بەشی حەوتەم :

یاساکانی میمی زەننەدار (ساكن)

بەشی هەشتەم :